

ЕЛІКСИР ЖИТТЯ

ЕЛІКСИР ЖИТТЯ

Фантастичні оповідання

ВИДАВНИЦТВО ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ
«ВЕСЛА»
КИЇВ 1972

У збірці «Еліксир життя» юні читачі ознайомляться з новими оригінальними творами українських фантастів, на крилах уяви і мрії перенесуться в Космос та в дивовижний світ відкриттів, що, можливо, колись будуть здійсні вченими.

Герої поданих тут оповідань — люди різної вдачі, неоднакових уподобань, але кращих із них одночас бажання знань, прагнення розгадати таємниці природи, непримиренність до злочинів і неправди в людському житті.

Оповідання проникнуті вірою у все перемагаючий людський розум.

Оформлення
ЄВГЕНА КОТЛЯРА

Василь БЕРЕЖНИЙ

ФЕНОМЕН НООСФЕРИ

Відклести старт? Такого ще не було жодного разу протягом їхньої галактичної експедиції!

Сот явно нервував. Мішки нижніх кінцівок то набухали, то зморщувались, і його тіло то здіймалося вгору, то опускалося майже до самісінької підлоги. Велике переднє око випромінювало невдоволення.

— Та ти усвідомлюєш, чого вимагаєш?

— Я не вимагаю, я прошу.— Юний Рей затягнув плівкою око, щоб не бачити, як гнівається старий мудрий Сот.

— Тобі відомо, що ми закінчили свою програму дослідження Землі, і ресурси, призначенні на це, вичерпано?

— Так.

— А про те, що контакти із землянами перенесено на майбутнє — не забув?

— Ні.

— То чому ж ти всупереч логіці домагаєшся відсторошки старту?

Реві почулося вагання в голосі старого вченого.

— Я прошу тільки сім земних годин,— благально промовив Рей, подавшись уперед,— тільки сім.

— Чому сім?

— Поясню. Мій об'єкт уночі залишається просто неба, і — чи спить, чи не спить — мозок його випромінює такі химерні образи, таку мозайку зrimих, кольорових абстракцій, що, коли я побачив їх на екрані, мос тіло від напруги естетичних емоцій набрало форми кулі. Я хочу зафіксувати одну його ніч — це п'ять годин. Плюс дві години польоту на Землю й назад.

— Я завжди був проти того, щоб до складу експедиції включати митців, — зауважив Сот, полинувши понад підлогою каюти. — Ви далекі від розуміння дисципліни, цілеспрямованості...

Уже те, що Сот почав рівномірно рухатись в невеликому просторі каюти, викликало в Рея надію, і молодий митець розпочав обережний наступ:

— Коли б мудрий Сот знав, яке обдаровання у того токійця! Його композиції вражают несподіваним поєднанням небачених форм, дивовижними кольоровими спектрами, що викликають незабагненні каскади відчуття.

Сот осудливо похитнувся:

— «Незабагненні каскади...» Якщо на цьому світі і є щось незабагнене, то це твос, Рею, пішномовство. Чому б не сказати просто: його композиції спровокають сильне враження?

— Я розумію, мудрий Соте... — Рей блаженно затягнув плівкою око: раз уже Стерновий встряв у дискусію, значить, поступиться.

— А я не розумію, — перебив Сот. — В цьому найбільшому місті планети ми зробили мільйони фіксацій роботи мозків, і цей ваш феномен також зафіксований. Матеріалу для досліджень досить, програму виконано. А за-

тримуватися в районі Землі через якісь суб'єктивні уподобання ми не можемо.

Рей болісно закліпав оком. О, впітість учених! Ім тільки Програма, Число, Функція, Індекс... Невже він не зможе ще раз навідатись у Токіо? Мільйони фіксацій... Але ж його, як митця, цікавить художнє мислення, думання образами, а цей токієць... Яка інтенсивна уява! В його черепній коробці — фантасмагорія образів, барвистий світ, який прагне втілення. Але ця людина чомусь не бере до рук ані пензля, ані інструментів для обробки каменю чи металу. Бродить вулицями шумливого міста, пеначе чогось шукає. А коли настасє піч, прямує до одного з найбільших приміщень, де люди мілуються тіннями, і сідає на лавочці проти входу — розглядає великі малюнки і жде, поки вийдуть останні глядачі. Дивовижні образи спираються в його голові. А коли, прославивши газету, він лягає на тій лавці, заплющає очі і в такий спосіб відокремлюється від свого велетенського міста, — отоді його уява розгорттається без жодних перепон!

Саме в таку пору Рей настроїв детектора на частоту його біохвиль і одразу ж зрозумів: натрапив на щось виняткове. Для його мистецької натури це було відкриття, одкровення. Але він не встиг повністю зафіксувати роботу мозку, і тепер міг це зробити тільки протягом останньої ночі, яка вже котиться до Японських островів. Для Рея цей запис був би найкращим виломом у бездонному космічному океані.

Як же виплинути на Сота? Може, дати йому той випадковий запис?

Схвильований Рей зусиллям волі зменшив емоційну напругу, трохи врівноважився.

— Прошу вас, мудрий Соте, ознайомитись з оцім коротким записом. Тут не більше кількох хвилин.

— Давай,— перебив Сот. На його одутлюму тлі виникло видовження і простяглось до Рея. Митець подав йому маленького кришталіка, і Сот відразу притулив його до своєї конусовидної голови.

«Якщо цей запис не зачепить його,— думав Рей, дивлячись, як учений затяг плівкою око, щоб зосередитись,— тоді все пропало. Варто йому натиснути стартову кнопку, і корабель назавжди залишить і Місяць, і Землю. Уесь екіпаж уже готовий... А коли то Науковий центр ухвалить нові контакти?»

Тим часом Сот переглядав стереоскопічний запис біохвиль токійського феномена. Він сприймав їх безпосередньо на головну сигнальну систему, і тіло його все більш округлювалось, набираючи форми кулі. Хоча це була добра ознака, Рей первував. Не міг втриматись на місці і почав кружляти навколо Сота, як Місяць навколо цієї загадкової Землі.

Нарешті Сот розкрив своє око. Якусь мить учений дивився на Рея так, ніби вперше його побачив, а тоді сказав:

— Можеш відправлятися, даю тобі ті сім годин. Це справді феномен земної поосфери.

Рей, буркнувши якусь подяку, буквально вилетів з каюти вченого. За хвилину він уже вмощувався у свій космічний човник, що поблискував на причальному козирку корабля. Погнішав, бо Токіо вже поринав у пічну тінь.

Спочатку на затемненій частині планети Рей побачив світлу цятку. З кожною хвилиною вона більш пала, розросталася, і ось це вже осяні пелюстки якоїсь квітки... Цікаво, який образ виник би в того токійця, якби він побачив своє місто з космосу... Зоряне скуччення? Симфонія світла і барв? Перламутрова стулка чепрашки, викинута океаном на берег? Ні, в його мозку, певне, виникло б якесь зовсім несподіване порівняння.

Рея ще з першої зустрічі вразило це гіантське місто. На його рідній планеті зовсім немає міст на поверхні. Але тільки цією обставиною не можна пояснити того несподіваного хвилювання, яке охопило юного митця. Щось було зважливе у вигляді цього міста.

З висоти свого польоту Рей вдвівлявся в яскраво прокреслені ліпії вулиць, в темні плями садів, стрімкі призми його будинків, марно намагаючись визначити, вловити головний мотив цієї, створеної людьми, панорами...

Поминувши височену вежу, що піднесла в небо гірлянди вогнів, Рей пішов на зниження. Серед моря будівель швидко знайшов те приміщення, де милуються тінями. А он і він—геніальний митець. Уже лежить на лавці. Чому він раніше ліг? Ще ж не пішли останні глядачі.

Рей ввімкнув приймача біохвиль, настроїв на його частоту. Легко опустився на дах високого будинку, де оберталася велика куля, на золотистій поверхні якої то спалахували, то гасли різноцарвні ієрогліфи. Рея важко було помітити, зате він добре бачив і вулицю, по якій із шурхотом котилися ліскучі машини,

і хідник, побіля якого стояла його лавка. Звідси добре видно розпластану постать художника — ноги простягнуті, одна рука лежить на грудях, друга звисла додолу.

Стривай, а чому не працює детектор?

Рей перевірив настройку, живлення,— все в нормі, а на екранчику жодного сплеску. Дивина. Хіба в ін може не думати?

Перевів настройку на іншу частоту, спрямував у натови.

Люди плавом пливли по хіднику — екран відразу ожив!

Не гаючи часу, Рей увімкнув літального апарату і за якусь хвилину опустився в глухій напівтемній вулиці, з якої непомітно влився в потік машин, тримаючись напоготові. Коли машини зупинялися і подовгу чекали, Ресві так і кортило знятися й перелетіти, але це демаскувало б його; доводилось терпляче очікувати, поки ревне і рушить металева лавина.

«З висоти вуличний рух цього міста здається красивим, — думав Рей, — але тут, між машинами, дього не скажеш...»

Нарешті таки дістався. В ін лежав у тій же позі — ноги витягнуті, одна рука на грудях, друга звисає додолу, торкаючись пальцями асфальту.

Рей зупинив свою машину на відстані кількох метрів — звідси можна вести ідеальний запис роботи мозку. Головне ж — не порушити його спокою... Але що сталося? На світному тлі екрану — жодного штриха, жодної точки, немає найменшого поруку! Його мозок не працює!! Він мертвий...

Тим часом хтось із прохожих звернув увагу

на незвичайну машину і ще більш незвичайного її господаря. Почали збиратися цікаві. На того, мертвого, що лежав на лаві, ніхто й уваги не звернув, і це дуже здивувало Рея. Пому хотілось тукнути їм: «Плачте, ридайте! Ває усіх спіткало велике лихо: ви втратили геній, обдарованія, яке не повториться ніколи!»

Ікесь дивне почуття охопило Рея. Та коли крізь натовп, енергійно працюючи ліктями, до його апарату став пробиватися чоловік у зеленавій одязі, Рей спохватився — контакти ж заборонено! — і стартував по вертикалі. З глибини пічного неба бачив він задерти голови людей, зробив навіть кілька записів біохвиль, а тоді взяв напрямок до Місяця, де на нього чекали друзі по мандрах.

Поглядаючи на цю затишну планету, в голубизні якої мерехтів Токіо, Рей думав і ніяк не міг збагнути: чому така байдужість до гепії? Він навіть не підозрював, що можна бути самотнім серед натовпу і бездомним серед громаддя споруд...

ЕЛЬФИ ДОКТОРА ШТІЛЛЕРА Бак на горищі

1 Макс-Еріх фон Штіллер не вживав нічого солодкого. Першого дня, прислужуючи за столом, Йоганн подав був хазяйнові вазу з цукерками. Штіллер відмовився, похитавши головою:

— Діабет...

Юнак здивувався: годину тому в багажнику старенького «опшеля» другий служник Штіллера, кривий Каспар, привіз лантух цукру.

— Запас? — ввічливо поцікавився Йоганн. Каспар нічого не відповів, та коли хлопець запитав у другого, пробурмотів щось не зовсім зрозуміле:

— Запас? Ге-ге... Добра риба! День-два — і лантух порожній. У нас запасешся!

Куди ж витрачається стільки цукру? І до чого тут риба? А втім, це було не єдине, що здивувало Йогаша вже того першого дня.

Відсунувши цукерки і взявши пінцетиком прихігну таблеточку сахарицу, хазяйн урочисто проголосив:

— Я подумав, я вирішив. Ти наче й справди іспоганий хлопець. Отже — мої умови: їжа, — він підняв над столом жовту, обсипану листовинням руку, загнув палець, — одяг, — загнув другий, — навчання, — по дві години через

день,— окрема кімната. А платити не буду ві
пфеніга.

Йоганн затамував подих. Може, вчулося?
Оде так умови! Які так пфеніги?! Він зможе
вчитися!.. Он як пощастило йому, безрідному
й безпритульному, в якого тільки й власності,
що руки та добрий апетит!.. Здорово!

Та, ніби прочитавши в юнакових очах оте
«здорово», хазяїн насупився.

— Ал-ле! — стукнув кістлявим кулаком по
масивному старовинному столу.— Але! Із двору
на вулицю — і на крок. Ні про що не розпи-
тувати, не швендіти по тих кімнатах, куди не
посилали. Я цього не люблю. Затямив? Стар-
ший над тобою — Каспар. Усе, що він нака-
же,— закон. А над Каспарам — я. Я й більш
нікого. Ясно? Робота буде неважка — домашня.
В кухні, в саду, ну і... і таке інше. Я сказав
усе. Тепер слово за тобою.

Йоганн розгублено мовчав.

— Ну? Я слухаю.

— Як же це... — нарешті пробелькотів хло-
пець.— Ні на крок з двору... Ви ж самі каза-
ли: я буду вчитися...

— Будеш. Протягом року — у мене. Я вчи-
тиму! Хіба це так мало? А рік мине, не будеш
дурнем і ледарем — поговорю де треба. До уні-
верситету тебе приймуть. Коротше, ось конт-
ракт. Зараз підпишеш, чи ще подумаш?

Йоганн попросив дозволу подумати до завтра.
Та хазяїн, певно, був переконаний у його
згоді, бо наказав Каспарам провести хлопця до
приміщення, де той житиме, якщо пристане на
умови.

Побачивши кімнату, юнак мало в долоні

— його вищеслав. у цього, Йоганна Кюммеля, впер-
ше в житті буде власна кімната!

Звісно, якщо сказати правду, то була не
кімната, а комірчина. І не власна, а хазяїнова.
Але ж тут можна прожити щопайменше рік!

Шафа, канапа, стіл... На столі — стос ста-
рих, ще воєнних часів, журналів. Йоганн зні-
чев'я почав їх гортати.

Війна...

Йоганн Кюммель не любив думати про вій-
ну, уникав усяких розмов про політику. Не йо-
го це справа, хай інші сушать собі мозок.
А Фріц Данкенбаєр, його приятель, з яким
вони кілька останніх місяців працювали чор-
поробами-попіхачами на кухні жалюгідного ре-
сторанчика, навпаки, все мудрував. Учора на-
віть посварилися: він називав Йоганна «темною,
на все згодною затичкою». Замалим не поби-
лися. І сьогодні, мабуть, сперечалися б, коли б
не оце поспідіване запрошення на постійну ро-
боту до пана доктора Штіллера.

Йоганнові досі муляє образа. Може, їй тем-
ний. Може, справді «затичка». Може, і справді
надто дбас про те, щоб улаштуватися в житті
іншакраще... Але ж чому так?

Тільки під чужих людей хлопець дізнався,
що він та звідки. Родина Кюммелів жила там,
за Ельбою, у Гіммелштадті. Ще до народжен-
ня Йоганна батьки втекли звідти на Захід.
Спершу рідний край покинули, а потім отут,
на околиці Бонса, і його, немовлятко...

Гортас Йоганн старі журнали, розглядає
ілюстрації: генерали, кіноактриси, фюрер...
Тоскно хлоццеві, темно на душі...

Знинська невеличке фото, акуратно обве-

дене червоним олівцем, привернуло його увагу. Не так фото, як підпис. «Гіммелштадт. Студенти вшановують свого земляка депутата Рейхстагу доктора Макса-Еріха фон Штіллера».

В оточенні веселої юрби — хазяїп. Молодий... Важко відзнати. Поруч ще два знімки. На першому:

«Гіммелштадт, Кайзерштрассе, 4. Парадний під'їзд «Голубого замку» — родового маєтку фон Штіллерів».

На другому:

«Зал у маєтку. Галерея предків».

Над знімками — великими готичними літерами: «Син вітчизни служить вітчизні».

Син вітчизни...

Сказати Штіллерові, що вони майже земляки? Навіщо?

І вперше за сьогоднішній день подумав: що він за один, оцей Штіллер?..

Ат, чи не все одпо? Аби підготував, аби допоміг вступити до університету.

Погасив світло. Довго не міг заснути: крізь нещільно причинені двері долинали голоси: хазяїп і служник щось гаряче обговорювали.

Бранці Йоганн підписав контракт.

2 Ну й довгими ж видалися перші дні! І довгими, і нудними, а головне — пепевними.

Чотири дні — від понеділка по четвер — Йоганнові доручали тільки роботу в саду. А щовечора, хоч який був стомлений, він мусив одбувати довгі посиденьки в хазяїському кабінеті, що їх Штіллер урочисто називав «задушевними вечорами спогадів».

Штіллер цікавився мишулим свого робітни-

ка, і Йоганн — що Йоганнові лишалося?.. Його питали, він відповідав...

У п'ятницю, одразу після сніданку, хазяїп покликав хлопця. Досі Йоганн зновував лише чотири кімнати — свою, Каспарову, й далішо та Штіллерів кабінет. Всі вони містилися на першому поверсі. Тепер же хазяїп повів його довгим тъмяпим коридором до гвинтових сходів. Доки піднімалися, хирлявий, вузькогрудий Штіллер двічі відпочивав.

У просторій кімнаті на помості височів бак. На його пласких боках сяяли циферблаторами якісь прилади. Пахло в кімнаті ніби кондитерською і водночас аптекою. Обабіч бака на двох довгих, сліпучо-білих столах виструнчилися акуратними рядами скляні посудини. Вони скидалися на оті великі маслянки, що пими колись користувалися машиністами паровозів. На кожцій біля кришки поблизу вав мідлю невеличкий прилад з довгастою кношкою і маленьким вікопечком, у якому третміли світні рожеві й голубі цифри. Коло одного стола лорався Каспар, перебираючи посудини.

— Сьогодні допомагатимеш Каспарові, — наказав хазяїп.

— Добра риба!.. — промимрив, зітхаючи, Каспар.

Після того, як Штіллер пішов, Йоганн з Каспаром наповнювали розливальниці — так називалися оті «маслянки». Хлопець підставляв їх під краник бака, з якого текла густа оранжева рідина, а кривий не відводив свого слизого ока від приладів. Розливальниці посталили на великі пластмасові тарелі і Каспар знову послав хлопця в сад полоти грідки.

3 Настала субота. За сніданком,— сиділи за столом, як завжди, втрьох,— хазяїн сказав:

— Допоможеш Каспарові. Швиденько впораєшся, та й приходь до мене в кабінет.

Проте, як не старався хлопець, «швиденько» не вийшло. Після сніданку вони з кривим узяли в комірчині великі пластмасові відра й полізли в підвал. Там стояв знайомий уже Йоганнові лантух з цукром. Коли наповнили відра, Каспар, не поспішаючи, запалив сигарету.

— Ну, чого стоїш? — пробуркотів він.— Бери тягни. Та не одне — обидва. Важко? Ах, я й забув, пан майбутній академік більше по любляє розумову працю. Чи не так? — і опікірився.— Добра риба!.. Тягни, тягни!

Відра ті довелось справді тягти, а не нести. Сім потів зійшло, поки видерся по гвинтових сходах нагору.

У кімнаті, де вчора вже побував Йоганн, цукор висипали в бак. Із скляної шафи Каспар витяг кілька великих колб з різнобарвними прозорими й каламутними рідинами та порожню мензурку завбільшки як пивний кухоль. Довго чаклавав над нею, доливав то одну, то іншу рідину, розміщував, дивився на світло, струшував і знову доливав. І тільки аж коли суміш набула спершу ясно-червоного, а потім кривавого кольору і почала диміти, обережно, перехиливши мензурку через край бака, вилив на цукор. Закрив кришку, закрутів гайки, клацнув якимось рубильником. Потім вони, як і вчора, наповнювали розливальниці.

До хазяїського кабінету Йоганн поступав боязко і невпевнено: перший же раз...

— Пропшу, пропшу!

Двері розчинилися, і в ту ж мить різко, настирливо задеречав телефон.

— Сідай, хлопчику,— кинув Штіллер, беручи трубку.— Алло... Так, це я,— і раптом схочився.— Сьогодні? Слухайте, а це... Я вже перестаю вірити... Прийме? Зараз іду. Зараз, зараз! Ви навіть не уявляєте, як я вам вдячний! І я також!.. — поклав трубку. Тут же, на тумбочці біля апарату, натиснув кнопку.— Сьогодні вчитися не доведеться. Пробач. Але — не хвилюйся, ми своє надолужимо...

Унійшов Каспар.

— Іду, — весело повідомив його Штіллер, підмикаючи сейф, вмураний у стіну ліворуч од письмового столу. Хлопець уже зінав: оця сталева шафа називалася «лівим сейфом». За важкими, пофарбованими в білий колір дверцятами зберігалися не грощу і не якісь там рукописи чи документи. На всіх трьох полицях тьмяно побліскували батареї карафочек з найрізноманітнішими горілками, коньяками, лікерами. Праворуч від столу був другий сейф, теж вмураний у стіну. На відміну від першого його називали «правим».

— Іду, — повторив хазяїн, подзенькав в'язкою ключів і зняв з неї той, яким щойно замкнув лівий сейф.— А ці бери,— кинув Каспарові усю в'язку.

4 Хазяїн поїхав, а хлопець аж до полуздня працював у саду — полов, поливав, підмітив доріжки...

За роботою Йоганн і про обід забув. На годинник глянув тільки тоді, як упорався: пізно,

Каспар, мабуть, давно вже хроне після своїх незмінних бобів з м'ясом.

Проте в їдалні все виглядало так, ніби кривий це не обідав. Де ж він? Зазирнув до його кімнатки — нема. Може, в кабінеті? Так вони й є.

В лівому кутку, біля відчиненого сейфа, стояв Каспар. Похитуючись і бурмочучи під ніс свою приповідку, він неслуханою рукою намагався поставити на поличку досить-таки величеньку, вже порожню карафку. Нарешті це йому вдалося.

Повернувшись до столу і аж тут помітив, що він у кімнаті не сам.

— А-а... майбутній академік!.. Ну що ж, тим краще, тим краще. Прощу! — І зробив такий широкий та рвучкий жест, що мало не впав.

Йоганн підійшов ближче. Каспар знову піліз до сейфа і поставив на стіл нузату карафку.

— Це, — непевним рухом показав на графин, — це кюммелль¹. Зрозумів? Кюм-мель! І це, — тицьнув Йоганна в живіт. — і це Кюммелль. Ви мусите... — хихкнув, задоволений власною дотепністю, — мусите порозумітися! Ну? — витяг гранчасту затичку.

Йоганн заперечливо похитав головою.

— О-о... Пан академік не звик із шийки!.. Зараз, одну хвилину...

Схилився, перекинув скляну вазу із сухими квітами, висипав олівці з важкого сталевого циліндра і, не сполоснувши, налив у нього:

— Це... це був снаряд. Російський снаряд...

Вісі летів у груді такому, як я... Але... — і Каспар покрутів пальцем перед носом. — Ал-ле!.. Російський — не розірвався. А що це значить? Це значить... Хазайн сказав би: «Ви'ємо за снаряд!».

— Не можу. Я ненитушний.

— Які ми святі!.. Ну що ж, — він повільно підніс до губ важку посудину, — добра риба!.. П'ю — сам один! Один рейх, один фюрер...

Вихилив. Після цього його так розвезло, що він не міг і встояти.

Упав на стілець.

— Я... — хитнув головою. — Я хочу в ліжко... — І раптом визвірився на Йоганна: — Мовчати! Гауптштурмфюрер¹ Каспар Фляйш дозволяє... Ну? Чого стoїш? Неси!

Певна річ, навіть піднити такого гевала Йоганн не зміг би. Сяк-так надсилу підвів, поволік. Добре, хоч той ногами переступав. Дотяг до кімнати, звалив на ліжко — аж пружини застогнали. Засинаючи, Каспар перевернувся, і з кипені на підлогу брязнула в'язка ключів.

Йоганн поклав їх на стіл.

5 Коли приїхав хазайн і побачив п'яного, він зареготовав:

— Знову підібрал ключ? Я так і знов. Цю напуш «добру рибу» хоч на небо закинь — і там не просихатиме! — Йоганн похвалив: — Молодець, не покинув, довів до ліжка. Не лишати друга — це по-нашому. З тебе виросте справжній німець.

¹ Фельдфебель військ СС.

¹ Кюммелль (*nім.*) — тминна горілка.

Золота метелиця

1 За спіданком Каспар мовчав, тер лоба, просто з пляшки дудлив крижаний кефір. Штіллер довго і нещікаво торочив про одвічну солідарність справжніх німців та про згубний вплив «східних» радіопередач. Потім замовк, увімкнув приймач. Столичний диктор теж висловлювався про природне братство синів фатерланду. Цей збіг здивував Йоганна: наче змовилися...

— Ну добре,— хазяїн відсунув недопиту каву.— Пора... Сьогодні, хлопчику, дещо взнаєш. Мені ти подобаєшся,— цоплескав його по плечу.— Пам'ять у тебе добра: сказано — ніяких запитань, і мовчок. Сьогодні працюємо втрьох. Тягни цукор, а ми підготуємо бак.

Утрьох діло пішло швидше. Невдовзі повні розливальниці вже стояли на тацях.

— Рушили,— наказав Штіллер і пішов уперед.

Йоганн і Каспар понесли таці з посудинами. В кінці коридору хазяїн одімкнув двері.

Йоганн побачив велику скляну залу. Ні, маленьке іграшкове місто. Скляні будиночки — невисокі, кожен, мабуть, Йоганнові по груди, — заповнювали мало не всю залу, створюючи лабіринт вулиць, вуличок, майданів. І в кожному такому будиночку за прозорим дашком ройлися міряди золотих блискіток.

Каспар поставив свою тацю на високий стіл, за ним Йоганн. Всі троє виміли руки.

Штіллер, закасавши рукава, підступив до найближчого скляного будиночка, глянув, задо-

волено гмикнув. Зазирнув до другого, третього і аж долоні потер.

— Літають! — гукнув Каспарові.— А ти боявся, що велика доза. Збільшити ще на п'ять.

— На п'ять мілібер?!¹ На цілих п'ять? Та вони ж...

— Дурниці! Опромінювання твоїм вихованцям тільки на користь. Ну що ж, значить — перемога! П'ятнадцять діб і — в повітря! Такого швидкого розвитку ми ще не спостерігали. Увечері п'ємо шампанське. Хлопче!

Йоганн підійшов:

— Дивись!

Юнак глянув: під прозорим дашком по стільниках з великими подовженими чарунками повзали, розпростуючи блискучі крильця, якісі комахи. Одсвічували у них не тільки крила — спинки й черевця теж сяяли жовтим шляхетним металом.

— Оці комахи — мос живе золото,— в голосі Штіллера забриніли інтонації столичного диктора.— Вони знову зроблять Німеччину світовою державою! Батьківщину звеличати, а нас трьох — озолотят. Сьогодні ввечері, мій хлопчику, я тобі все розповім. Починайте,— кивнув Каспарові.

Хазяїн пішов. Кривий узяв першу розливальнницю:

— Дивись і слухай. Зараз ми годуватимемо ельфів, як я їх називаю...

— А що це за комахи? — не втримався-таки Йоганн.

¹ Одиниця відносної біологічної ефективності опромінювання.

Каспар напріндувся і, явно наслідуючи Штіллера, почав пояснювати:

— То — такі мухи. Звуться вім-вім, а понауковому — ПН-108...

— Мухи? — недовірливо перепитав Йоганн.

— Добра риба!.. А тобі здалося — канарки?

— А я думав...

— Думав?.. Академік!

— Я думав, то бджоли...

— Бджоли!.. — Каспар скривився, похитав головою.— Вперше зустрічаю такого телешня!.. Ну, нічого, нічого,— і знову, наслідуючи хазяїна, поплескав Йоганна по спині.— Обтешепшся, і з тебе, гляди, люди будуть. Не журися. Ти тільки уважно слухай і придивляйся, як це робиться. Оде — бокс,— і показав на скляний «будиночок».— А ось тут лічильник. Бачиш, у віконечку дві цифри — п'ятірка і вісімка. Тобто разом — п'ятдесят вісім. Зрозумів? То і є доза, яку треба влити сюди,— кривий звичним рухом одкрутив мідний чопник.— Наливатимеш доти, доки отут,— тицьнув пальцем у віконечко приладу на розливальніці,— не з'являться ті ж самі п'ятірка і вісімка. Налив, закрутив і — до іншої. Ясно? Давай, я подивлюся.

Йоганн налив.

Числа збіглися.

— Ти диви... Правильно! Ану — сюди, — і показав на сусідній бокс.

Йоганн налив і туди, і знову все вийшло як слід.

Кілька хвилин хлопець працював під наглядом Каспара, потім той одвернувся, махнув рукою:

— Можеш... Роби сам.

Заливши в усі бокси, зібрали порожні розливальніці, віднесли на місце.

— Ну що ж, академіку, йди на кухню, почисть казани. А ввечері будемо смоктати оту шампану. Це, звісно, не кюммель, та, кажуть, і в ній є якісь градуси.

2 — Пропусти встати! — хазяїн урочисто підвівся. У кришталевих келихах гарно створеної роботи іскрилися, мерехтіли бульбашки.— Хто хоче проголосити тост? Може, ти, Каспаре? Це все ж таки чимала перемога — п'ятнадцять діб замість двадцяти п'яти. Будеш говорити?

— Та чого вже там... — нетерпляче засовався кривий.— Кажи вже щось... Діло не жде!

— Люблю ділових! — усміхнувся Штіллер і цокнув келихом об скляну вазу з сухими квітами: після вchorашнього на ній зміїлася велика тріщина.— Ну що ж, я так я. Хлончики, вип'ємо за те, щоб ми завжди були німцями. Німцями насамперед! I, звісно, за моїх — за папіш! — вім-вім!

Винили. Каспар скривився, пересмикнув плечима:

— Ну й кисле ж...

— Сухе,— пояснив Штіллер, беручи яблуко.

— Облиши...— кривий страданські, благально зітхнув.— Облиши свою закуску. Промочімо хоч трохи оте сухе...

— Кон'як?

— Ні... Я — солдат. Кюммель!

Штіллер дістав пляшку і вже взявся був наливати, та Каспар одібрав у нього келих.

— Давай краще я.

Одсунув чарку, натомість поставив знайомий уже Йоганнові снаряд з одпиленою головкою.

Налив новий.

— Чи не забагато? — сказав Штіллер. — А нашому новобранице?

— Академіки кюммелю не поважають. Хлюпни йому отієї газованої кислятини. Бери, — посунув Штіллерові снаряд, — кажи вже якийсь там тост і сьорбай перший.

— Тост... — хазяїн замислився. — Снаряд не вибухнув. Стріла... сказати б, стріла смерті, — не влучила, та ще й обернулася такою прекрасною, такою глибокою чашею! Вип'ємо за те, щоб іште сто років пив ти, Каспаре, з неї, пив і топтав ворогів нашої Німеччини!

Штіллер ковтнув, подав Каспарові. Той вицідив до дна.

— Розмова сьогодні була, — закурюючи, почав кривий. — Нітиться дуже наш хлончик. — Зненацька схопився, розстебнув піджак, повернувся до Йоганна: — Глянь!

Йоганн слухняно глянув. Нічого особливого. Вишнуте черево ледве обіймав старенький, по трісках і потертій військовий пояс. Але пряжка... Так, це була справжня есесівська пряжка. Точнісінко таку бачив Йоганн і на хазяїнові ресторани при кемпінгу. Пряжка сяяла...

— «Моя честь у вірності», — прочитав хлонець.

— Так! У вірності! — Каспар сів і знову наповнив снаряд. — Ці слова... святі слова!.. носив на пряжці кожен, хто, як я... — кривий захліпав. — Роммель... Африка...

— Ну, годі, годі, мій любий камраде!.. — хазяїн теж захмелів. — Я знаю... всі знають, ти — чесний, вірний. І добре, що ти уриваєш час, наставляєш нашого молодого друга. Хлонче, — звернувшись до Йоганна. — Сину!.. О, ні, я не обмовився, я все зроблю, щоб ти відчував себе у цьому будинку, як мій син... Вип'ємо за це!

Йоганн хотів сказати, що вже не може, підхопився, — ніколи він стільки не пив! — але хазяїн владно наказав сісти. Наказав і, коли той скорився, налив шампанського собі й йому.

— Настав час відкрити тобі все... Усе! Але спершу — вип'ємо.

Випили.

— Ну так от, хлонче, слухай. Розмова одверта. Це не тільки в твоїх... — налив собі ще шампанського, відпив, — це також і в моїх інтересах. Мені потрібен не слуга, навіть не помічник, а помічник-однодумець. Мені потрібна молода, чесна людина, так само віддана, — сьорнув із келиха, — віддана своїй вітчизні, як я. Скажи: ти — німець? Серцем, душою — німець? Тільки не поспішай, не відповідай одразу.

Йоганн подумав.

В голові шуміло, дивна легкість наростала в тілі. Сумно, уроцисто було на душі. Узяв келих і зненацька глянув на величезну карту, що висіла на стіні кабінету.

Ось вона — країна... Дороги, міста, ріки... Німеччина!.. А чи німець він? Щось досі не запале, болюче й гірке підступило до горла. Йоганн опустив очі.

— П'ємо? — пошепки запитав Штіллер, пильними, холодними очима спостерігаючи, як міниться хлопцеве обличчя.

— П'ємо... — відказав Йоганн. Всі сумніви, всі тривоги — де їй ділися. Тепер він знов, добре знов, хто такі Штіллер і Каспар. Це — люди, просто люди... Може, й надто вже захоплюються минулим Німеччини, але вони — чесні. Чесні, одверті і — головне — так люблять свою землю! А це... це... — П'ємо! — повторив юнак і вихилив келих до дна.

3 Навколо Йоганна сяяла, мерехтіла дивна, співуча й різnobарвна хурделиця. Квіти, мухи, сніжинки, вогники, метелики — все це крутилося й наспінувало нудотно-солоденькими голосочками:

— Ельфи, ельфи, ельфи, ельфи...

Аж дихати було важко від цього в'юнкого і чомусь дуже неприємного слова.

«Стривай... — ворушилася немічно слабка думка.— Яка ж метелиця? Серпень, кінець літа...»

«Ну й що? Ну й що? — вистрибувала інша, весела.— Це незвичайна метелиця, це — Штіллерова метелиця! Це його відкриття...»

— Це — відкриття?.. Це правда?.. — ледве тутно запитав юнак.

— Правда, правда... Це правда,— повільно й упевнено проказав хазяїн.— Спи. Ти — німець! — і вкрив його простирадлом.

...Прокинувся — в кімнаті темно. Підвів голову — важка, і хміль ще трохи шумить, та вже ні метелиці, ні отого нудотного дзижчання. Тихо.

У голові — тихо, а в кімнаті — ні... Що це, знову маячня?

Сів, протер очі. Ні, вже наяву: двері не причинені, чуті, як у кабінеті Каспар і Штіллер виводять давню солдатську пісню.

«Діваки... Любі старосвітні оригінали...» — усміхнувся, ліг. Хміль мицав, та думалося важко, думки ворушилися надсилу. Дивно... Тільки ж учора,— та що вчора: сьогодні вранці! — він, Йоганн, іще по-справжньому не знов оціх двох дідів. А тепер знає. Знає? А то ж ні? Навіть на серці потеплішало: отак, як Штіллер, ніхто ще з ним не говорив...

Штіллер...

Хлопець вмощується зручніше, всміхається, сміється нечутним, радісним сміхом. Яке це щастя, що сліпа доля звела його з Штіллером... Яке величезне, яке людине його відкриття! Він розповідав: хмарами комах керуватимуть по радіо. Всі оті летючі створіння, навіть шкідники, навіть мухи можуть стати корисними. Мухи запліднююватимуть сади. Метелики кластимуть яєчка тільки на бур'яни... Масове винищенння сарани й колорадського жука...

А цей новий, змінений, удосконалений вид, колишні вім-вім, нині ПН-108. Як це прекрасно!

Згадалися слова: «Батьківщину звеличати, а нас трьох — озолотити!»

Мільйони комах, вирощених у склянім залі, керовані антеновою спрямованої дії, вилітають на замовлення і за день залишають сотні гектарів садів і городів. Восени — гори плодів!..

У пам'ять вкарбувалися слова Штіллера: «Все, що ти зараз почув, — велика таємниця.

Той, хто бовкне про це,— зрадить Німеччину».

«Але чому?» — заштовх він тоді в хазяйна, і той пояснив одним словом: «Червоні! Вони скрізь. Довідаються про нове відкриття і знаїдуть засіб знищити не тільки наших мирних комах, але й наші сади».

Червоні... Дивні люди, оті червоні!

Юнак думає, думає, але так і не може збегнути: навіщо, яка вигода ниніти мирних комах?..

Так і не збегнув. За давньою звичкою відмахнувся від тієї думки, як од надокучливого гедзя: ото хай Данценбауер сушить собі голову. Схоже на те, що він навіть співчуває червоним. Хай і думас собі...

А голова важка, в роті сухо. Води б...

Йоганн позіхає, перевертається па другий бік. І все ж таки зважується, спускає ноги на прохолодну підлогу.

В коридорі не тепло, а він босоніж. Та й далеко ж іти! Треба поминути їдалню, обійти завжди непричинену підвальну ляду, далі — кабінет і аж там, за дверима Каспарової кімнатки,— кран.

Темно. Тільки й світла, що з дверей кабінету, теж неспільно причинених. Голоси... О, щось наче засперечалися... хлопець притиснув ходу і нараз різко зупиняється.

Це вразило несподівано й страшно, як раптовий удар з темряви. Знайомий хріпкуватий баритон Штіллера виразно проказав:

— Ельфи смерті... Звучить?.. Що ж, можна і так назвати. Трохи сентиментально, але — точно. І все ж на Йоганнові вишробовувати їх не будемо. Це безрідне щеня нам інше пригодиться.

4 Не раздумуючи — у люк. З підвалу дихнуло цвіллю. Став на сходинці, пригнувшись, прикрив ляду так, що лишилася щілина. Прислушався — чути добре.

— Вчора був у міністерстві... О, там наші люди!.. Знаєш про що мені там натякнули? Скорі, дуже скоро НДП¹ візьме кермо до своїх рук. Отоді, сказали мені, почнеться справжнє життя! Коли хлопці із НДП паведуть порядок, тоді — відкриємося. Хе!.. Наші ПН-108 ефективнії од водневої бомби! Люди ліквіduються — це раз, будови цілі — два, кожна вім-вім гине після того, як ужалить, а головне — дешевизна! От тільки боюся, чи надійно діятиме отрута. Ще б одну перевірочку.

— Пам'ятаєш, яких ти мені привіз? Ледве-ледве живі, майже й не ворушилися. А в мене в таборі один поляк — здоровий був гевал. У крематорії працював. Так я на ньому. Ну, думав, кінець, не діятимуть. Ні, дивлюсь, ожили твої африканські комашки, аж чотири вжалили. Спершу одна, а потім — три... Звісно, перевіряв ще, повторював і на чоловіках, і на жінках,— все добре, краще, ніж можна уявити. Але ж то були дікі вім-вім. Невідомо, як діятиме отрута ПН-108. На собаках — прекрасно, а от на людях...

— Слухай, хазяйне... не розумію... як вони тоді мене не вжалили... там, у пустелі...;

— Вони жалять тільки вдень, а ти їх зібрал у коробочку перед світанком. А вранці, сам же казав, виїхали.

— Добра риба!.. Слухай... А може, все ж

¹ Нова фашистська партія Німеччини.

таки на Йоганнові? Га? Чим не підослідний?..

— В мене є кращі...

Мовчання.

— Де газети?.. — це хаяйн.

— Які?

— Оті, що я вчора привіз із міністерства. Східні. «Берлінер цайтунг».

— Ось...

Шелест, знов мовчання.

— Що там, хаяйне? Щось сталося?

— На, читай...

Шурхіт, гучне сопіння Каспара:

— «Гіммельштадт»... Гм... Читати вголос?

— Як хочеш.

— «Гіммельштадт. У Палаці культури, що міститься в колишньому замку фон Штіллера!..» Отаке! Добра риба! «...відкрився антифашистський музей». Гм... «Найбільше відвідувачів збирається в колишній «галереї предків», яку місцеві молоді художники перетворили на своєрідну галерею карикатур... Найгучніший сміх викликають карикатури на відомих у минулому фінансових магнатів — предків самого Макса Штіллера!..» Ух, сволота! Ну, цього так залишати не можна!..

— Ти маєш рацію, цього справді не можна так залишити. Бач — «сміх»... О, вони засміються! На кутні засміються. Той поляк теж, умираючи, реготав.— В голосі Штіллера прозвучала холодна лютъ.— Так діє отрута. Кожен, кого вжалить вім-вім, впадає в стан, близький до сомнамбулізму. Тільки сомнамбули лізуть на дахи, ходять по карнизах, а той, кого вкусить мій ельфік, прагнутиме глибини. Як ба-

чиш, заощадження коштів: ніяких санітарних команд. Але й це ще не все! Частота радіопроменя, в якому летітимуть наші ПН-108, так іх збуджує, що вони — не виключена можливість — істимуть набагато більше, ніж у нормальному стані. І споживатимуть, мій любий камраде, не тільки сироп, яким ми їх годуємо, а щось, може, й густіше, наприклад, живі тканини. Отже, цілком можливо, — в кюветах і ямах залишаться самі кістки. Потрібна велика перевірка. Ну, що ж, ти правильно сказав, більше терпіти не можна... Треба зважуватись...

Замовк. Ні звуку. Йоганнові пересохло в роті. Довго вони щось мовчать!.. Але ось із кабінету почулися кроки, скрегіт, риціння.

— Не думав я,— глухий голос Штіллера,— що так скоро доведеться одмикати правий сейф! Бачиш, які важкі... О, це, Каспаре, справді важкі, дуже важкі двері!.. Якщо ми з тобою таки зважимося, тобі треба буде тільки ввімкнути оцей рубильник. І оцей тумблер повернути праворуч. І більше нічого не чіпати. Чуєш? Якщо крутнеш тумблер назад, ліворуч, то зміниться частота і вім-вім летітимуть у зворотньому напрямі... — Замовк. Чути, як чиркає запальничка.— Що ж, може, ти й маєш рацію, Каспаре... Страшно тільки зважитись... Я подумав — і я... вирішив. Ця хвилина належить історії! Через три дні, двадцятого серпня. Наливай. За двадцять! За наш день!

— Д-добра риба...

Йоганн нечутною тінню вислизнув із люка, метнувся до своєї кімнати. Нічим було дихати, трусився, мов у лихоманці.

Усмішка аса

І Тієї ночі Йоганн не заснув і на мить. Вранці, побачивши його в ювільрі, Штіллер насунувся:

— Безсоння?

Юнак пояснив, що, навпаки, спав міцно, але почуває себе зле, бо зроду стільки не пив.

Після спіданку усе йшло, як завжди: готували сироп, разом з Каспаром наповнювали розливальніці, годували комах.

Та для Йоганна ніби продовжувалась ота страшна ніч. Стукало в скроні, гарячково стрібали думки.

Що робити?

Уночі першою думкою було: тікати! Тікати негайно, куди завгодно — світ за очі.

Але вони ж не дурники, щоб так просто було від них утекти! На цей випадок, певна річ, давно вже все передбачено.

І враз уявилось, вималювалося обличчя Данкенбауера. Дивно: Фріц теж — і раніше за Штіллера — запитував: «Ти — пімець? Ти справжній німець?» І коли Кюммел попросив пояснити, що таке справжній німець, відповів, як здалося тоді, надто вже просто та ще й за розумілим тоном: «Справжній німець ніколи не зрадить свій народ». А далі ще й розтлумачив: народ — це всі, хто створює матеріальні цінності: робітники, селяни і та інтелігенція, яка їм служить.

А хіба він, Йоганн, зрадив свій народ?

Гіммельштадт...

Гарний, кажуть...

За цими думками і день минув.

2 Наступний ранок видався сонячний. Ще з досвітку над дахами зі свистом шугали американські реактивні літаки, забиралися все вище й вище, тягнучи за собою білі смуги.

— Чудесна погода! Чудесна, — раз у раз повторював Штіллер, потираючи руки. — Саме така, як треба!

Йоганн поглядав то на хазяїна, то на дверцята сейфа в правому кутку кабінету. Штіллер не відпускав його від себе ні на крок. Комах вони нагодували заразі і зараз ті відпочивали перед польотом.

— Ну, почнемо? — Штіллер відімкнув замки сейфа, відчинив важкі дверцята. За ними виднівся пульт з численними рубильниками, кнопками й тумблерами. — З богом!

Штіллер рвучко ввімкнув найбільший рубильник, крутнув праворуч тумблер під ним.

— А зараз — хутко до залу!

Залом котилася гудіння і дзижчання. В усі оті численні вулики ніби хотісь вийнув ядучим димом: у скляних боксах метушилися, ройлися, билися об стінки міряди довгастих золотавих комах.

— Чудесно! — вигукнув Штіллер, обнімаючи Каспара. — Все йде, як по писаному!

А гудіння тим часом наростало, ставало заглушиливим. В ньому коливалася металева, свердляча нота. Аж зуби ломило від того вірещання, що наростало, вібруючи. Все вище, вище тоном, і — раптова тиша.

Штіллер патиснув на одну з клопок невеликого настінного пульта. Зал сновнили щелест, ляскання, різке клапання. То відчинялися,

споювали набік слизькі капропові дашки боксів. Мить — і з кожного будиночка, немоні довгі мерехтливі язики жовтого полум'я, потяглися у прозорий розтруб золотаві рої комах.

— Полетіли!.. Летять!.. — захлипався Штіллер. Йоганн глянув на нього і не відізнав: волосся скуюважене, на запалих блідих щоках — плямистий рум'янець.

— Ось воно, мое золото! — шепотів він, бризкаючи сливою. — Яка краса!..

Йоганна аж занудило. Вперше за два дні по жах, а відразу відчув він до свого веснянкуватого, миршавенського хазяїна.

Пальці мимохіть стислися, пігті ви'ялися в долоню.

— На вітер! На вільний вітер! — Штіллер аж стрибав. — Летімо! Будьмо, як вони!

Над садом у сонячному просторі ясно мерехтіла золотава смуга. Починалася вона із квадратного отвору, що яснів у вікні даху, тяглась, рівнесенька, ніби вивірена лінійкою, над верховіттям яблунь і десь там, над полем, ташула, губилася в гарячій синяві. Мухи летіли півидко. Ось уже над головою порідщала, розтанула смуга, ось уже й над садом її нема. Зате над полем далеко витяглась довга стрічка з розпливчастими, розмитими кінцями.

Була вона така мирна, така сонячно-золота, що на мить хлопцеві здалося: не було тієї страшної ночі, все добре, вім-вім запилиуватимуть сади...

— Аху, зараз ми їх зупинимо. — Перестрибуючи через кілька східців, Штіллер вискочив на ганок, зайшов у будинок.

Смуга віддалялася й віддалялася. І зненацька — де їй поділася ота чіткість. Лінії викривились, і вже не стрічка, а сяюча золотава хмарка клубочилася над серпневим полем.

«Над полем... — майпұла думка. — Поки що над полем... А післязавтра, двадцятого...»

Золотий прямовисний дощ ринув із хмарки. На поле... А післязавтра...

Хлопцеві стало холодно. Під палючим полудневим сонцем він зіщулився, мерзлякувато пересмікнув плечима.

Гіммелштадт...

Ніколи він не бачив цього міста. Іскристим золотавим дощиком на нього післязавтра спуститься смерть.

«Ну й що? Ну й що? — знову заметушилася послужлива думка. — Подумаєш, Гіммелштадт... Вигадав!..»

«Ало ж це — Німеччина... Я — німець...» «Ну й що? Ну й що? Ти — німець, і ти — чужий. І всі, всі поміж собою чужі. Кожен умиратиме сам!»

Кожен... сам...

Йоганн безсило сів на садову лаву, в знемозі відкинувся на спинку.

Що ж, вірно, він навіть книжку колись читав. Так вона й називалася: «Кожен... умиратиме...»

Хмарка знову знялася, витяглась в чітку смугу, полетіла назад.

3 Роздягнувшись, ліг...

За розчиненим вікном у темряві хлюпотів дощик. Пахло мокрою травою, грибами. Спати, пік і вчора, і позавчора, не хотілося зовсім. По-

віки терпли, злипалися, а сну не було. Вуха досі свердлило оте дзижчання. Вищав, наростиав, вібруючи, тремтячий виск...

Знову заходився гортати старі журнали. Натрапив на знайоме уже фото хазяїнового замку у Гіммельштадті, переглянув нарис «Кельн — батьківщина одеколону», довго роздивлявся портрет Лені Ріфеншталь¹ та кадри з фільмів: праліси, м'язистих, смаглявотілих мисливців з вольовими роздвоєними підборіддями...

А це хто? Обличчя ординарне, стандартно-вользове, піби знов із того ж таки ріфеншталівського фільму, форма люфтваффе, руки на грудях, а очі...

В очах не усмішка — регіт.

Що це за веселун такий?

Льотчик, майор, член НСДАП². Фото зроблене після повернення з бойового польоту, під час якого одей кінематографічний красень скинув на російське місто новітню експериментальну бомбу. Далі зі смаком описувалися «якості» бомби: економічність (собівартість набагато нижча), невелика вага і, головне, колosalна, неймовірна ефективність — в радіусі (наводяться цифри) усе голе: земля, дерева, навіть трупи — вибухова хвиля така сильна, що зриває одяг.

Несподівано захотілося спати. Кинув журнал і, гасячи світло, глянув на годинник: пів на дванадцяту.

Заснув — порипув, полетів у пітьму.

¹ Актorkа і режисер часів Третього рейху.

² Офіційна назва гітлерівської партії.

День був вітряний

1 — Ну, академіку, назавжди запам'ятай оцю хвилину! — Каспар зловтішно моргнув до Йоганна, рішуче ввімкнув рубильник, потім крутнув тумблер.— Запам'ятай! Сью...

Він не встиг докінчити: в його тім'я врізався важкий сталевий циліндр, отой російський спаряд, що його було вистрелено давнім-давно, і який тільки тепер влучив у ціль.

Все ще тримаючи в руках спаряд, Йоганн стояв, заплющивши очі. То он як воно просто — вбити людину! Просто... і невимовно страшно!

А втім, хіба Каспар — людина? Це — виродок, страшніший за хижого звіра!.. Ale ж він тільки виконавець. А його патхенщик, доктор Штіллер, не просто звір, а скажене чудовисько, ладне потягти за собою весь світ!

Штіллер зараз у залі, проводжає своїх «елфів» у смертоносну подорож. Ну, то стривай же!

Йоганн злетів сходами нагору, забарикдував двері до залу — тепер не вийде! Потім занову побіг до пульта. Він добре запам'ятав: якщо повернути тумблер ліворуч, одразу ж зміниться частота і вім-вім повернуться назад. Ось уже й двері кабінету. I враз... що ж це? Двері замкнені.

Може, кривий ожив?

Засирнув у шпарину: лежить, як і лежав. Посмікав-посмікав і аж плюнув спересерди. Поспішаючи пагору, Йоганн грюкнув дверима, і вони замкнулися самі.

Кинувся в підваль по сокиру. Довго шукав

її — здається ж, була. Нарешті, знайшов. Підважив двері, одчинив.

Рвучко повернув тумблер. І ясно уявив, як десь там, далеко, нараз викривилася золота смуга, зупинилася і, знову вирівнявшись, полетіла назад.

Про всяк випадок рубонув телефонний пінур і тільки тоді жбурнув сокиру.

Щоденник! Будь-що треба відшукати щоденник. Там, мабуть, все про отих вім-вім. Йоганн сам бачив, як Штіллер після кожних відвідин скляного залу щось записував у зелений зошит.

Він десь тут, у якійсь шухляді письмового столу. Шухляди важкі, їх аж шість. Поки перерив першу, упрів чуб. Нема! Витяг другу... Аж насподі, під старими газетами, побачив зеленавий зошит. Погортав — не той, нічого не записано.

Третю шухляду передивився, четверту, п'яту... І тільки в шостій, висипавши з неї все на стіл, знайшов. Глянув — так, це воно...

Нараз різко, оглушливо задзвонив телефон.

Що за чортівня? Адже сам перерубав пінур. Телефон вимкнуто.

Але дзвоник не змовкав. Та це ж домофон!

Недовго думавши, підняв трубку.

— Я слухаю.

— Йоганне, — голос Штіллера, — це ти, Йоганне?

— Я.

— А що ти там робиш?

— Прибираю, витираю пилоку.

— А де Каспар?

— Він — того...

— Що-що?

— Каспар трохи випив і пішов спати.

— Знову підробив ключ!... Прокляття! Кривий собака! — в голосі хазяїна чулися і люті, і переляк.— Слухай, Йоганне, ти в правому сейфі... ну, там, на тому пульті... нічого не чіпав?

— Ні.

— Отже, це той кривий блазень... Слухай, хлопчику, Каспар, мабуть, з переною, раніше, ніж треба, повернув тумблер ліворуч... Ну, ти цього не знаєш... ліворуч треба було пізніше... Комахи повернулися... Вони не хочуть залазити в бокси...

— Чому?

— Ну... вплинула частота. Потім поясню. Слухай, хлопчику, я не можу одімкнути дверей. Поверни, будь ласка, на пульті найбільший тумблер... праворуч, праворуч поверни!.. І йди сюди.

— Але ж сейф замкнуто.

— Прокляття!.. Ой! Боже... Слухай, Йоганне! Швидше, негайно знайди десь лом, сокиру — що хочеш... Біжи сюди... Швидше!.. Ой, швидше, хлопчику!

— А що там таке?

— Та тут... просто, вім-вім... А-а! Вім-вім надто агресивні...

Йоганн поклав трубку. Ні, це не входило в його план.

Але так ще краще.

Заховавши під куртку зелений зошит, уявив сокиру і впевнено, спокійно пішов до гвинтових сходів.

2 На горищі наче нічого й не змінилося. Тільки й того, що величезну чашу-рефлектор повернуто в інший бік.

Знає хлопець: протилежний поворот — то Гіммелштадт...

Глянув униз — крізь вікно в підлозі горища.

У скляному залі ніщо не рухалось. Жодної золотої цяточки в повітрі. Але там, біля дверей, на паркеті ворушився клубок. Обліплений міriadами своїх вихованців,—увесь золотий! — дивною лежачою статусю застиг, скарлючись на підлозі Штіллер.

«Домігся-таки свого,— подумав Йоганн.— Озолотився...» Отрута ПН-108 діяла безвідмовно: Макс-Еріх фон Штіллер, як і його колишні піддослідні, вмираючи, намагався заглибітися, пігтями, руками і ногами шкрябав паркет.

Хлопець підвівся, уявив сокиру, розтрощив усі пластмасові шухлядки пристладів, що ліпилися під антену. Сплющив, розклепав чашу-рефлектор.

Зійшов униз, у кабінет. Поплював на длоні, розмахнувся і — обухом по пульту. Аж загуло в сейфі!

Потім припіс із гаража цеберку бензину. Красинув запальничкою.

Лідень був вітряний...

3 ...Йоганн плив.

Плив і плив. Пірнав, коли намацували прожектором, кидався під водою вбік, виридав, жадібно ковтаючи гостре нічне повітря, і знову плив...

По п'ому стріляли. Часом кулі плюскали зовсім близько. Холодна серпнева вода зводила м'язи, калатало серце. Дедалі важче й важче було пірнати, міняти під водою напрям. Але він — плів.

Плів і знав: десь там, попереду, по той бік Ельби, світиться яскравими вогнями ним урятований Гіммелштадт.

Плів і вірив: він на отій землі — не чужий...

Анатолій СТАСЬ

ВУЛИЦЯ ЧЕРВОНИХ ТРОЯНД

З чверть години в ін тощався біля собору святого Антонія, присідав, клацав затвором фотокамери. Потім запалив сигару, неквапно перейшов на протилежний бік вулиці і попрямував униз, до пабережної, де пlesкались на гранітних приступках каламутні хвили з райдужними плямами нафти.

Галей іноз за ним.

Квітлох їз інером та синій плац виднілись увесе час попереду. Переходжих було небагато, Галей не боявся загубити з поля зору його притамкувату постать.

Біля кафе «Мідія підкови» він зупинився. Постони, наче роздумуючи, і може, пригадував щось, — і ринуло штовхнув двері. Галей чекав на цього під каштаном на тротуарі. За силом широкого вікна видно було його обличчя: ніс із горбинкою, товсті губи, коротке сиве волосся.

Після, крім нетерпіння, Галей не відчував — ні зlostі, ні іспависті, почуття притупилися, пригасли. Одне нестримне бажання штохнуло Галея: йти за ним слідом, йти, доки вів, наречті, прийде кудись. Про те, як буде діяти далі, Галей просто не думав.

Годину тому, проходячи повз колонаду

Оперного театру, Галей мимохідь поглянув на автобус якоїсь туристської фірми. Величезна, іс вагон, машина щойно зупинилася. І Галей побачив його. Він виходив з автобуса. Чому виходив лише він, а більш ніхто з пасажирів, крім нього, не вийшов, Галею було байдуже. Всіледів його і одразу ж упізнав. Все інше не мало значення. Упізнавши, рушив слідом за ним.

Біля готелю «Атлантик» Галей його наздогнав і майже з ним порівнявся. Прозорі двері закрутися, розкидаючи снопи сонця. Доки Галей, мріжачись, проходив через вестибюль, синій плащ уже замаячив біля ліфта. Хлопчик у піджачку з позуметом відступив убік, пропустив Галея і на льюту вхопив «чайові» — за те, що затримав на кілька секунд кабіну.

Тепер вони стояли поряд. Він ковзнув по обличчю Галея байдужим поглядом. Його очі нечаче вип'яли, він постарів, дуже змінився з виду за двадцять п'ять років. Дивуючись із власного спокою, Галей нібито збоку, як не-причетна до всього людина, спостерігав за чоловіком у тірольськім капелюсі. І за собою також.

Ліфт зупинився на вісімнадцятому чи дев'ятнадцятому поверсі. Портсь подав ключа. Коли він відімкнув двері, Галей йому не дав зчинитися зсередини.

Побачивши Галея на порозі, він поблажливо усміхнувся, видно, чекав слів вибачення за помилкове вторгнення в чужий номер.

— Вас іст дас?¹

¹ Що це означає? (нім.).

Галей ступив крок уперед і сказав:

— От ми й зустрілися.

— Тут якась помилка, мосьє. Не маю пріємності знати вас,— мовив він стримано. Голос у нього залишився той самий, цей баритон запам'ятався Галею на все життя...

— Помилка? — Галей причинив двері. — Ні, не помилка. Просто випадковий збіг обставин та й тільки.

— Мосьє, ви заблукали. В цьому номері мешкаю я, я один і більш ніхто. — Він підвищив тон. Галей кивнув.

— Тим краще. Ми поговоримо спокійно.

— Ага... Розумію. Але, мосьє, мушу вас зауважити, що ви даремно витрачаєте час. Я — іноземець, перебуваю у вашому місті як турист. Мої папери в порядку. Якщо ви із поліції, то можу додати: контрабандою не займаюсь, вашому відомству немає підстав триვожитись...

— Заткни пельку, Штуленце! — сказав Галей і побачив, як він сполотнів.

— Не розумію, мосьє, чому раптом...

— Сядь!

Товсті губи вмить стали безбарвними, затримали. Галей узяв його за барки, — щось луснуло, — жбурнув у крісло.

— Мосьє, як ви смієте?..

— Замовкни! — Галей стояв перед ним. Уже не було байдужості, в тілі напинулися і забриніли тугі струни. Саме цього Галей боявся — щоб не розгулялися нерви, — але вгамувати їх не було сили. Глухо промовив, нахилюючись: — Уважно придивися, Штуленце, не дурій від страху. Ну то як, упізнав мене?

У чоловіка, якого Галей називав Штуленцем, по щоках і підборіддю збігали краплини поту. Але він не впізнавав... Галей бачив, що той не пам'ятає його. Та не мав сумніву: пригадає, от-от пригадає.

— Я гукну портьє... Що вам треба від мене, хто ви такий?

— Два роки тому я прочитав у газеті про одного дивака, який начебто марить відкрити джерело «абсолютної енергії» і заради цього пускає на вітер величезні кошти. Його звати Мельцер. Чуєш? Мель-цер! Так-от, Штуленц. Я хочу знати адресу Мельцера — місто, вулицю, квартиру, телефон. Повну, точну адресу! Маєш три хвилини на роздуми. Три хвилини й ані секунди більше!

Аж тепер він по-справжньому відреагував на слова Галея. Такого обличчя, мертвого, без кровинки, Галей ще ніколи не бачив. Можливо, у нього було хворе серце. Йому за бакло повітря, він його хапав з хлипанням відкритим ротом, доки, нареплі, вичавив із себе:

— Ти... ви помиляєтесь, я не знаю ніякого Мельцера...

— Питаю востаннє: його адреса? — Галей випростався. І в цю мить Штуленц упізнав...

— А-а-а-а!

Короткий крик відчаю, крісло від'їхало вбік. Як бугай, головою вперед, він кинувся на Галея.

Майже інстинктивно Галей ударив знизу вгору. Каплюх з пером покотився по підлозі. Голова Штуленца смикулася, він поточився, силкуючись ухопитися за що-лебудь, і майже

повис на шторі, що затуляла двері на балкон. Знадвору в номер війнуло свіжим повітрям.

Те, що було потім, Галей погано пам'ятає. Лише у коридорі, куди він, хитаючись, вишов, до нього повернулося сприйняття навколошнього. Він бачив переляканого портьє, чув голоси людей, крутив телефонний диск, а перед очима, паче з туману, випливали й розгорталися панорамою картини давно минулого...

1 Вони сиділи в кафе «Мідна підкова». Поміж порожніми столиками походжав старий бармен, для годиться помахував серветкою. Віддалік, у кутку без угаву торохтили дві молоді німкені в армійських мундирах.

Дап'ю припаливав сигарету, скоса поглядаючи на Галея. Неголосно проговорив:

— Мені дещо про вас розповідали. Ви мене власитовуєте.

«Хлопчиксько! — подумав Галей. — Я його шлангою... Гм». Цього кругловидого парубійка, икий, мабуть, що не торкався бритвою щік, Галей уперше бачив. На коопіративній квартирі йому сказали, що в кафе «Мідна підкова» з ним матиме розмову «лейтенант Дап'ю». І дали пароль. Він прийшов сюди у призначений час і не без подиву побачив молодого хлояча, майже юнака, у костюмі гольф та смугастій сорочці. Вони обмінялися кількома фразами, і Галей майже не приховував розчарування, яке виникло у нього з перших же хвилин їхньої зустрічі. Дап'ю смоктав сигарету почміло, вона погасла, і поки він ще раз прискорював, Галей сказав:

— Я хотів би взнати...

— Це не обов'язково, — перебив його Дап'ю. — Це той випадок, коли чим менше знаєш, тим краще для тебе і для інших. Вас ніколи не приваблювали... астрономія?

Галей знизав плечими:

- Не захоплювався.
- А фізика?

— Тіло, занурене в рідину... — з невдоволеною посмішкою промовив Галей і різко змінив тон: — Облишмо витребеньки! За кого ви мене маєте? Мені сказали, що я отримаю нове завдання. До чого тут якась фізика-хімія?

Дап'ю опустив очі.

— Ще не пізно відмовитись. Не наполягаю. Поплемо когось терплячішого.

Вони помовчали. Німкені реготали в кутку за столиком — вино зробило своє. Бармен куняв за стойкою. Крізь вікно було видно зелені каштани, час від часу шибки жалібно тенькали від гуркоту німецьких машин. Галей відчув, що поводиться нерозумно, й знітився.

— Вибачте, лейтенанте. Я готовий. Отже, куди?

— Район Вернад, вулиця Червоних Троянд, двадцять сім. Дзвонити тричі. Вам відчинить мадемуазель Жермен, економка. Скажете: я від Дап'ю. Ви куряцький?

Галей заперечно крутнув головою. Обличчя Дап'ю розплівлося в усмішці.

— От і добре. Там, куди підете, сигаретами не частують: у господаря дому запах нікотину викликає лютъ... Вас вже чекають за вкантину адресою. Бажано, щоб ваша поява в домі не привернула увагу сторонніх. Все інше вам скажуть на місці... Якого біса їм так веселють

ло? — Дап'ю кивнув на німкень. — До речі, що то за напівки на мундирах у цих фей?

— Санітарна служба бопів, — пояснив Галей. Лейтенант Дап'ю або ж був короткозорий, або пічогісінко не тямив у військових відзнаках окушантів.

Того ж вечора Галей вирушив у район Вернад. Потрібну йому вулицю довго шукати не довелося. За чавунним літвом огорож припинили котеджі; на вікнах спущено жалюзі, будинки здавалися покинутими. Комендантська година міцно тримала людей в чотирьох стінах, про неї нагадував стукіт чобіт німецьких патрулів, що лунав у всіх закутках міста. Галея цей стукіт майже не турбував, у нього в кишені лежала сиця картка-перепустка, що її видавали портовикам та залізничникам.

Він поглянув на годинник. Озирнувшись, швиденько звернув до затемненого двоповерхового будинку. Дім був розкішніший, ніж інші, — чималенка вілла, з усіх боків оточена деревами, оповита в'юнким плющем.

Галею відчинили зразу ж. Із чорноти коридору жіночий голос попередив:

— Обережно, тут сходи! Краще дайте руку.

Галей відчув на долоні дотик гарячих тонких пальців. Килим під ногами глушив кроки. Потім зарипіли сходи — його повели нагору. Знепацька в очі ударило яскраве світло. Галей стояв у просторій кімнаті, заставленій старовинними меблями, на всю стіну красувався мальовничий gobelen, сліпучо віддзеркалювалися вогні крипталевої люстри.

Струнка дівчина у спортивному костюмі, очепидно, економка Жермен, зміряла Галея

допитливим поглядом чорних, як вуглини, очей. Він витримав її погляд, присмію вражений. Вона запросила його сісти.

— Ви прийшли вчасно. Про вас вже пітав професор Кадіус. Зараз він з вами розмовлятиме. Не дивуйтесь і не зважайте на його манеру висловлюватись. У кожної людини свій характер. У професора він дещо незвичайний.

Кивнувши Галею, дівчина зникла за високими дверима, оздобленими золотою інкрустацією. Не поверталася вона довгенько. Нарешті двері відхилилися, економка жестом покликала:

«Заходьте!»

Спочатку Галей не міг втямити, куди потрапив. Величезну залу вінчало кругле склепіння із скла, і, здавалося, па самій стелі висіли мерехтливі неясні зорі. Гвинтом закручувалися вгору легкі сходи, сягаючи за кілька метрів до майданчика на масивних підніжках, де навскіс цілилося в небо товстелезне тіло дивовижної гармати. Із цього нахиленого металевого циліндра гронами звисали важелі й жгути товстого кабеля.

«Схоже на обсерваторію,— подумав Галей.— Ну звичайно! Чомусь же запитував Дап'ю про астрономію... Але при чому тут я?»

— Задерши так голову, юначе, ви ризикуете скрутити собі в'язи. Підійдіть-но сюди!

Галей обернувся на різкий голос, що пролунав у нього за спину. Складвши руки на грудях, перед ним стояв низенький худорлявий чоловік. Вузьке аскетичне обличчя, високе чоло, під густими бровами хovalися глибоко запалі очі...

Галей вклонився.

— Добривечір, мосьє.

Не відповівши на привітання, Кадіус повторив:

— Підійдіть до мене і слухайте. Я не зашрощував вас до себе. Нові люди в домі мені заважають. Але вапної тут присутності вимагають деякі обставини. Тож хай буде так. Виконуйте роль сторожа при мені. Якщо вам це до вподоби.

— Мені це не до вподоби,— не зрушивши з місця, кинув Галею.— Але я дав згоду прийти до вас. Однак мене не влаптовує будь-яка роль, коли я не знаю, заради чого вона грається.

— Хіба вам не сказали?..

— Не турбуйтесь, професоре,— втрутилася Жермен, сердито глянувши на Галея.— Наш гість буде проінформований, як належить, а по-ки що він...

Дівчина замовкла на півслові. У глибині вали із грюкотом розлетілися павстіж дві половинки дверей. На порозі виникла скуювовдженна постать. Молодий чоловік з борідкою, у розставленій сорочці, як здалося Галею, вкритій плямами кіптяви чи сажі, безладно замахав руками.

Кадіус весь подався наперед, очі тривожно заблінціли.

— Що з вами, Яне? Щось сталося?

— Четвертий конденсатор... Оболонка не витримує, метал як віск. Скажена температура! Неможливо підступитися, пекельний жар...

Професор біgom кинувся до розхристаної постії. Дівчина схопила Галея за руку, мовчи,

майже силоміць потягла за собою із зали. Оглянувшись, Галей в останню мить помітив угорі, над гарматою-циліндром, рій вогнених танцюючих крапок; вуха вколов наростаючий тріск, що зливався в низьке вібруюче гудіння.

2 Жермен з докором похитала головою. Галей зрозумів: їй не сподобалося, як він розмовляв із професором.

— Добре. Не треба сваритися,— сказав Галей і запитливо глянув їй в очі.

Вона відчинила дверцята плафи, вийняла автомат.

— Патрони на полиці, їх удосталь.

Він виважив зброю в руці. То був невеликий чорний «стен-ган».

— Що ж далі?

— Про це вже можна було б і здогадатися. Вам доручено подбати про безпеку професора Кадіуса.

Галей пильніше оглянув кімнату, що служила за вітальню. Підійшов до вікна, злегка відхилив штору. Синювате проміння місяця заливало кущі та дерева саду.

— Чи багато мешканців у цьому домі?

Жермен повела плечем.

— Крім нас із вами — професор Кадіус, Ян Тронковський та ще садівник. Його кімната внизу.

— Хто він, цей Тронковський?

— Чи не забагато допитливості, мосьє, для початку?

— Послухайте, мадемуазель, — неголосно мовив Галей, — мені не хотілось би бути слішим цією, яке навмання тичеться носом туди й сю-

ди. Якщо я вірно зрозумів, то йдеться не про сторожування біля професорової вілли, для цього досить придбати вівчарку. Я догадуюсь також, що коли професора охороняємо ми, то напевно не від пічних злодіїв. Тож зрозумійте й мене, і допоможіть мені в цьому ділі.

Хвилину подумавши, дівчина зітхнула:

— Ви маєте рацію. З кого почнемо?

— Можна почати з вас.

— Будь ласка. До війни працювала репортером у газеті. Рік тому мене, як оце вас, послала сюди організація. З Кадіусом я була трохи знайома, колись надрукувала статтю про його погляди на роль жіночтва в науці. Мое перше нікчемненське інтер'ю...

— Ви часто виходите з дому?

— Доводиться. Я ж веду тут усе хатнє господарство.

— Гм, вам не позаздриш... Тепер про Тронковського. Хто він?

— Уперта ви людина, — посміхнулася Жермен. — Можете бути спокійні, з цього боку дімові також ніщо не загрожує.

— Здається, мені треба дбати не про дім, а про його господаря. Це не одне й те ж.

— Ян Тронковський — молодий учений, асистент професора і його помічник. Він із Польщі. Ви задоволені такою характеристикою?

— Ще одне запитання. Професор Кадіус... вірніше, його робота... Це не підлягало розgłosу і раніше, до війни, чи лише тепер він змушений критися із своєю працею?

У Жермен обличчя замкнулося, вона дивилася на Галея з настороженістю.

— Вам що-небудь говорив Дац'ю з цього приводу?

— Говорив, що мені варто знати якомога менше. І я не горю бажанням втрутатися не в своє діло. Однак мені потрібно знати, чи була робота професора таємницею для інших напередодні окупації. Це важливо, щоб знати, з якого боку чекати несподіванок.

— Коли я скажу, що перед війною професор Кадіус вирощував шампіньони, вас така відповідь вламитовує?

— Цілком. Це полегшить справу. Тільки якщо проблема шампіньонів не містила в собі чогось такого, що з самого початку могло зацікавити німецьких агентів,— буркнув Галей. Жермен підвелася.

— Допит закінчено, мосьє?

Не відгукнувшись, Галей знову підійшов до вікна. В саду, на освітленій місяцем доріжці, маячила невиразна постать. Жестом руки Галей підізвав Жермен.

— Садівник?

— Так, це Буард'є.

— Давно він тут мешкає?

— Близько п'яти років. Кадіус говорить, що добряк Буард'є давно став приналежністю дому, як оцей гобелен чи люстра.

— Дякую. Поки що запитань немає.

— Слава богу.

Звичним рухом Жермен відкинула чорне волосся, пройшлася по кімнаті і раптом рвучко повернулася до Галея. Ще мить тому її трохи насмішкувате обличчя тепер було стурбоване. Вона промовила, піби роздумуючи:

— Здається, ви таки досягли свого. Ваша

прискіпливість хоч кого похитне. Я подумала... Але ні, просто ви умієте досить пвидко натиснути на чужу психіку.

— I все ж, що саме вам спало на думку?

— Скажу, тільки попереджаю: у мене немає жодних підстав підозрювати в чомусь Буард'є. Садівник чесно виконує свою роботу, весь час проводить на віллі, ні з ким не зустрічається. Єдина деталь, яка, можливо, вас зацікавить: Буард'є власнувався на роботу до професора саме тоді, коли Кадіус розпочав дослідження над... шампіньонами. Як бачите, я вже набралася від вас недовіри до людей, хоч і певна, що тут не більше ніж звичайний збіг подій, якщо появу садівника в домі можна назвати подією. Бідний Буард'є! Він і не здогадується, скільки уваги зараз приділено його особі.

— Тим краще, якщо не здогадується,— кинув Галей.

3 Малиновий звук зленацька порупив тишу, срібне дзюрчання переривалося короткими паузами і знову настирливо повторювалося десь близько.

«Телефон»,— стрепенувся Галей і встав. Він прокинувся давно, як тільки засіріло. Сидів одягнений біля столу, барабанив твердими пальцями по гладенькій полірованій поверхні, приводив у лад думки, щоб зосередитись, перед тим як починати день на віллі Кадіуса.

Минулої ночі Жермен провела його вниз, показала відвідену йому кімнату. І ось тепер, почувши дзвінок телефона, Галей смикнувся було до дверей, та стримав себе. Дзвінок його не обходив, той, кому треба, сам відізветься

на нього, як відзвивався їй раніше. Галей лише злегка прочинив двері. Його очам відкрився розкішний хол: дубові панелі, золоті рами картин, товстий килим на підлозі, широкий камін.

До каміна, де стояв телефонний апарат, поспіхом наблизився високий чоловік у робочому комбінезоні та береті. Взявши трубку, він скхилив голову й заговорив:

— Алло! Так, так... Ви не помилилися, мосьє. З вашого дозволу, якщо можна,— трохи голосніше. Дякую, тепер я чую добре.— Він помовчав, слухаючи, потім вибачливим тоном сказав: — Цим у нас займається економка, я їй усе перекажу. Не сумнівайтесь, мосьє, я вас зрозумів. На все добре, мосьє!

Пригадуючи волосся, Галей вийшов у хол. Телефонна трубка лягла на важіль. Чоловік у комбінезоні оглянувся, на обличчі мелькнула німа цікавість, він зміряв Галея поглядом сірих очей з ніг до голови. Як видно, добре-таки поношений костюм Галея і черевики, що давно втратили глянець, не спрвили на нього враження. На грубуватому засмаглому обличчі не липилося й сліду поштовності, якою воно повнилось під час розмови по телефону. Пальці пірнули у глибоку кишеню комбінезона, висмикнули звідти пачку цигарок. Спалахнув вогник запальнички.

Галей зненацька зупинився.

— Ви — Буард'є?

— Так, я Буард'є. До ваших послуг, мосьє.— Садівник все ж про всякий випадок злегка вклонився.— Чим можу бути корисний, мосьє?

— Нічим. Я хотів переконатися, що ви — садівник, а не хтось інший,— мовив Галей, пря-

муючи до сходів. І доки він підіймався нагору, запах сигаретного диму дражливо лоскотав піздri.

У вітальні з гобеленом нікого не було. Трохи збентежений, Галей озирнувся. «А Жермен?..» Упіймавши себе на думці, що сподівався побачити дівчину і, не зустрівши її тут, відчув легку досаду, Галей внутрішньо знітися. Кинувши погляд на оздоблені інкрустацією фвері, Галей спустився назад у хол. Він вирішив оглянути сад, що з трьох боків упритул підступав до будинку.

Доріжки в саду були акуратно посипані піском і ретельно розрівняні. Пахло квітами. Ще не нагріте, з почі насоєне вологого повітря легко проникало в легені, бадьорило.

Поминувши зелену галівину з тенісним сортом, Галей заглибився в гущавину і скоро піштовхнувся на високий паркан. Дубові, пір'яно припасовані дошки ряботили плямами моху; вгорі їжацілися колочки іржавого дроту. Напевно, паркан звелі водночас із вільлю, він здіймався над землею міцним щитом, що надійно прикривав з тилу професорове обійстя.

Сюди не долинав шум міста, дзвінки трамваїв, клекіт моторів та сигнали авто — все це розчинялося, стихало на шляху до району Вернад, не порушуючи його давнього затишку, утвірдженого часом та достатком тутешнього люду. Однак тепер спокій наскільки аристократичного району здавався хистким, ненадійним; за цим пепевним спокоєм вчувалася тривога. Відтоді як місто з його гомінкою веселою строкатістю затопила сіра лавина ворожих мундирів,

підперезаних поясами з написом «Гот міт унс»¹, Галей уже не вірив тиші, він її остерігався, інтуїтивно відчуваючи подих небезпеки. Спокій тихого закутка, в якому несподівано для себе опинився Галей, міг обірватися зненацька і враз, наче до краю напнута струна.

Галей перестрибнув обкладений камінням ручай, обминув зарості ожини і ледве не зіткнувся з Буард'є.

— Мосьє, я вас шукаю, ви потрібні професору.— Садівник вказав на купці бузку.— Там чекають на вас, поспішіть.— На засмаглому обличчі Буард'є нічого не можна було прочитати, крім нещирої робленої поштівності.

Пройшовши по доріжці в глиб заростей, Галей натрапив на мальовничу галівину. Прямо перед ним па пизеньких плях, витесаних у вигляді стільців, сиділи професор Кадіус і молодий русявий чоловік з борідкою, той самий, котрого минулової ночі Галей вгледів у розчинених дверях з плямами кілтязи на сорочці. На вкопаному в землю столі стояли пляшки та корзинка з яблуками. Професор наливав вино у високі келихи. Його рука повисла в повітрі, поглядом колючих очей він вступився в Галея.

— Вибачте, професоре, не знат, що ви хотіли мене бачити.

Виразним жестом Кадіус показав на вільний пень біля столу, наповнив третій келих.

— Вам наказано піклуватися про мою персону, Галею, тож ви про це не забувайте. Я перебуваю тут, значить, і ви мусите бути

поряд. Не сидіти ж вам потай за кущами. Ліпше ось так, по-людськи, за столом; склянка старого бургундського вам не завадить. Так за що ж ми вип'ємо? — В його словах, в голосі чулася глузливість, з чим Галей за інших обставин ніколи не змирився б. Але тепер змовчав, узяв із рук професора наповнений келих. Кадіус підняв свій, перевів погляд на чоловіка з борідкою.— Вип'ємо за те, колего Тронковський, щоб не випускати із рук спійману жартию!

Тронковський келиха не взяв, промовив з помітним акцентом:

— Якщо жар птиця має зуби та пазури дракона, то крапце хай вона не вилуплюється з яйця.

— Чуете, Галею! Мій молодий колега вважає, що іноді необхідно відступитися від мети, навіть якщо її вже досягнуто ціною неймовірних каторжних зусиль. Яне, друже мій, я вас не впізнаю. Ви перевтомилися, вам треба добре відпочити. Якось інакше не можу пояснити вашу дивовижну заяву.

— Облиште, професоре. Продовжимо нашу розмову потім.

Тронковський схопив келих, вихилив до дна, нальці дрібно тремтіли.

Галей відчув себе зайвим, хотів підвистися, та долоня Кадіуса лягла на його плече.

— Навіщо ж відкладати на потім? Гадаєте, Япо, що мосьє Галей — людина стороння, при цьому не слід ворушити наші справи? Свята ініївництво! Вчора наш шановний гість вдавав із себе простакуватого хлоцця, якому невтамки, чим ото ми з вами тут займаємося. Не вірте,

¹ З нами · бог (нім.).

Яне! Шідцільна організація Опору, дії якої я цілком поділяю, не могла довірити нас людині, котра поняття не має про те, що ж відбувається в цьому будинку.— Професор кивнув у бік вілли і поглянув на Галея.

— Не треба маскуватися, мосьє. Я навіть думаю, що якби покошатися в довосінніх архівах одного інституту, до якого я також мав відношення, то у списках студентів тої пори напевно виявилося б ваше прізвище. Отже, до якоїсь міри вам відомо про характер досліджень у моїй лабораторії. Вам відомо й те, що робота ведеться потай від німецьких окупаційних владств. Але ні ви особисто, ані ваші товариши з патріотичної організації ще не знаєте, яку новину повідомив мені сьогодні мій колега Ян Тронковський. Так-от, щоб ви знали: він дійшов висновку, що ми мусимо негайно згорнути нашу роботу, замести за собою всі сліди і на тому заспокоїтись. Якщо ви пожартували, Яне, то так жартувати не можна. Занадто серйозні у нас плани, щоб вдаватись до жартів.

Тронковський спідлоба зиркнув на Галея, затиснув у кулак борідку.

— Мені не до жартів, професоре. Зупинитися, тільки зупинитися і забути про все! Іншого виходу немає.

— Немає виходу? Це кажете ви, молодий фізик, якому з волі всевишнього випало на долю вкласти частку свого розуму в розкриття одної з найвеличніших тайн природи, тоді як всесвітній відомі вчені усіх континентів ще не доторкнулися до цієї тайни навіть на рівні наукових гіпотез!

Щоки Кадіуса вкрилися червоними плямами; хоч говорив він зовсім тихо, здавалося, професор от-от втратить над собою владу. Та до цього не дійшло. Кадіус спохопився, натиснув на внутрішні гальма.

— Даруйте старому, Яне, розхвилювався... Ale погодитись з вами не маю права і не хочу. Прокиньтесь, юначе, погляньте, що діється сьогодні у світі. Ваша рідна Варшава лежить у руїнах. Мої вулиці топчуть чобітами нелюди. Та якби ж то солдатський чобіт окупанта був найбільшою загрозою! Танки, літаки, гармати гітлерівців — і це ще не пайстрашніше з того, що с і що може бути. Зрештою, танки можна зупинити танками, проти бомбовозів пускають винищувачів, гармати розтрощуються під час артилерійських дуелей... А якщо Гітлеру в руки вкладуть силу розщепленого атома? I мені, і вам, Яне, відомі імена: Гейзенберг, Вейцзекер, Гартек. В інституті кайзера Вільгельма, в Гамбурзі, в Берліні німецькі фізики гарячково водять ядерні дослідження. Не думайте, що цих людей зупинить заява Ейнштейна, начебто вивінчення атомної енергії неможливе. Вони довели протилежнє і активно працюють на Департамент озброєння рейху. Ось вам сумна дійсність, мій друже! Її жахливі наслідки не вижко передбачити. Тож скажіть мені: що протиставити розшматованій Європі, та й усе людство, безжалійній і жорстокій фашистській висніці? Що? Не ховайте очей, Яне Тронковський! Единий реальний засіб розвчити нацистів у їхньому кублі — це наші т р о к а д и, наше з вами дітище, плід нашої тяжкої, виснажливої праці.

Нервово погладжуючи борідку, Тронковський стомлено запитав:

— Розважити... Як же ви собі це уявляєте практично?

— Точнісінко так, як і ви! — відрубав Кадіус. — Епіцентр удару — Берлін, радіальне розширення враженого поля на двісті або двісті п'ятдесят кілометрів. І на цьому буде поставлено крапшу! Тіло нацизму та його отруйний дух зникнуть з лиця землі, як мара. Це буде найкоротша війна, яку тільки знатиме історія. Мільйони людей зітхнуть з полегшенням. Планета, як живий організм після втручання хірурга, позбавиться злоякісної пухлини. Звичайно, виникне рана, — Кадіус розвів руками, — але вона скоро загоїться і про неї забудуть, так як забувають про висмикнутий зуб чи відтятий апендікс.

— Гаразд, професоре. Облишмо на хвилину те, що скажуть нащадки на адресу могильників цілої країни... Припустимо, що ваші порівняння заспокоють нашу совість. Припустимо також, що ми привласнимо собі право діяти від імені людства. І все ж ви не врахували одної важливої обставини. Кому ми вручимо наше відкриття? Армія вашої країни капітулювала, регулярні війська моєї батьківщини також потерпіли поразку. Військові штаби ліквідовано, і генерали, котрі уникли концтаборів, одягли цивільні костюми і розбрелися хто куди. Де ж їх шукати? Хто ж підготує і скерує удар троєкрад по території ворога?

Очі Кадіуса забігали, нарепті зачепилися за рятівну пляшку, дзенькнув келих, бургундське полилося через край.

— Згоден, друже мій Яне, тут є пад чим подумати, — сказав професор. — Та це вже деталі, а з деталями завжди можна упоратися.

— З такими деталями упоратися неможливо. Саме тому, професоре, я не відступлюся від свого рішення. Мене непокоїть майбутнє відкриття. Один невірний крок чи прорахунок, і все обернеться великим лихом. Поки робота у стадії завершення, саме час згорнути її, бо може таке статися...

— На війні, Яне, без жертв не обходиться.

— До біса такі теорії, якщо вони межують із безглуздям! Ми з вами зможемо зрівняти з землею міста, перетворити на пустелю цілу країну, а в бою, на фронті, застосувати відкриття ми не здатні. Тому я припиняю усякі дослідження. Раз і назавжди.

— Ви відступаєте, як боягуз, у передостанню мить, за п'ять кроків до фінішу. Будьте ж ученим і залипітесь ним ще на півтора-два місяці, а потім можете відчуратися від усього, якщо у вас дівочі нерви, і котіться під три чорти!

Тронковський здивовано звів брови.

— Даремно гніваетесь, професоре. Кожен із нас не брав один перед одним жодних зобов'язань. Мої погляди на речі ви тепер добре знаєте. Однак для вас це не завада — приймати власні рішення. Останні крохи до фінішу ви вільні зробити без мене.

Галею було ясно, що саме в цю свою фразу Тронковський вкладав особливий зміст. Слова поляка ніби вирвали ґрунт з-під піг Кадіуса, з нього сповзло все: притамована лють,

силкування зачепити самолюбство Тронковського; залишилось одне — майже розплачива безпорадність.

Мозок Галея працював з великим напруженням. Не так-то легко було йому збегнути і дати пояснення тому, що він почув і про що дізнається.

4 Тонкі білі руки Жермен кілька разів промайнули біля Галесього обличчя. Вона поклали серветку, поставила перед ним тарілку. Галей злегка відсторонився. Він відчував на собі її погляд, це його непокоїло і сковувало, пальці, що тримали виделку, були незграбні і неслухняні.

— Мосьє чимось невдоволений?

Голос Жермен був якийсь не такий, як учора ввечері. І воля вся тепер здавалася йому іншою — щезла строгість і холодність. Він міг би дати їй років на п'ять менше, ніж у ті хвилини, як уперше її побачив. Зовсім молода дівчина. Мабуть, на віллі живеться не дуже весело, бо, залишившись наодинці з Галеєм, вона поводилася як людина, котрій хоч на короткий час трапилася нагода поліпшити всі турботи і стати такою, якою вона могла б бути вдома у сім'ї чи серед друзів.

Жермен вмостилася у високому кріслі і раптом запитала, скільки Галею років. Він пробурмотів щось собі під ніс, не підіймаючи голови від тарілки. Тихий сміх прошелестів у кімнаті.

— То ви влаштовуєте допити, а то з вас і слова не витягнеш. Вас наче підмінили.

— Мадемуазель, я хотів...

— Якщо ви хотіли щось, то не звертайтесь

до мене так. Моб ім'я Жермен. Може, і ви скажете, як вас звати?

— Анрі.

— Тепер продовжуйте допит, Анрі. Вам же не терпиться запитати дещо. Розумію, завдання Даф'ю не з легких, та й сам ви, бачу, не збираєтесь зводити свою роль до сидіння внизу, в холі з автоматом під пахвою. Чи не так?

Не відповівші, Галей пройшовся по кімнаті, щоб виграти кілька хвилин. Він думав, чи не рано змінююти першу ниточку відвертості, що вже заснувалася між ним та цією чорнявою дівчиною. Завжди обережний, він не покладався на почуття від перших вражень, однак цього разу — відчувалося — у нього було обмаль часу, щоб примірятися з усіх боків та все зважувати, перш ніж повірити людині. Він мав прийняти рішення не зволікаючи: або так, або ні.

Жермен немовби прочитала його думки.

— Не крайте свого серця, Анрі. Я допомагатиму вам, чим зможу, а вам не обов'язково посвячувати мене у свої наміри.

Він глянув на неї з вдячністю.

— Тоді мені буде легше.

— Ні, не дуже тіште себе надіями, я не всесильна в цьому домі.

— Якщо ви розкриєте мені зміст слова т р о к а д и , для мене це вже буде багато.

Дівчина підперла щоку долонею.

— А ви не зрозуміли?

— Саму назву розшифрувати не важко. Тронковський — Кадіус. Тро-Кад... Але справа ж не в назві.

— Вам конче необхідно знати суть? А ви

подумали, Апрі, чи варто в наш час обтяжувати себе чужими таємницями?

Він зрозумів її застереження.

— Лейтенант Дап'ю натякав мені на те ж саме. Я не збирався нехтувати його порадою. Але сьогодні... Ваш шеф і цей хлопець, поляк, зайшли у безвихід. Вони далі вже не зможуть разом працювати, хоч, здається, одною ногою стоять на порозі мети. Тронковський сказав, що негайно припиняє роботу.

Жермен підхопилася з крісла.

— Не може бути! Між ними ніколи не виникало тертя чи суперечок. Звідки ви де взяли, Апрі?

— Мене покликав Кадіус. Здається, юму було потрібно, щоб я почув їхню розмову, яка закінчилася конфліктом. Професору хотілося через мене повідомити про несподіваний саботаж Тронковського нашу організацію. Його розрахунок зрозумілій: антифашистське підпілля будь-що намагатиметься вплинути на поляка, переконати його довести роботу до кінця. Зі слів професора, йдеться про долю відкриття, що може бути використане як зброя у війні з гітлерівською Німеччиною. Тронковський категорично проти, він вважає їхнє відкриття западто небезпечною і бойтися, що воно принесе великі непастя. Але він був не до кінця відвертий, його гнітить ще якась думка... Як бачите, Жермен, порада Дап'ю втрачає сенс. Слід би негайно доповісти нашим про все, та встановити зв'язок із штабом групи а два-три дні практично неможливо. Доведеться йти по ланцюжку явок не менш як тиждень, тут товариші перестаралися з конспірацією. Що ж залишається

нам? Насамперед не втрачати контролю над віллою. Хтозна, яким боком воно повернеться, бо, крім нас, можливо, ще хтось цікавиться цим домом та його мешканцями. Буває, що вузол розсікають одним ударом. Тому я і не хочу блукати в тумані, Жермен. Щоб не помилитися у вирішальну хвилину, треба знати, якого звіра тримають у клітці Кадіус і Тронковський. Трокади... Що це? Газ, вибухівка, смертельне випромінювання?

— Повірте мені, Апрі,— дівчина приклада руку до серця,— мої відомості про їхню роботу більш ніж приблизні. Одного разу Тронковський був у піднесеному настрої, він сказав тоді: «Ми збираємо уламки неба і складаємо їх у кишенню. Та не приведи боже хоч один із них витрусити на землю». Там, в лабораторії,— Жермен звела очі догори, вказуючи на стелю,— вони досліджують якісь загадкові перетворення матерії, можливо, космічного походження. Більше нічого додати не можу, подробиці мені невідомі.

— Шкода, шкода... — Галей задумливо брав серветку.— Чому Кадіус, як той реп'ях, тримається за Тронковського? Професор, відомий учений... Ну, закомизився асистент, може, характер показати хоче. То ї що з того? Професор, зрештою, мусив бід і без нього поставити кришки над «ї». Якщо все так серйозно, що ж заважає Кадіусу просто витурити впертого хлонця геть і самому засукати рукава? А він умовляє його, ледве не благає одуматися... Кадіус розгубився.

— Що ви цим хочете сказати? — насторожилася Жермен.

— Хочу сказати, що ваш професор без Тронковського... безпорадний. Оде мене й дивує.

— Ви вже западто, Анрі. Ви переборщили у своїх підозрах.

— Можливо. І все ж Кадіус запанікував. Я бачу. Він на міліні.

5 Садівник стояв біля каміна. Темна від загару рука стискала трубку телефона.

— Так, так... З вашого дозволу, якщо можна, трохи голосніше... Дякую, тепер я чую добре. Я негайно ж перекажу ваше прохання екомонці...

Нечутно ступаючи по м'якому килиму, Галей позадкував і повернувся до їdalyni, де Жермен все ще прибирала посуд.

— Забув спитати,— причиняючи за собою двері, мовив Галей: — Хто це майже щоранку щось вам передав по телефону?

— Не знаю,— смикула плечем дівчина.— Може, дзвонив молочник? Мені ніхто не говорив. Через кого переказує?

— Ага. Про це потім.— Він кивнув дівчині і вийшов у коридор.

Нагорі у вітальні, що межувала із залою, де стояв телескоп, як і минулої ночі, панувала типка. Маятник великих дзигарів безшумно гойдався, лічив хвилини. Кришталль люстри, голбелен на стіні, поцяцьковані примхливим різьбленням старовинні меблі — все, що оточувало Галея, вже не вражало спішучою розкішшю, як при електричному освітленні. Колори набули настельних відтінків, і від того речі неначе здавалися в одну гармонійну картину.

Трохи почекавши, чи не з'явиться хто-небудь у вітальні, Галей рішуче взявся за ручку дверей.

Бліде фіолетове світло вливалося в залу через скляну стелю. Навколоїши предмети мали дивне неприродне забарвлення. Переступаючи сталеві рейки, Галей обійшов телескоп і на мить зупинився перед чотирикутником білих дверей, з яких уночі вибіг Тронковський.

В душу Галея раптом заповз сумнів, нібито він робив щось не так, як треба. Врешті, хто він, Анрі Галей, учорашній сержант-парашутист розгромленого німцями десантного полку, втікач із табору військовополонених, рядовий боєць підпільної групи Опору?.. Чи він має якесь моральне право встрювати у течію життя і турбот незлайомих йому людей в чужому домі? Його ж послали на вулицю Червоних Троянд не для того, ніхто не вимагав від нього сунити голову і копатися в справах, які його не обходять. Може, справді — автомат у руки, та й сиди собі унизу в холі або десь там, у гущавині саду, пильнуй і прислухайся, як і належить солдатові на чатах, а все інше — не твого розуму клопіт...

Від цієї думки Галея розібрала злість, злість на самого себе.

Він різко штовхнув двері.

— Це ви, Жермен?

Голос належав Тронковському. Він сидів спиною до дверей, обхопивши голову руками. На довгому вузькому столі — безладно розкидані, пожмакані папери. На підлозі темніла купа попелу, зверху він ще жеврів і ворушився. Смерділо димом.

— Це я, пане Тронковський,— обізвався Галей, окинувши поглядом просторе приміщення. Над столом в стіні виднілися вмонтовані панелі з кількома рядками електрорубильників. Товстий багатожильний кабель звивався на паркеті й зникав під підлогою. Приземкувавті кубічні скрипі, у зрист людини заввишки, тулилися масивними боками одна до одної. Металеві куби, вкриті, наче шрамами, рубцями автогену, мали непривабливий, зловісний вигляд. На декотрих зелена фарба спущилася пухирями, на інших облутилась і потріскалася, неначе важкі тумби хтось обпалив добрячим вогнем.

Повернувшись до Галея бліде обличчя, Тронковський сердито запитав:

— Ви прийшли умовляти мене?

— Де Кадіус? — церебров його Галей.

Поляк байдуже знизвав плечима.

Обминувши купу попелу, Галей присів на крайок столу. «Йому ще немає і тридцяти», — подумав він і нахилився до Тронковського.

— Якого біса, Яне, ви прикдаєтесь підмайстром Кадіуса? Адже троکади відкрили ви. При чому ж тут професор?

У Тронковського зарожевіли щоки, в очах спалахнув подив, він дивився на Галея з виразом людини, яка мусила розгадати неждано ускладнений ребус. Так вони сиділи кілька хвилин і мовчики вивчали один одного. Нарешті на губах поляка заграла ледь помітна усмішка.

— Схоже, що професор не помилився, мабуть, ви й справді навчалися в нашому Технологічному... Якщо ви догадалися про все, то навіщо ж ваші запитання? — Тронковський по-

вів рукою навколо себе. — Це його лабораторія, його дім, тут зібрано все необхідне для роботи. А у мене, крім моого мозку, нічого іншого... От вам і відповідь на ваше «якого біса».

— Зрозумів. Ви починали ще там, в інституті?

— Так. Кадіус читав нам курс лекцій з теоретичної фізики. Ні, ні, невігласом його не назовеш, у нього аналітичне мислення, він жадібний до нових ідей, з ним почувавши себе впевнено. Коли я прийшов до нього із своїми першими думками, що вже сформувалися в розрахунки, коли виклав йому свою гіпотезу... Він миттю вхопився за ці міркування, надав їм стрункішої форми, виступив з науковим повідомленням. Його ім'я замігтило у пресі, про нього заговорили. Для мене, студента, професорів авторитет був імпульсом, що підігрівав кров. Я просидіджував за роботою по вісімнадцять годин на добу, переді мною відкривалася така безоднія повизні, такі вікна у дивовижне, що тоді було номінати, як уміло і тонко Кадіус прилипає до мосії праці, втісується у мої думки, одночасно створюючи собі ореол глибокодумного першовідкривача, який щедро ділить власний досвід з улюбленим і таки не беззапланним учнем... Робота посувалася навдивовижку швидко. Від теоретичних обґрунтувань я перейшов до експериментів. Результати приголомшили. Кадіус заборонив мені розголошувати отримані дані, все потрапляло за стінки сталевого сейфа, і я вже працював в атмосфері суворої секретності. І раптом — війна. Війська Гітлера вдерлися у Польщу. Я рвався додому, у Варшаву, але Кадіус довів мені, що

пробиратися туди — безглуздя. Незабаром фашисти окупували і вашу країну. Ми з Кадіусом перебралися на його віллу. Тут я побачив цю лабораторію. Не знаю, коли він встиг її обладнати, але такого комплексу не було і в Технологічному... От вам і уся правда. А тепер ідіть. Раджу вам не затримуватися в цьому домі. Тут вам вже нема чого робити.

Тронковський розправив плечі, випростався на весь зріст. Перед Галесм стояла вже інша людина, зовсім не схожа на того зіченого чоловіка, який ще хвилину тому, згорблений, втомлено сидів за столом.

— Потерпіть мою присутність ще кілька хвилин, Яне! — Галей заговорив глухо, вимогливо. — Вам також треба якнайскоріше залишити віллу. Та перш піж попрощатися, я прошу пояснити мені, що сталося б, якби ваше відкриття пустили в хід як зброю.

— Чоловіче, це несерйозно. Кадіус підтримує зв'язок із вашою підпільнюю організацією, і ви добре знаєте...

— Ви помилуетесь, — похитав головою Галей. — Я і близько не бачив вашого Технологічного. Я навіть не закінчив гімназії. До війни я смикав важелі порталального крана, вантажив діжки з вином. Мені невідомо, про що доповідав та що обіцяв моїм товарищам по організації професор Кадіус. Але, якщо все це не містифікація, — він штовхнув черевиком шмат кабеля, — відкрийте мені очі, Яне Тронковський. Ви пічим не ризикуєте. Коли вже сам Кадіус ні дідька не тямить без вас, а він таки ж професор, то крановщика вам нема чого остерігатись і поготів.

На обличчі, обрамленому борідкою, знову промайпуда усмішка.

— Не знаю чому, але я вам вірю... Гаразд. Хай буде по-вашому. Прошу!

Вони перейшли до зали і поринули у фіолетовий півморок. Крутими сходами, що по спіралі вгвинчувалися у стелю, поляк підіймався вгору. Галей поспішав за ним. Під самим склепінням навколо кожуха гармати-циліндра нависали вузькі антресолі з поручнями. Підошви ковзали на металевому пастилі. Поглянувши на скляний дах, Галей хотів спитати, чому шиби в ньому фіолетового відтінку, та в цей час заговорив Тронковський:

— Знаєте, як вам пощастило? Ви один із перших на землі бачите перед собою апаратуру, за яку уряди багатьох держав, пе торгуючись, віддали б свої золоті запаси.

— За цей телескоп?

— Ні, це не телескоп. Хоч до небесних тіл, праця, таки має відношення. А взагалі — це канкан. Так, так, канкан. — Поляк поплескав долоною по металевій поверхні циліндра. — В його лабети потрачують такі собі нікчемно малесенькі частинки, розмір яких не піддається людській уяві. Це і є трокаді, як називав їх професор Кадіус... Моя робота, пане Галею, поглядала у досліджені різного стану матерії. Мені вдалося відкрити такі її утворення, де ущільненість матерії перевершує 10^{94} грамів на кубічний сантиметр, тобто обсяг речовини стає менший від критичного радіуса, а це означає... — Тронковський помітив, як розгублено і безпомічно дивиться на нього Галей, і поспішив делікатно кинути: — А втім, розрахунки,

певна річ, зараз пі до чого... Так-от: будь-яка маса матерії,— і ведетенська зірка, і планета, і найкрайхітніша її частка,— за певних умов здатні досягти неймовірного самоуцінення, речовина стискується до такого стану, що ламаються електрони, розчавлюються, як під пресом, ядра елементу. Утворений згусток конденсує в собі заряд енергії неймовірної сили, вона ніби дрімає, чекає свого часу. Трокади є повсюди — в рідині, в газуватому середовищі, у космосі; вони трапляються у вигляді безмежних океанів матерії і як її поодинокі краєлиники. Звідси висновок: у природі існує невідомий науці вид енергії, що набагато могутніша за ядерну. Я йшов від цього. І ось результат,— Тронковський кивнув на «кашкан».— Частки дрімотної матерії втратили свою одвічну свободу. Тільки не подумайте, ніби вони снують як бджоли у цьому циліндрі. Трокади перебувають там, де й раніше перебували, але декотрі з них, що близче, потрапляють у мої сіті. Потім здійснюється досить складна операція, щоб утримати їх та перенести у потрібну нам точку простору, а там, якщо захочемо, перетворити згустки на звичайну матерію. Таке перетворення дає миттєвий потік шаленої енергії. Відбувається вибух. Його не треба уявляти, це жахливо... Силу вибуху можна збільшити або зменшити, все залежить від маси трокад, а керувати процесом вивільнення енергії поки що неможливо — тут постає нова проблема. Енергія розкованих трокад колись приведе до технічної революції, а сьогодні вона здатна хіба що вчинити руйнацію, знищення, хаос.

— Яне, ви не згостили фарби?

— На жаль, не згустив. Лабораторія, Галею, це — модель того дослідного поля, де за бар'єрами гіпотез відкривається практична, часом страшна, реальність.

— На якій межі ви закрили перед Кадіусом ваші дослідження?

— Я спохопився вчасно.

— Можливо. І все ж ви працювали далі, потай від Кадіуса, аж до кінечного результату. Ви впевнені, що для професора кінцівка недоляжна?

— Якби було інакше, він би не марнував часу в розмовах зі мною, я йому був би непотрібен.— Рука Тронковського потяглась до дверцят, що чітко окреслювалися на металевому тілі циліндра.— Хочете зазирнути всередину капкану? Такої нагоди вам більше не трапиться за все життя.

— Не треба, нам слід поспішати,— зупинив його Галей.— Отож закінчимо нашу розмову. Облишимо Кадіуса як вченого, вам видніше, чого він вартий, але в його намірах повернути відкриття проти фашистів особисто я не бачу варварства. Ви сказали, що силу вибуху можна корегувати. Доведіть енергію трокад, скажімо, до потужності авіабомб чи торпед і розрядіть її там, де треба. Що ж вас якає?

— Щоб ударити, треба знати, куди бити. У вас є карти німецьких аеродромів, схеми розташування їхніх дивізій, плани розміщення стратегічних об'єктів? Дайте їх мепі, а тоді побачите... Але пічого подібного у вас немає. Ви смілива людина, та ваплою хоробрістю не примусили гестапівців обміннути подвір'я вілли, якщо вони дізнаються про лабораторію.

Окупанти повсюди, а ми беззахисні. Відкритям можуть заволодіти гітлерівці. Ось що лякає мене.

6 Тел-л-ен... те-н-н... Телефон виводив настриливу трель. Галей розрахував заздалегідь, йому вистачило кількох секунд, щоб наблизитись до каміна. З-за спини садівника він вихопив у нього трубку. Буард's крутився всім тілом, і вони майже зіткнулися грудьми. Обличчя садівника зробилося землисто-сірим — дуло пістолета вперлося йому в живіт.

Галей очима вказав на стіну. Садівник по zadкував, наптовхнувся на раму картини і закляк. Не спускаючи з нього погляду, Галей прикрив мемброму пальцями і видихнув коротке «Алло!». У трубці чийсь баритон співат:

— Вулиця Червоних Троянд? — Баритон гув у вухо чітко і ясно, проте Галей відповів:

— Так, так... Ви не помилилися, мосьє. З вашого дозволу, якщо можна, трохи голосніше... Дякую, тепер я чую добре.

— Говорить Штуленц! Якого диявола, Беккере, ви там копаєтесь, як жуки в кущі гною! — з люттю в голосі затараторив баритон. — Групенфюрер Мельцер уже втрете вимагає вичерпної інформації про становище на віллі. Сам Мельцер! Чусте, ви? Скажіть тому йолону професору, що коли голова поляка не запрапощає знову, ми відкрутимо Кадіусу його власну, бо вона у нього набита полововою. Нагадайте йому, хто такий Мельцер, старий телепень забув.

Настала пауза, але той, хто називався Штуленцем, не поклав трубку. Він чекав. І Галей,

не давши мовчанці затягнутися, по-лакейськи вишколено промовив:

— Я перекажу ваше прохання економці. Не турбуйтесь, мосьє, все буде гаразд.

— У мене все, Беккере! — grimнула трубка, і почулися короткі гудки.

Галей підійшов до чоловіка, який стояв під стіною, тихо скомандував:

— Руки за спину! Вперед, до кімнати, і не оглядайся!

Перше, що привернуло увагу Галея в кімнаті садівника — почата пачка цигарок на столі.

Він вийняв одну, іонюхав.

— В цьому домі, Беккере, дивні порядки: слуга-садівник має привілей обкурювати димом господаря, — посміхнувся Галей. — Дайте мені вогню, зіпсую і я цигарку.

Німець проковтнув стину, однак зовні він тримався, не показував переляку.

— Сірники біля вас, на столі.

— Які сірники?.. Не будьте дурнем. Невже не розумісте, що мене цікавить ваша запальнничка. — Галей поступав пістолетом об стіл. — Скоріше, Беккере, скоріше, нам ніколи розводити балачки. Ситуація занадто слизька, щоб гррати у піжмурки. Або ви будете відразу ж відповідати на мої запитання, або... Ви не велика ціця, я також, пам один з одним нема чого панькатися. Запальнничку!

Його слова подіяли на Беккера, німець пвидко відповів:

— Візьміть у шафці біля ліжка.

Блискуча іграшка на долоні Галея здавалася випадковим і недоречним предметом. Він

пею клацнув, дмухнув на вогник, клацнув ще раз і поклав у кишеню, промовивши:

— Штукарі ви, пімці, завжди щось придумаєте. Вчора у холі ви мене цією запальничкою сфотографували. Плівку вже проявили?

— Ні, плівку не виймав.

— Так-от, мосьє Буард'є, чи пак Беккер. У мене немас якого бажання пускати в хід пістолет. Все залежатиме тільки від вас. Із фотоапаратом ми покінчили. Підемо далі. Що ви можете сказати про Штуленца? Так він мені відрекомендувався по телефону.

— Штуленц — оперативний референт відділу В-У1 імперської служби безпеки...

— Чекайте, чекайте! Чим займається відділ В-У1, які його функції?

— Наукові та технічні проблеми, винаходи, патенти і таке інше. Дозвольте опустити руки?

— Опустіть... Тепер про Мельцера. Хто він, звання, посада?

— Групенфюрер СС доктор Мельцер очолює відділ В-У1.

— Доктор? Якими ж науками він захоплюється?

— Фізика.

— Он як! То з якого ж часу Кадіус працює на вас?

Білі брови німця вигнулися дугою, він заговорив з відвертим самовдоволенням.

— Давня історія. Наші підібрали до нього ключа ще в той час, як поляк почав мудрувати в інститутській лабораторії. Я чув, що справа вдалася легко. Кадіус та доктор Мельцер знали один одного, здається, вони разом вчилися в Берліні. Коли наш агент передав

кілька донесень про дослідження Тронковського, Мельцер піми зацікавився, приїхав сюди, до вас, і зустрівся з Кадіусом. Відтоді у Берлін від професора регулярно надходили повідомлення про все, що стосувалося роботи студента-польща.

— Ну, а ви?

— Після повернення Мельцера мені вручили документи на ім'я Буард'є і переправили через кордон із завданням наглядати за Кадіусом...

Німець немов захлинувся і замовк, свинцеві очі спалахнули радістю, вона промайнула в них за якусь частку секунди, і відразу ж видовжене обличчя знову набуло виразу слухання покірності. Та Галей це помітив і відчув — німець щось бачив за його спиною, те, чого не бачив сам Галей. Тої ж миті ззаду пролунало владно-спокійне:

— Що тут відбувається?

Галей метнув тривожний погляд через плече. На порозі стояв лейтенант Дап'ю. Тримаючи руки в кишенях штанів гольф, він нечутно ступив у кімнату. За пім у двері прослизнув професор Кадіус, блідий як мрець, весь наче зів'ялий.

Галею відлягло від серця. Поява Дап'ю звільнила його від гарячкових попуків відповіді на запитання: що робити далі? Він з полегшенням підвівся із стільця, ступив навстріч Дап'ю і зневацька подумав, що зовсім недавно, ніби уві сні чи що, йому десь вчуває лейтенантів голос, де саме — не встиг пригадати. Обличчя Дап'ю перекосилося, хлоп'ячі риси з нього неначе змило, натомість з'явився вираз

холодної жорсткості. Його руки блискавично висмикнулися із кишень. Удар у сопячне сплетіння жбурнув Галея на підлогу. Падаючи, він бачив, як постать Беккера шулікою кинулася на нього, і гострий біль у суглобах заломленої руки обпік мозок, віддався у пальцях — їх ламали, видираючи пістолет. Обличчя лейтенанта Дап'ю ще раз виникло з туману запаморочення, новий спалах болю скорчив Галея, він задихнувся, йому здалося, що на тім'я звалилася стеля.

Мабуть, він лежав непритомний кілька хвилин. Коли відступила червона імла і мозок прояснів, Галей розплющив очі, вгледів біля обличчя два грубих черевики. Над ним розмовляли по-німецьки.

— Скажіть спасибі, Беккере, що після телефонної розмови з ним у мене виникла підозра... Я подам на вас рапорт. Як ви могли допустити, щоб він скористався з нашого пароля?

— Гер Штуленц, вислухайте мене, я поясню...

Владний баритон обірвав Беккера.

— Не треба пояснень! Ви ледве не провалили всю справу. Про це ми ще поговоримо. Де поляк?

Поспішно й догідливо подав голос Кадіус:

— Нагорі, гер Штуленц, в лабораторії.

— А та ваша... мадемуазель? О, ти вже очунявся! — носок черевика копирснув Галея під ребра. — Вставай, приятелю, досить відлежуватися на чужих килимах!

Галей скреготнув зубами, спльовуючи кров,

повільно звівся на ноги, аж тепер зрозумівши, кому належав цей баритон та де він уже чув його сьогодні. Карі очі Дап'ю пасміпкувато зиркали на Галея. Осторонь по-солдатськи виструнчилася постать Беккера. Під стіною в кріслі скучився Кадіус, увібрав голову в плечі, дивився не моргаючи на Галея, ніби вперше його бачив.

«Лейтенант Дап'ю» тикнув Галея кулаком у підборіддя, промовив буденно, без злости:

— Бачиш, ти не зважив на мою пораду і потрапив у м'ясорубку. Тебе дуже цікавило, хто такий Штуленц? Це я. І тут пічого не вдієш, Галею. Люди з вашої організації просто не уявляють собі, скільки існує методів та засобів у роботі професіоналів, котрим належить загнати вашу братію в кут. Ти про дещо догадався, ще так, але пізно, занадто пізно!

— Шкода, не розкусив я тебе там, у кафе, а то б засміявся ти на кутні. — Галей з тugoю й безсиллям поглянув на відчинене вікно, звідки долинало галасливе й веселе пташине цвіріння. Беккер догідливо зірвався з місця.

— Облиште його, Беккере, ще встигнете, — зупинив «садівника» Штуленц. — Подзвоніть, щоб прислали оперативну групу.

— Слухаю!

Довготелеса постать у комбінезоні метнулася до дверей, та раптом немовби наштовхнулася на невидиму перепону. Якась сила відкинула Беккера назад у кімнату, тіло його стуconулося об стіл, а руки безладно хапали повітря. Грюкіт перекинутого столу злився з оглушливим виляском пострілів.

І роззявлений рот Беккера, і несамовитий

крик Кадіуса, прошитого кулями в кріслі, й акробатичний стрибок Дац'ю-Штуленца до вікна,— все це замиготіло перед очима Галея, як видіння в гарячці. Інстинктивно він відсахнувся до стіни.

По той бік відчинених дверей у холі якось боком стояла Жермен. Автомат у невмілих руках здригався, трясся, випльовував у кімнату черги, а вона все тиснула на гачок. Від крісла, з якого сповзав, звісивши голову, професор Кадіус, відлітало шмаття. Беккер лежав на перекинутому столі, по ньому хльоскали черги «стен-гана», крипили поліроване дерево...

За мить теплій важкий автомат опинився в руках Галея. Він підскочив до вікна і випустив з десяток куль Штуленцу навздогін, але майже навмання, бо того з головою вже поглинула зелена гущавина. Галей вхопився за віконну раму, наміряючись ривком вискочити надвір, щоб наздогнати, розрядити автомат в рожево-щоке обличчя перевертня... Та тверезий глузд зупинив його.

Галей схопив Жермен за руку. Вони побігли через хол і, хоч не зрошили жодного слова, одночасно повернули до сходів, що вели на другий поверх.

«Фіолетова» зала зустріла їхтишею. Лише згори, з-під склепіння, долинало сухе колюче потріскування.

— Жермен, погляньте!

Над циліндром «канкана» золотим пілом ройлися іскри, вони охоплювали металевий кокух палахотливим пімбом, і в цьому було щось загрозливе, як сигнал тривоги.

Жермен закинула голову, пошепки сказала:

— Він там, швидше нагору!

Але Галей бачив — до «канкана» їм не дістатися. Дві нижні спіральні гвинтових сходів лежали на підлозі безладним нагромадженням металевого пруття.

— Яне, що сталося? Чусте, Яне? — Голос Галея лунко забився під склепінням. На майданчику з'явилася постать поляка. Він перехилився через поручні, замахав рукою.

— Негайно залиште віллу! Йдіть звідси, скоріше, скоріше!

— Що з вами, Тронковський? Спускайтесь вниз!

Не слухаючи, Тронковський закричав щось по-польськи, схопився і гrimнув несподівано гучним басом на всю залу:

— Пся крев, у вас є двадцять хвилин! Панно Жермен, Галею, прошу вас, тікайте звідси, доки не пізно! Невже ви не розумієте..

Постать зникла, вгорі глухо стукнули металеві дверцята. Сухе потріскування посилилось. над циліндром все яскравіше вимальовувалося вогнєве кільце, по ньому перебігали жовті блискавиці.

— Яне! — розpacчливо гукинула Жермен. Та відповіді не було. Вона безпорадно глянула на Галея. Той рішуче взяв її за плечі, підштовхнув до дверей.

Вони викотили з гаража чорний «ганомаг» Кадіуса. Машина м'яко котилася по бруківці. Галей оглянувся, востаннє кинув погляд на віллу, і різко, круто завернув у провулок. Позаду, на протилежному кінці вулиці Червоних Троянд, з-за рогу виходились мотоцикли. Люди в зелено-сірих мундирах стрибали з колясок.

бігли до воріт, з яких щойно Галей вивів машину.

— Якщо нас не помітили — напе щастя, — пробурмотів Галей.

«Ганомаг» з відкинутим тентом проминув паркан, вгорі шуміли старі липи. Переїхавши з боку на бік на першій дорозі, машина подолала підйом і понеслась по бульвару, мимо крамничок та поодиноких кафе передмістя.

Через кілька хвилин «ганомаг» вийшов на міст. Унизу на воді лунали свистки буксирів, уздовж берега темніли вугільні баржі, а далі, в сірій пелені бовваніли обриси кранів річкового порту. На середині моста Галей збавив швидкість.

І саме в ту секунду позаду вдарив грім. Аспидно-чорний і гострий, як стилет, пшиль піднявся над будинками, проштрикнув небо. Здригнувшись, Галей щосили натиснув на гальма. У високій голубій безодні навколо димового стовпа обвилося світле кільце, на ньому схрещувалися блискавиці. Пружний вітер шкваленно пронісся над дахами, змітаючи черепицю, видавлюючи шиби і скляні вітрини. Жермен притулилася до плеча Галея, її тішав дрож, розширені очі з жахом дивилися на чорну хмару, що поволі опадала над зеленим закутком району Вернад.

* * *

Слідчий поліцейської префектури ще раз пропіг очима по аркушу, що лежав перед ним. Апрі Галей, п'ятдесяті двох років, безробітний... Має воєнну медаль «Знак хоробрих»...

Був жонатий на Жермен Селуа, тепер удівець... Постійно мешкає... У поліцейській картотеці не зазначиться...

Слідчому було років двадцять шість. Бездоганного крою костюм, трохи недбало зав'язаний галстук, модна зачіска — увесь він дихав самовпевненістю і молодим здоров'ям. Аркуш він відсунув поштовхом лакованого пігтя: видно, цей його жест вже належав до серії прорепетованих, або ж він паслідував когось. Такі завжди когось наслідують.

Галей відвернувся.

— На попередньому допиті ви відмовилися відповісти, що як вам відомо, не па вашу користь. — Слідчий явно милувався інтонаціями власного голосу. — В готелі ви заявили, що іноземця, якого звали Штуленц, випадково зустріли на вулиці. Ви це підтверджуєте?

Галей кивнув.

— Повторюю запитання: ви це підтверджуєте?

— Підтверджую.

— За вашою версією, людина виrushas в туристську подорож за кордон, аби лише не дома стрибати з дев'ятнадцятого поверху, — з посмішкою на губах вів слідчий. — Як же ви описилися в номері німця? Що вас туди привело?

Галей поворухнувся на прикріпленному до підлоги стільці.

— Я вже сказав: на це запитання відповісти не буду.

— Так... Подзвонивши в поліцію, ви назвали прізвище загиблого. Отже, ви знали його раніше. Де, за яких обставин ви з ним зустрілися вперше, коли це було?

— Відмовляюсь відповідати.

— Тоді вам скажу я! — В голосі слідчого вже чулася погроза.— Під час обшуку у вашій кімнаті знайдено цю запальничку, знаряддя, яким користуються не фотоаматори. У ній збереглася плівка німецького виробництва часів минулоЯ війни. Ми її проявили і маємо дуже цікаві кадри. На знімках бачимо вас, а також дівчину,— вона стала потім вашою дружиною,— бачимо якогось молодого чоловіка з борідкою, і — це вже несподіванка — бачимо відомого вченого, фізика Кадіуса. Професора знали як патріота, він таємничє загинув під час окупації. Вам, единому із членів підпільної групи Опору, якимось чином вдалося уникнути гестапівського підземелля і залипитися живим. А Штуленц — ми це встановили — був спіробітником спеціальної служби пацістів, агенти якої багато років полювали на талановитого вченого професора Кадіуса. Тепер, коли минуло стільки часу, ви раптом приходите в готель, де зупинився Штуленц, ну і... Ні, Галею, вам не варто відмовчуватися, рано чи пізно доведеться заговорити!

Галей зміряв слідчого презирливим поглядом.

— Ми все одно докопаємося до правди, Галею!

«Спробуй докопайся,— тірка усмішка тінню лягла на зморшкувате неголене обличчя Галея.— Від правди, про яку ти ніколи не візнаєш, уже і ями не залишилось на вулиці Червоних Троянд...»

Володимир КРАСНИКОВ

ТАЄМНИЦЯ КОРОЛІВСЬКОГО СТОЛА

Я сиджу біля відчиненого вікна. Денна спека вже почала спадати. Легенький дніпровський вітерець запосить до кімнати п'яні пахощі розквітлих київських каштанів. Під рукою в мене пожовкла від часу, зібрана газетна виризка. Край її надірвано, окремі слова підкреслені червоним олівцем. Це уривок із старої газети «Британський Союзник», що виходила у дні війни. Я знаю цей короткий текст напам'ять, та все ж не втримуюсь і перечитую ще раз... Потім, замислившись, довго сиджу в кімнаті, залийтій падвечірнім сонцем.

Поволі приміщення заповнив бузковий серпанок, ховаючи від очей кутки і щілини. Сутеніє. І в напівтемряві постають передо мною картини давніх, але незабутніх днів...

* * *

Задзвонив телефон.

— Карелін?

— Так, я слухаю...

— Вас просить до себе директор інституту.

— Зараз?

— Так, і якнайшвидше.

Виклик до директора був для мене несподі-

ванкою. Професор Боярський звичайно сам заходив до нас у лабораторію, коли ж викликав до себе в кабінет,— чекай чогось цікавого.

Тільки цього разу йти не хотілося. Саме на сьогодні ми запланували остаточне випробування нового приладу, над яким давно працював відділ електроніки. Чи справдяться наші розрахунки? Ми нетерпляче лічили хвилини до початку випробувань, а тут якась розмова... Та йти треба. Я склав інструменти, вимкнув апаратуру і вийшов з лабораторії.

— Вам доведеться відкласти свою роботу і виїхати в термінове відрядження! — цими словами зустрів мене директор. І, наче передбачаючи мої запереченні, додав: — А втім, поїздка цілком добровільна. Можете відмовитись... Йдеться про важливе для нашої Батьківщини, цілком тасмне доручення.

Я напружено слухав.

— Вам не доводилося чути про професора Палія?

Я затамував подих. Ще б пак! Хто з нас, молодих фізиків, не знав професора? Видатний учений, сміливий експериментатор, він працював тепер, як ми чули, над якоюсь дуже важливою проблемою...

— Ще перед війною Палій зацікавився проблемою передачі енергії на відстань без дротів,— вів далі директор.— Його лабораторія не припинила цієї роботи і тепер, коли йде війна. Недавно було створено і перший дослідний генератор, який блискуче пройшов випробування. Та професора Палія не задовольнила ці, як він висловився, «тешильні експерименти». Він хоче перевірити апарат у найскладніших

умовах, за різних температур, під час сильних магнітних бур, у шторм і негоду. Палій одержав у своє розпорядження підводний човен, нині перетворений на своєрідну плавучу лабораторію. На ішшому кораблі встановлено приймачі енергії та реєструючу апаратуру. Обидва судна — в морі. Це все, що відомо мені особисто...

Директор підвісився, пройшов по кімнаті.

— Вчора ми одержали радіограму. Палій повідомляє про смерть свого помічника, інженера Минаєва. Подробиці невідомі. Професор просить якнайшвидше прислати на човен до свідченого фахівця-електрофізика...

Я не дав директорові закінчити фразу.

— Згоден.

* * *

Я вийшов на палубу і задивився на грізне Гренландське море. Які вони несхожі, ці сіро-зелені важкі хвилі, на зпайомі мепі південні моря з їх блакитною прозорістю! Вчора вранці ми вийшли сюди з Північного Льодовитого океану, проминувши підводний поріг Нансена, а потім прямовисні береги Землі Кронпринца Христіана. Я вперше побачив гористе, порізане численними фіордами східне узбережжя Гренландії і низки островів перед ним. У бінокль було добре видно гостроверхі хребти та величезні маси криги, що непомітно сповзали в море.

Я згадав професора Палія: як захоплююче розповідав він про ці місця.

Георгій Семенович міг цілими вечорами розповідати про Арктику.

— Ви там бували? — спитав я одного разу.

— Бував, і не раз, — відповів Палій. — Змалку мріяв стати полярником, по карті мандрював на всі північні землі, відкривав незнані острови, шукав Землю Сашнікова... А потім і на власні очі дещо побачив...

За місяць перебування на човні я встиг просто-таки закохатися в Палія. Люблили професора і підводники — люди, як відомо, суворі й звимогливі.

Одного святкового вечора ми сиділи у затишній кают-компандії. Виступали співаки та декламатори, корабельний кок Пилипчук демонстрував «чудеса дресирування» — танцювало біле ведмежа Фомка, зняті моряками з крижини. І аж не вірилося, що цей гучний сміх, дружні оплески лулають за багато тисяч кілометрів од рідного краю, під ревучими арктичними хвилями, в сусістві з фашистськими рейдерами...

— Чи не розновіли б ви, товаришу професор, про ваш генератор? — після виступу по просвіт Пилипчука. — Якщо це, звичайно, не секрет... Наші хлопці дуже цікавляться...

— Що ж, друзі, я радий, що наша робота цікавить вас... — сказав професор. — Отож слухайте. Послати енергію без дротів, безпосередньо від передавача до приймача, можна лише за допомогою електромагнітних хвиль — подібно до радіопередачі. Нам вдалося створити оригінальну й ефективну конструкцію антен для передачі та приймання пучків хвиль. Застосовуючи дуже короткі хвилі, ми зуміли одержати навіть не паралельні пучки, а такі, що сходяться і концентруються на значно меншій

площі приймальної антени. Не легше виявилося створити досить потужне джерело надвисоких частот. І з цим завданням ми, здається, впоралися. Пришайні, — додав Палій, — про це свідчать результати сьогоднішньої ранкової ширококанальнної передачі енергії на інше судно, яке курсує на чималій відстані від нас. На жаль, ми пізно звернули увагу на якесь невідоме ультрависокочастотне випромінювання генератора під час його роботи... Пізно... — професор зітхнув. — Це компутувало життя мосму помічникові, інженеру Минасу. Тоді й розробили ми захисний шолом із спеціального сплаву. Тим же сплавом викладено стіни приміщення, де діє генератор.

Професор замовкі, і з усіх боків посипалися запитання про характер роботи генератора, його конструкцію, умови, в яких він діятив. Найбільше ж питали:

— А де можна застосувати ваш генератор?

Професор хитрувато примружився.

— А ви як гадаєте, товариші?

Ну, слухачі, звичайно, дали волю своїй фантазії. І високочастотний транспорт, і електромагнітні поля, які оточують Землю та дають енергію літакам, суднам, радіостанціям, і телебачення, і медицина, і постачання енергією майбутніх штучних супутників нашої планети, і навіть «проміння смерті» (хтось і таке придумав) та ще багато чого іншого. Я був здивований, наскільки точно зрозуміли підводники основну ідею винаходу Палія. І ще мене вразило, що ці суворі, відважні люди насамперед мріяли про найрізноманітніше мирне застосування генератора. А втім, це ж були наші,

радянські люди! Сьогодні воїни, а завтра мирні трудівники...

Георгій Семенович уважно слухав. Інколи він кидав короткі репліки, що підігривали й без того жваву суперечку. І певідомо, чим би вона скінчилася, якби не вартовий матрос, який стрімголов влетів до каюти. Нас усіх приголомшив його вигук:

— Людина за бортом!

* * *

Посеред кают-компанії стояв мокрий німецький матрос. Розгублений і вкрай змучений, він плутано відтворював картину незвичайної загибелі підводного човна, на якому служив.

Тієї ночі радист Рейшгольд Штерн (це й був наш полонений) стояв на вахті. Далася взнаки надмірна втома, і він па якусь мить задрімав. Прокинувшись, він побачив, що стрілка магнітного компаса шалено металася в різні боки. Раптом пролунав сигнал бойової тривоги, човен навально пішов униз.

— Тут і почалося казна-що,— розказував німець, конвульсивно ковтаючи повітря.— З невідомої причини весь корабель несподівано ліпшився без електроенергії — вона наче вишарувалася! Наш човен перетворився на металеву домовину: без електрики ми були абсолютно безсилі... Але й це ще не все. Металеві речі раптом сильно намагнітились. Через деякий час намагнічення зникло, однак струм не з'являвся.

То було якесь чаклунство... Ми закам'яніли. Ale не від страху — від несподіванки, від ціл-

ковитої безпорадності перед якоюсь тасмницею і незбагненою силою! А потім, коли зрозуміли своє становище, прийшов і жах. Почалася паника. Пролунали постріли — хтось вирішив не чекати мученицької смерті... Я кинувся до торпедного відділення і разом з моїм приятелем викинувся через торпедний апарат на поверхню... Не знаю, скільки ми пливли. Товариш мій зовсім знесилів і почавтонути. Він благав мене, щоб я допоміг. Та я й сам уже захлипався, а тому плив, не оглядаючись. Що було далі, ви знасте краще за мене...

Німець замовк.

— Я сказав усе, що знаю,— додав він,— повірте мені.

* * *

Та це було не так. Як з'ясувалось увечері, Штерн розповів не все. Ми сиділи в кают-компанії, розважаючись кожен на свій лад (були години підночинку), коли зайшов командир корабля Микитенко. Якусь мить він спостерігав, як асистент Палія Мит'яко Коровкін запекло добивався перемоги на шахівниці, потім голосно спітав:

— А хто з вас, шановні товариші науковці, може відповісти, що таке «Фау-один»?

Ми перезирнулися. Підводники, які давно вже мандрували далеко від Великої Землі, певна річ, не знали ще подробиць про цю новинку гітлерівської військової техніки.

Я ж перед від'їздом прочитав у журналі статтю про німецькі літаки-снаряди і тому сказав:

— Дець я знаю... Напередодні війни на одному з островів у Балтійському морі пімці побудували дослідний центр із заводом, який мав виготовляти нову зброю. Бундочні, вони й назуву її придумали відповідну: «V-1» — за першою літерою пімецького слова «Vergeltung», тобто «відплати». І от однієї ночі над Лондоном з'явилися дивні літаки — невеликі, без пропелерів, без ревішня двигунів: при польотічувся лише легкий тріск, на зразок мотоциклетного. Над містом вони несподівано штукали вниз і падали на будинки... Тоді вступала в дію вибухівка.

— На якому ж принципі їх збудовано? — спитав Микитенко.

— Літак-снаряд на стартовому майданчику викидають за допомогою катапульти. Далі ним керує автопілот. Реактивний двигун надає літакові швидкості близько шестисот кілометрів на годину. В заздалегідь визначеній точці снаряд автоматично скерується на ціль, а радіопередавач посилає про це відповідний сигнал на базу...

— Так... Малоприємна птаха, коли вона несподівано звалюється тобі на голову... — протяг Микитенко.

— А як же літак додержується заданого курсу?

— За допомогою магнітного компаса, розміщеного в носовій частині. Стрілка його завжди однаково віддалена від двох отворів, через які подають стиснуте повітря. Досить літакові відхилитись від потрібного курсу, як стрілка компаса повертається, порушує рівновагу мембрани і замикає контакт. Так виключається по-

стачання соленоїда, що діє на головний гіроскоп автопілота. А той повертає літак на потрібний курс, — пояснив я.

— Отже, досить повернути вбік магнітну стрілку, щоб літак пролетів мимо цілі? — мовив Микитенко.

Я ствердно кивнув. Знову запала тиша.

— А чому вас зацікавили літаки-снаряди? — спитав я Микитенка. — Що-небудь сталося?

— Сталось? — Микитенко пройшов по каюті. — Повинно статися... Радист Штерн повідомив ще деякі дуже важливі речі. Стан його здоров'я загрозливий, тривале перебування у крижаній воді дається взнаки. Отож він і вирішив висловідатись до кінця. Завтра о третій ночі зі стартових майданчиків у Північній Франції та Бельгії мають знятися в повітря п'ять тисяч літаків-снарядів «Фау-один». Через двадцять п'ять хвилин вони перетворять Лондон на купу руїн... Підводний їх човен мав прийняти радіосигнали літаків-снарядів... Ми доловіли про все командуванню, яке, до речі, наказало нам повернатись до Мурманська. У Норвезькому морі нас чекатимуть сторожові кораблі...

— А як же Лондон? — спитав я.

— Англійський уряд буде попереджено про напад. На жаль, більше ми нічим їм допомогти не можемо.

— Хай і за це дякують, — озвався хтось із офіцерів. — Союзники, по суті, повинні, товарищу командир, вас за це орденом нагородити.

— Якщо вже нагороджувати когось, то нашого професора! — раптом заявив Коровкін.

— Чому?

— Бо саме сьогодні вночі ми провадили свою ширококанальну передачу енергії! Я певен, що човен Штерна якраз і потрапив у зону спрямованого електромагнітного поля. Про це свідчать дивні явища, які спостерігались на ворожому човні перед його загибеллю. Гітлерівський рейдер був потоплений генератором професора Палія!

Микитенко склонився:

— А є справді! Жоден корабель, особливо підводний, не діятиме без електроенергії! Поздоровляю з першим бойовим успіхом, товариш Палій!

— А де ж Георгій Семенович?

Професора в кают-компанії не було. Ніхто не помітив, коли він вийшов.

Як виявилось, Палій замкнувся в своїй каюті і навіть виключив телефон.

— Якась ідея з'явилася,— авторитетно запевнив Митько.

Спати тієї ночі не довелось. Опівночі мене підняв телефонний дзвінок. Говорив Палій.

— Зайдіть до мене з даними вчорашньої ширококанальній передачі,— наказав він.

Скорі я вже стояв перед професором. Микитенко теж був тут.

Ми мовчали, поки Палій щось підраховував, раз по раз звертаючись до лічильної лінійки. Та ось він повернувся до нас:

— Усе гаразд. Це буде грандіозне, вирішальне випробування нашого генератора!

Я глянув на Микитенка.

— Неваже не зрозуміли? — професор посміхнувся.— Коли ви розповіли про літаки-снаряди,

у мене з'явилася думка: що як на шляху їхнього польоту створити потужне магнітне поле? Стрілка компаса неодмінно відхилятися від заданого курсу. Англія — острів. Куди б не звернули зі свого шляху снаряди, вони обов'язково впадуть у море...

— Це справді можливо? — схвилювано співав Микитенко.

— Принаймні розрахунки підтверджують мою думку. Ми можемо запобігти нечуваному злочинові гітлерівців і повинні це зробити! Треба діяти. Часу обмаль!

Часу було справді мало... Микитенко спрямував човен повним ходом на південний захід, розраховуючи вже в дорозі одержати дозвіл на проведення цієї операції. Нам потрібно було підійти якнайближче до англійського берега, щоб генератор міг послати потужний пучок проміння назустріч літакам-снарядам.

Діставши дозвіл на проведення операції, Микитенко засів разом зі штурманом за карти. Врешті вони вирішили спуститися на південь і покласти човен на маловідому на той час банку Королівський Стіл — плаский, майже прямокутної форми гранітний майданчик, що крутко обривався по краях. Боки «стола» мали завдовжки метрів сорок—сорок п'ять, а площа на знаходилась під водою, на глибині двадцяти п'єсті метрів.

Але як знайти цей «стіл» у нічному розбурханому морі?

Одверто кажучи, я дуже хвилювався: чи витримає генератор таке величезне навантаження? Адже всю енергію наших надакумуляторів ми мали пропустити через генератор

протягом десяти хвилин. Тут можливий вибух величезної сили...

Палій тільки спокійно сказав:

— Риск, звичайно, є і чималий. Навантаження перевищити запроектоване. Але я вважаю цю операцію найкращим випробуванням для генератора. До речі, товаришу командир, — звернувся він до Микитенка, — попередте команду про можливу небезпеку.

— Ми на війні, — коротко відповів той.

* * *

Рахунок часу на човні ішов на хвилини... О другій десяті Палій встановив напрям і кут нахилу променя на координати Королівського Стола. За кілька хвилин Микитенко повідомив по телефону, що ми йдемо до банки і готовуємося до занурення під воду. І раптом пролунав страшний вибух. Невідома сила штурнула наш човен у морську глибину. Задзеленчали прилади, замигтіло світло, нас кілька разів трусонуло, а потім усе затихло.

До каюти зайшов Микитенко.

— Справи кепські, — сказав він. — Ми наскочили на плавучу міну. Тепер лежимо половиною корпусу на краю Королівського Стола. Кілька відсіків затоплено, зламано гвинт. С жертвою...

Зашанувала гнітюча тиша, яку порушували приглушені удари: підводники поспішно ліквідовували наслідки вибуху. До кают-командирії залинув матрос у подертому тільнику:

— Товаришу командир, до акумуляторної проривається вода!

Палій кинувся до Микитенка:

— За всяку піну затримайте воду. Там надають акумулятори — вони можуть вибухнути! Протримайтесь хоч півгодини... Хоч двадцять хвилин... Через десять хвилин я включу генератор, і тоді...

— Як? Хіба генератор цілий?

— Незначні пошкодження. Ми все вже відправили. На місця, товариші!

Микитенко метнувся з каюти. Я подивився на годинник: 2 години 55 хвилин. Через п'ять хвилин, через якихось триста секунд, зграя смертоносних штахів зніметься зі старту і полетить на місто за Ла-Маншем...

— Пора, друзі, — сказав Палій. — Нам потрібен ще деякий час, щоб розігріти генератор. Одійтайте із поломи.

Наче стародавні воїни, в шоломах з високими білосніжними гребенями й козирками зі спеціального скла, нопрямували ми до проходу в носону гарматну башту, де стояв генератор. Сталений люк підійшло закриється за нами...

* * *

Через кілька днів по дорозі з Мурманська я з цікавістю прочитав у газеті «Британский Союзник» звітку якогось Рекса Хакселла, вміщеної на першій сторінці:

«БЛИСКУЧА ПЕРЕМОГА БРИТАНСЬКИХ ЗБРОЙНИХ СІЛ

В північ проти 20 липня пацісти зробили ще одну сиробору зламати дух Британії та вивести її з війни. О третій годині за Грінвічем зі

стартових майданчиків у Бельгії в повітря здійшлися близько п'яти тисяч літаків-снарядів «V-1» і взяло курс на Лондон. Бійці протиша-вітряної оборони і льотчики нічної винищувальної авіації, виявляючи чудеса хоробрості, героїзму й винахідності, збили сотні літаків; однак тисячі їх продовжували свій політ. Здавалося, ніщо не в силі зупинити цих літаючих роботів. Та раптом у найкритичнішу мить стрій «V-1» здригнувся. Всі вони, мов по команді, різко повернули вбік, вийшли із зони вогню і попадали в море.

Загадковість поведінки літаків-снарядів легко пояснити. Цього разу для більшого ефекту націсти застосували не звичайні «V-1», а літаючі снаряди, керовані по радіо із спеціальних літаків. У цьому безприкладному поєдинку британська зенітна артилерія (або нічні винищувачі) збили літак, що наводив «V-1» на ціль, і вся армада літаків-снарядів, лишившись без центрального керування, зилася з курсу та потрапила в море.

Так британські збройні сили здобули нову блискучу перемогу. Історія відведе цьому нічному бою найпочесніше місце серед найбільших битв минулого».

...Я згорнув газету і посміхнувся.

Василь БЕРЕЖНИЙ

САКУРА

Бокс, в якому мешкала Кьюко зі своєю маленькою донькою, нагадував цвілтарну уруу, покладену набік. Маленький коридорчик з умивальнником, далі вузький прохід до покою, де ледве помістилося ліжко, столик та двосі сидінь біля нього. Освітлення Кьюко вимикала лише тоді, коли вмощувалася з донькою спати. У вільний від роботи час вона, лежачи в постелі, дивилася на стіни і мріяла, що добре було б навчитися малювати — тоді вона прикрасила б цю сіру штукатурку деревами, квітами, шапшками... А на стелі, там у кутку, намалювала б сонце. Може, тоді розступилися б стіни, піднялася угору стеля, і вона забула б, що приречена все своє життя відбути глибоко під землею.

Саме відбути, бо Кьюко здавалося, що вона не живе, а відбуває якесь покарання.

— Ти навчишся малювати, Міка-тян?

Донька повертає до неї своє не по-дитячому серйозне обличчя і мовчкі киває головою.

— Тоді намалюєш на стіні сакуру...

— А юто це таке?

— Це дуже гарне дерево,— мрійливо говорить Кьюко.— Весною воно цвіте біло-біло, з легеньким рожевим відтінком...

— А мама бачила?

— Так. Я бачила сакуру, коли була така, як ти, маленька.

Кьюко починає згадувати, наче пливе човном у якусь маревну далеч, і чим довше вона розповідає донощі, тим більше виринає образів звідти, з горішнього світу, втраченого токійцями. Тануть, прозорішають запони часу, вона бачить широку, всишану гравієм дорогу в парку Мейді, арку з товстелезних стовбурів, з яких знято кору, густолисті крони дерев, у яких шурхають птахи... Полискує вода в озері... Ситі золотисті риби...

— Коло того озера є лужок, а посеред нього росте сакура.— Кьюко натиснула кнопку, і на стіні засвітився циферблат — години, хвилини, день, місяць і рік.— Ну от зараз вона, певне, починає цвісти...

Міка підсувавається до мами ближче, слухає, не зводячи з неї чорних лискучих очей. Маленьке тільце її аж здригається від захвату, здається, вона зовсім і не диші, щоб не пропустити жодного маминого слова.

— Пригадую, з храму Мейді тато водив мене до озера — там можна було перепочити на лавочці, помилуватися рибою, яка підплывала до самісінського берега. Батько запалював сигаретку, а я бігла до сакури. Я її дуже любила... Такий ніжний, ніжний цвіт... Що з тобою, Міка-тян?

Дівчинка плакала, витираючи кулачком очі. Кьюко пригорнула її, легенько погладила чорний шовк волосся.

— Заспокойся... Ну, що тобі?

Міка скліпувала:

— Я х-хочу до сак-кури-и...

— Не можна, дитинко, ще не можна. Упікум забороняє виходити на поверхню. Повітря там отруєне, розумієш? Дихнеш — і захворієш.

— А хто такий цей... Унікум-сан?

— Унікум? Це такий електронний мозок. Він дуже суворий, розумієш, в нього нічого людяного нема. Та ось прийде до нас Окуносан — розпитаєш.

— Він з ним знайомий?

— Так, добре знайомий. Окуно-сан працював з Унікумом. А коли з'явився наказ перевелитися у підземелля, Унікум і його прогнав, бо навчився обходитися зовсім без людей.

Міка-тян стихас, потім шепоче:

— А сакура — жива чи картинка?

— Жива. Купається в сонці, а як зацвіте — аж сміється!

— Я хочу побачити її...

— Ну от яка ти, доною... Треба очекати... Зазвичала тиха музика виклику. Кьюко підвелася, звичним жестом торкнулася волосся, поправила на грудях халата і ввімкнула апарат. Як і передчувала, з овального екранчика на неї глянуло обличчя Окуно Тадасі. Звичайне обличчя вже немолодого чоловіка; але чимось воно подобається Кьюко — може, замисленим поглядом збільшених окулярами очей? Десять у тайниках душі молода жінка відчуває, що візити Окуно Тадасі пояснюються не лише близьким сусідством і самотістю інженера. Та, зрештою, вияв симпатії в цьому жорстоко регламентованому світі — хіба це не дарунок неба? І вона відповідає сусідові стриманою взаємністю.

— Драстуйте, Кьоко-сан,— рівним голосом говорить Окуно Тадасі з екранчика.

— Драстуйте, Окуно-сан,— усміхається Кьоко.

— У вас все гаразд? Міка-тян здорова?

— Трохи вередує, щось на неї паходить.

— О, це погано, зараз я зайду, ми з нею поговоримо. Дозволите, Кьоко-сан?

— Пропу, заходьте.

Окуно Тадасі і Міка — друзі. Він завжди бере її на руки, розповідає всякі цікаві історії. От тільки ніколи не сміється. Наче знає щось таке потасмне, таке складне, чого інші люди не в силі осiąгнути, а він носить те в собі і не може ні з ким поділитися, і йому, мабуть, не легко. Одного разу Кьоко співчутливо заговорила про це. Окуно-сан зітхнув, похитав головою: «Навпаки, якраз навпаки. Мене гнітить познання. Мусив би знати, чому так сталося, а от не знаю...»

Сьогодні маленька Міка пе просила розповісти казку, її цікавив «Унікум-сан». Чому він такий злий, що примушує людей жити під землею?

Окуно посадив малу на коліна і, поглядаючи на Кьоко, почав розповідати.

Давно колись у Токіо збудували електронно-обчислювальну машину для керівництва залізницями, а згодом і всім транспортом; з часом ту машину все вдосконалювали, підключали до неї одну за одною інші галузі промисловості та народного господарства. Спорудили для цього електронного центру величеську, діаметром у тисячу метрів, кулю, яка наполовину сидить у землі. До цієї кулі звідусюди

тягаються кабелі-нерви, вона керує всім виробництвом, провадить наукові дослідження,— хіба це не мозок? А через те, що такої системи немає піде, окрім Токіо, що вона унікальна, її назвали Унікумом.

Хоча Міка майже нічого не розуміла з того, про що розповідав Окуно-сан, але сиділа тихо, слухала уважно. Розповідь, мабуть, більше була адресована її мамі, а може, інженер просто міркував уголос, щоб і самому розібратися в ситуації.

— Це щастя, що Унікум вчасно помітив загрозу нашому існуванню і поселив нас у підпрах землі, дав нам надійний захисток.

— Окуно-сан вдоволений цим захистком? — прохопилася Кьоко, пильно поглянувши йому у зірі.

Тадасі розгубився і в першу мить не зінав, що сказати. Невже й вона з тих, що вимагають «Неба і Сонця»? Чи, може... провокація? Адже за такі думки... Цікаво, чи тут не ввімкнuto підслухувача?.. Хоча, власне, з цього запитання ще нічого не випливавас...

Кинув погляд на її бліде обличчя — красуня! — і острах та побоювання одразу зникли. Зітхнув і розважливо сказав:

— Ну, знасте, Кьоко-сан, як на це подивитися... Рівень жорсткої радіації в атмосфері — смертельний для людей...

— Але ж можна було попукати іншого виходу! — Кьоко підвелається, випросталася.

«Це п а н е ї щось найшло,— подумав Окуно Тадасі.— А казала про малу...»

— Якого виходу? — спитав.

— Ну, хоча б... Якщо це такий унікальний

розум, то чому він не знайшов способу нейтралізувати радіацію? Загнати людей під землю — для цього не потрібно було напружувати свої електронні синапси! — В її голосі чулося не тільки роздратування, а й іронія, насмішка.

— Унікум досліджує, аналізує, шукає. Це не така проста проблема, як вам здається. А переселення — тимчасове, щоб запобігти загибелі.

— Друге покоління живе під землею! — Кьюко розпалилася, на блідих щоках її з'явивались рум'янці, очі заблищають. Трохи помовчала, оглядаючи його зінчену постать, а тоді випалила: — Ми хочемо Неба і Сонця!

Непаче grimнув електричний розряд: ось воно те, про що здогадувався і чого побоюювався Окуно Тадасі! Кьюко належить до підпільного руху... Яка пайгість — протестувати проти Електронного Мозку! Ніби ця науково-технічна байдужа система стала якимось узуратором...

Окуно Тадасі поставив дівчинку на підлогу, мовчки встав і, згорбившись, рушив до дверей.

Дитина кинулась до нього, вхопилася за поли піджака і, задравши голівку, спитає:

— Окуно-сан, а чому Унікум такий нехороший?

Окуно вийняв з кишень кілька цукерок.

— Ось тобі від дідуся Унікума. Він хороший, добрий, він піклується про дітей...

Виходячи, кивнув на прощання. Господиня теж мовчки уклонилася, кинувши на нього зухвало-відчайдушний погляд.

Окуно Тадасі зрозумів, що ця жінка вже не боїться пічого.

Минуло кілька днів (дані і ночі в підземелях розрізняли за інтенсивністю освітлення тунелів, по сигналах про закінчення роботи тощо), і Окуно Тадасі відчув, що йому бракує товариства Кьюко. Повертаючись зі служби, він нудився, безцільно туштював у свою боксі, навіть екранів не вмикав. Кьюко турбувалася його уяву, притягувала думки. Вчувався її грудний голос: «Ми хочемо Неба і Сонця!» Кьюко-сан... Може, вона думає, що він сповістить про неї в КС¹? Ex, не знає вона його...

Окуно Тадасі сам собі не наважувався признатись, що пристрасно бажає, аби Кьюко польбила його. Старий парубок, він не зазнав справжнього почуття, але здогадувався, що воно можливе, що навіть в їхню жорстоку епоху воно не зникло. Здогадувався і... чекав. Він не наважувався сказати Кьюко про свої почуття чи хоча б патякнути її. А тепер, після такої небезпечної розмови... тунель, що з'єднував їхні житла, завалено страхом і підоарливістю. В тісних підземелях люди ще дужче роз'єдналися, віддалилися, кожен лишився наодинці з собою...

Заклавши руки за спину, Окуно кружляв по м'якому синтетичному килиму. Навіть коли зазвучала музика виклику, — продовжував машинально ходити від столика до дверей ванної кімнати. Потім зневідомо торкнувся кнопки апарату. Та як тільки поглянув на екран — одразу стрепенувся. Кьюко! На нього дивилася Кьюко! Навіть не зауважив, що сусідка дуже стривожена, що її обличчя аж потемніло.

¹ КС — Контроль і Санкції — репресивна установа, один з каналів Унікума.

— Чи не міг би Окуно-сан завітати на хвилинку? — звернулась до нього Кьюко. — Якщо, звичайно, вільний від занять.

— Вільний, вільний, — закивав головою інженер. — Зараз прийду.

Коли Окуно зайшов до Кьюко, вона плакала. Витирала хусточкою очі, та сльози не переставали біти.

— Що трапилося, Кьюко-сан?

— Міка-тян... Міка-тян зникла...

— Міка-тян?

Тільки тепер він помітив, що малої нема в боксі.

— Я повернулася з роботи — її нема. Подумала, може, у вас... Ви прощайте, Окуно-сан, що потурбувалася...

— Ні, до мене вона не заглядала. Де ж вона може бути? Та ви заспокоїтесь, Кьюко-сан, піде вона не дістеться. Може, в котрої з підруг?

— Я зв'язувалась — її ніде нема.

— Ну, як це — «ніде»?

Окуно підійшов до Кьюко впритул і поклав руку її на плече, бажаючи заспокоїти. Але жінка раптом припала до нього, і плечі її почали здригатися ще дужче.

— Ну, не треба так... Заспокоїтесь, Кьюко-сан... — Він погладив її по голові, як дитину. — Знайдемо, зараз ми її знайдемо... А може, її сама ось прийде... — Обоє поглянули па двері, піби саме цієї міті Міка могла їх прохилити. Кьюко схлинула і замовкла. Сіла просто па постіль, випроставши логи.

— Останніми дніми вона була якась не тaka, як завжди, — задумлива, мовчазна. Часто

блукала по тунелях... Я передчуvalа: щось стається, от і сталося...

Загадала мала загадку! Окуно міркував уточно, аналізував різні варіанти. Кьюко не полишала думка про нещасний випадок, і вона знову почала плакати. Окуно Тадасі заспокоїв її як міг, а потім запропонував піти на пошуки.

Незважаючи на те, що була вже пізня година, головний тунель повнivся шумом і гамором. Рухові доріжки песли кудись тисячі людей, лунала музика транзисторів, фільмових реклам, і все це через кожну хвилину покривав гуркіт електропоїзда, що пролітав за певисокою легкою загорожею. Хіба в цьому тлумі знайдеш дитину? Кьюко прихильялася до Окуно Тадасі, ваче її сама боялася загубитися в безкіпечному людському потоці.

— Маленька моя вишенька... — шепотіла Кьюко. — Ой, горе...

— А де вона останнім часом блукала? — спитав Окуно.

— Побіля станції Мейді.

Подалися туди. Зійшли зі стрічки тротуару на бетонований перон. Станція нічим особливим не примітна. Сірі стіни з рекламними плаштами і схемами ліній метро. Перехід на другий бік попід колією.

— І часто вона сюди приходила? — озирнувся навколо Окуно.

— Частенько.

— Що її тут приваблювало — не казала?

Кьюко зупинилася, приклада пальці до губів.

— Заждіть, Окуно-сан... Я їй часто розповідала про сакуру... Міка все допитувалась...

З цієї станції колись був вихід до саду Мейді.
А там — сакура...

— І ви допускаєте, що Міка-тян могла...

— А що? — Страшна догадка збліснула
в очах Кьюко. — Це ж дитина!

Окуно Тадасі довго стояв мовчкі. Якщо ма-
ла якимось чудом вибралася на поверхню... то
яке ж чудо зможе її врятувати? Вона вже одер-
жала безліч рентгенів... Але де вона знайшла
вихід?

Пішли до сходів, якими токійці колись захо-
дили до станції. Тепер вихід перекрито пласти-
ковим щитом — Окуно добре це знає. Шкода,
що тут темно — певне, можна було б помітити
сліди в поросі...

— Окуно-сан! — скрикнула Кьюко, стиснув-
ши йому ліктя. — Он, погляньте...

Тадасі підвів голову і побачив щілину! Ву-
зенька тьмава вертикаль відділяла щит від чо-
тиригранної колони. Відсунуто!

Зйшли на кілька сходинок і виразно відчу-
ли потік повітря. Окуно кинувся вгору, натис-
нув на щит і легко присунув його до колони —
перепинив потік отрусного радіацією повітря.
Обішерся спиною об щит, чомусь провів
долонею по обличчю. Кьюко підійшла до нього
впритул, він аж відчув її гаряче дихання.

— Пустіть, Окуно-сан, я піду за нею...

Він розкинув руки, заступаючи їй дорогу:

— Божевільна! Загинеш!

— Ну ю що? — спокійно обізвалась Кьюко.
Разом з нею... мосю вишенькою... А напо мені
це довічне ув'язнення? Пустіть...

— Не пущу. Треба взяти респіратори... Кью-
ко-сан, респіратори!

Вона стиснула їому плечі, намагаючись
відштовхнути вбік:

— Я біgom! Ухоплю її на руки... Тадасі-сан,
кожна мить дорога!

— Ну, тоді лишайся тут, я сам...

Окуно відсунув щита і кинувся в прохід —
угору, на поверхню землі. Його обдало теплим,
вологим повітрям, серце одчайдушно билося,
і він подумав: «Неваже це я? Безглаздя».

Кьюко бігла слідом за ним.

Срібляста ніч сповідала безлюдне місто:
певне, десь там, за темною стіною парку, зі-
йшов місяць. Була піма, непорушна типи.

Кьюко наздогнала Окуно, простягла йому
руку, і він з готовністю взяв її, ніби чекав
циого жесту. Ішли мовчкі, притулившись одне
до одного. І ця алея, і темні хапці обабіч, і ви-
соке склепіння гілок угорі, — усе було, як вві
сні. Кьюко здавалося, що вона вже переживала
це саме, що це діється з нею повторно, і може,
все це не справжнє, а тільки сниться...

— Окуно-сан...

Він повертає голову і мовчкі дивиться на
її витончений профіль. Якесь невиразне, але до
щему хвилююче почуття охоплює його.

— Окуно-сан...

Він обережно стискує її ніжну долоню, ше-
поче:

— Тихо, тихо, Кьюко-сан...

Шешоче і думає: яким числовим кодом і хто
zmіг би передати оцей, саме оцей стан душі?

Попереду забоввані розмиті сутінками
контури легких храмових будівель. Окуно
Тадасі вийняв блокнота, написав кілька ієро-
гліфів. Одірвавши аркушік, підійшов до

найближчого куща і пристосив його між гілками. Кьоко все це спостерігала мовчки, а коли папірець забілів на темному тлі дерев, спита:

— Нащо це ви, Окуно-сан?

— То молитва.

Непирока доріжка повела їх у гущавину, вони йшли, знову взявшись за руки, дослухаючись нічних шерехів.

Якось несподівано дерева розступилися, і перед Кьоко та Окуно сяйнула галявина, залита місячним світлом. Білим видивом посеред неї стояла розквітла сакура. Яка ж вона казково гарна!.. І біля неї — маленька постать Міки. Простягла рученята — наче вимолюється — іходить навколо вишні.

На якусь хвилину Кьоко й Окуно піби заклякли — так вразила їх ця картина. Дитя підземелля на лопі природи! Під сакурою... Хто його навчив ловити в жменьки опадаючий цвіт? Та вона ще й пісеньку співає!

Сакура, сакура,
Мила, люба сакура...

Кьоко прожогом кипулась до неї, вхопила за руки, шепотіла, пригортаючи до грудей:

— Я так турбувалася — де це моя Мікатаян? Де моя випенівка? І Окуно-сан...

Кьоко й Окуно забули про все на світі: і про радіацію, і про Унікума, і навіть про бездушну установу Контроль і Сапкії.

— Мама правду казала, — обізвалась Міка. — Тут дуже гарно! Еге ж, Тадасі-сан?

— Еге ж, еге ж, — хитнув головою Окуно. — Але нам треба хутко додому.

— Так, доню, нам треба поспішати.

— А ми будемо сюди приходити?

— Будемо, — пообіцяла мама. Окуно Тадасі промовчув.

Міка зіскочила на землю, взяла його за два пальці:

— Я вас, Окуно-сан, а ви маму візьміть за руку, обійдемо навколо сакури!

Міка тупала попереду, вони йшли за нею вервечкою.

Окуно виламав гілочку з квітами і дав дитині. Коли рушили додому, мала помахала вишні рученям. Тепер вони кралисі, наче злочинці. Тільки в тунелі, засунувши за собою піта, Окуно відітхнув.

— Ми всі мусимо негайно пройти дезактивацію, — сказав він Кьоко. — Я зараз настрою дозиметра і покличу вас. Переодягатися не треба. Міка-тян, дай мені цю гілочку, прийдеш із мамою — забереш, вона твоя, я тільки перевірю...

Кьоко була стомлена і... байдужа до радіації. Доночка знайшлася, доночка біля неї — ось головне. Пригорнула її до себе та так і стояла. А коли Окуно її покликав, Кьоко з першого ж погляду помітила, що він дуже розгублений. Він то клав гілочку сакури в дозиметр, то виїмав її звідти, крутів тумблери то в один бік, то в другий.

— Розумісте, Кьоко-сан... Рівень радіації в межах норми...

— Так це ж добре, Окуно-сан!

Він поглянув на неї по-дитячому безпорофно:

— Може, моя апаратура...

До пізньої ночі Окуно вимірював ступінь зараженості одягу, вишневої гілочки, але радіоактивні характеристики вперто приховували відхилення від норми. Прилади наче затислися, і збентежений Окуно Тадасі змушений був відстутистися. Знизав плечима:

— Завтра заміню апаратуру.

Міка заснула в кріслі, і Окуно, обережно взявши дитину на руки, відніс її до боксу Кьоко. Поклали малу в постіль і ще довго розмовляли, обмірковуючи те, що сталося. Кьоко часто позирала на розпатіле дощичне обличчя і байдужим тоном намагалась приховати трикутоголову:

— А... хіба це життя? Наче якісь кроти... Як отак жити...

— Ні, Кьоко-сан,— заспокоював Окуно.— Не треба так казати...

Він добре бачив її сум'яття і щиро хотів заспокоїти, хоч сам був схвилюаний до краю. Така ніч! Парк, розквітла сакура... Вільна атмосфера — хоч і радіоактивна, але вільна, вільна... Окуно Тадасі відчув: він освідчиться зараз або піколи. Одне рішуче зусилля, і психологічний бар'єр буде подолано!

— Кьоко-сан! — голос його зазвичав неприродно урочисто, і, може, тому він ще раз повторив: — Кьоко-сан! Я давно вже хотів сказати...

Вона повернула до нього красиво окреслену голову, очі сяйнули:

— Я здогадуюсь, Окуно-сан... Але ж нас розділяє... Тепер я можу не тайтись; нас розділяє гасло «Неба і Сонця!»

Зараз, почувши девіз підпільників, Окуно Тадасі не здригнувся, поглянув на молоду жінку з ніжністю, теплотою і довірою.

— Я багато думав про це,— сказав пекварно,— особливо після тієї розмови... Я шукаю стежки до вас. Неба і Сонця!

Кьоко тихо промовила:

— Кожен із вас має право прилучати інших. А в боротьбі з Унікумом такий інженер, як ви, Окуно-сан...

— Що потрібно, щоб стати до ваших лав?

— Насамперед чесність і відданість.

— Кьоко-сан, адже ми...

— Так, я вірю. Зараз, Окуно-сан, ви мусите вклонитися чотирьом сторонам світу, вимовляючи наш девіз: «Неба і Сонця!»

Схиляючись у поклоні, Окуно Тадасі притуляв долоні рук до колін і при тому казав:

— Неба і Сонця! Неба і Сонця! Неба і Сонця! Неба і Сонця!

Подивилися одне одному в очі, і це вже були погляди спільників, товаришів по боротьбі.

— Тепер ви наш, Окуно-сан,— промовила Кьоко.— Вітаю вас. Незабаром одержите завдання.

— Ви ще побачите, переконастесь... — пересохлими губами шепотів Окуно, опускаючись на циновку біля її ніг. Якесь нове, досі не знане почуття самопожертви, самозречення охопило його ество. Раніше він жив тільки для себе, тепер житиме для Кьоко, Міки, для всіх!

— Хочеш — покажу тобі Токіо? Адже ти його не знаєш, Кьоко-сан. Ти була дитиною, коли... цей злощасний Унікум...

— Так, місто мені паче снилось,— Кьоко поклала долоню йому на голову.— Ми підемо. Але не зараз...

— Завтра?

— Гаразд, підемо завтра. А тепер — до побачення...

Окуно виходив і дивувався сам собі: і саке¹ не пив, а паче п'яній.

Вони оглядали місто з височеної ажурної вежі, такої височеної, що в Кьоко аж голова паморочилася. Піднялися ліftом, вийшли на заокресну оглядову веранду, і перед їхніми здивованими очима постала безмежна панорама Токіо, химерно помережана гірляндами електричних вогнів. Багатобарвні реклами, наче зоряні скупчення, миготили, мінилися, і то згасали, то спалахували з повою силою. Мчали електропоїзди, автостради були запруджені автобусами, легковими автомашинами. Транспортні потоки слухняно зупинялися перед червоними кружалами світлофорів і енергійно рушали, коли з'являлись зелені.

Окуно дав Кьоко бінокля.

— Подивись.

Кьоко довго приглядалася, потім опустила бінокля і зіткнула:

— І в поїздах нікого нема... І в автобусах... Анікогісінько, жодної живої душі!

— Так, місто зовсім безлюдне.

— То навіщо ж він підтримує весь оцей рух? Який в цьому сенс?

— Не знаю, Кьоко-сан.

¹ Саке (япон.) — рисова горілка.

— Якась безглузда гра, маскарад. Мертвє місто... Я більше не можу, Окуно-сан...

Вулицю мчали автомашини, та Окуно і Кьоко виришили і назад добиратись пішки. Ішли мовчазні, притгнічені, наче з похорону. Вулиці повнілися шумом шин, вуркотанням моторів, але всі ці звуки тільки посилювали враження мертвової типі, що налягла на велетенське місто. Безлюддя — ось що гнітило!

Біля Отані-готелю Кьоко зупинилася. Велична споруда була вщерть залита яскравим світлом. Просторий хол, засланий величезним червоним килимом, дихав пусткою. Кьоко чомусь закортіло походити по цьому килиму, відчути його м'якість.

Прозорі двері самі розсунулися перед ними. Та як тільки Кьоко й Окуно зайшли всередину, їх зненацька оглушив голос динаміка:

— Хто посмів ігнорувати заборону? Покажіть картки!

Скрипучий нелюдський голос наче вразив їх шротом.

— Тікай,— шепнув Окуно,— мерщій...

Кьоко кинулась до дверей, вони пропустили, і її тінь майнула по крутому під'їзду вниз.

— Картку!

Рука Окуно Тадасі вже шарпнулася до кишені, та в останню мить він відсмикнув її. «Покарання неминуче й тяжке. А в респріаторі — хіба пізнають? Тікати, тікати!..»

Кинувся вслід за Кьоко, та прозорі двері вже були заблоковані. Ударив плечем — біль обпік його, але двері не зрушилися.

— Спроба втекти обтяжкує провину!

Динаміки обстрілювали його з усіх боків.

А він гарячково обмазував поглядом стіни: де вимикається світло? Побіг до ліфта — тут двері послужливо відчинилися, і він мало не вскочив до кабіни. Це ж пастка, пастка! Сховався в тінь за колону, притулився до неї спиною, завмер. Шалено калатало серце, йому не вистачало повітря. Часу мало, зовсім мало. Кілька хвилин — і прибуде залізна команда... Роботи неподільні. Може — сходами вгору? На дах? Безвихід, безвихід... Фотоелемент поки нічого не помічає, бо тінь. Триматися тіні... тіні...

Тільки тоді, коли почувся рев вертолітів, а біля під'їзду загрюкала страхітлива танкетка, Окуно пареншті знайшов куди тікати. В сад! Адже біля цього готелю — сад і, здається, на виході до саду двері не автоматичні.

— Стій! Злочин...

Окуно вже вскочив у вузький напівтемний прохід, перебіг ще хол, менший, а ось і вихід! Штовхнув двері й опинився на площаці, всипавшій гравієм.

Сад освітлений, але від кущів і дерев пролягли чорні тіні — тут можна сховатись! Злочин? Який злочин? Чому злочин? Адже якщо радіація... Йому ж самому...

Упав під кущем побіля струмка, відчув, як тіло сприймає тепло нагрітої за день землі. Трава теж була тепла, сонно плюскотів струмок. Це потроху втихомирювало серце. Окуно Тадасі стежив за гострими зблисками у холі готелю і міркував, що ж діяти далі. Двері в сад вони, безперечно, швидко знайдуть і тоді...

Нараз він згадав, що колись, ще маленьким, бачив тут металевих коней...

Підвісся і, ховаючись у тінях, подався в глиб саду. Зняв респіратора, кинув у траву.

Ось бронзовий кінь із стригунцем — підняті голови, напорошенні вуха, хвости по вітру. Тварини наче стривожені тим, що тут відбувається: з усіх боків гострі ножі синюватого світла панахають сутінки, чути важке гупання металевих ніг. Одним ривком Окуно скочив на бронзового коня, правою рукою вхопився за гриву, ліву відставив убік, — і в такій позі закляк, наче й він вилитий з бронзи.

Роботи ниппорили по саду мовчки. Окуно бачив, як один з них нахилився і підняв з трави його респіратор. Підніс до свого об'єктива, потім поклав до бокової сумки і подався вздовж струмка. Ще два, освітлюючи кожен закуток, поволі наблизалися до нього.

«Хоча б не освітили обличчя... — думав Окуно Тадасі. — Кліпну очима — пропав. Зворухнуся... Ні, ні, витримати, закам'яніти!»

Світло двох прожекторів — наче синюваті мечі. Прокляті роботи так і розмахують ними, ніби заповзялися постинати все живе.

Наближаються...

«Статуй сліпі. Зашлющу...»

І цієї ж миті світлові мечі полоснули його по обличчю. Проміння було таке інтенсивне, що навіть перед заплющеними очима попливли, закрутися оранжеві кола. Мить, друга, — і вони почали тъмяніти, розпліватися...

Відійшли? Окуно не зворухнувся, доки не почув, як віддалилось гупання важких, нелюдських кроків.

Через деякий час почулося ревище моторів. Подаленіло, приглухло.

Окуно Тадасі скочив з коня, погладив його бронзову гриву і, сторожко озираючись, подався із саду.

Кьюко чекала його на підземному пероні. Як тільки побачила, що він вийшов із сутінок і змішався з натовпом,— кинулась навстріч, розіптовуючи людей, простягаючи до нього руки.

— Нареніті!.. Я так тривожилася... Сакура моя спить, от я й вийшла...

Окуно провів язиком по своїх поперхлих губах, з усмішкою спітав:

— Ти хотіла сказати — наша сакура, Кьюко-сан?

— Так, наша, Тадасі-сан... Любий мій, мілly...

З вузенького коридора Окуно потрапив до просторого приміщення. Стеля по периметру підсвічена лампами денного світла, підлога із сірого пластика, почована ступнями роботів. Ні меблів, ні якихось інших речей, звичайно, нема. Порожньо і голо. Прямо перед ним у стіні чорніло два прямокутники входів.

Окуно озирнувся, прислухався.

Десь далеко-далеко щось стутоніло, зливачуючись у рівномірний шумовий фон. Якщо напружені слух, то можна розрізнати окремі звуки — клацання, плюскіт, вібрацію. Все це йому знайоме відтоді, як він працював тут інженером внутрішньої служби. Тепер обов'язки по внутрішньому обслуговуванню виконують виключно роботи. Унікум випровадив зі своїх секцій усіх людей — тепер Окуно розуміє чому. Збагатившись людською науковою і на-

вчившись самостійно розвивати знання, Електронний Мозок вирішив стати цілком незалежним, автономним. Страх? Можливо. Звичайно ж, роботи надійніші, ніж люди. Запрограмовані на швидке і бездоганне виконання наказів, позбавлені емоцій і здатності думати,— хіба вони не забезпечать технічного гляду за численними секціями, контурами і каскадами Мозку?

Ну що ж, інженер Окуно Тадасі зараз теж стане роботом — аби дістатись до життєво важливих центрів Мозку. А тоді...

О, тоді віл зуміє нейтралізувати прокляту-щого Унікума!

Окуно аж закмурився, уявивши рубильники па великому мармуровому щиті в залі енергостанції. Кілька ривків — і живлючий струм перестане надходити в жадібні кабелі, трансформатори, провідники й напівпровідники Мозку, зникнуть силові поля... Електронний уаурпатор одразу перетвориться на купу металу, ізоляції, пластика... Найперше треба буде вимкнути систему безпеки, а тоді...

Загупало, до приміщення почали заходити роботи. Чулося специфічне дзвікання іхніх моторів — наче сюди набилося безліч комарів. Роботів було досить-таки багато, але жодного зіткнення Окуно не помітив. Сходились, як добре вимуштувані солдати. Вишикувались у два ряди — почався профілактичний огляд. В кожній парі роботи по черзі оглядали один одного, перевіряючи і голови (прийомо-переда-точний пристрій), і ноги — несучі механізми, і руки — інструменти. Зачипали контакти, не-надійні деталі замінювали.

Покінчивши з профілактикою, роботи у по-зах готовності поставали навпроти своїх вихо-дів і так заклякли. Тільки сприйнявши ім-пульс-наказ, кожен з них оживе і піде вико-нувати свої обов'язки.

На «зайвого» робота вони уваги не зверну-ли, бо мислити не вміли, а відповідного завдан-ня не одержали.

Пластмасова оболонка була досить важка, сковувала рухи, але з цим можна було мири-тися. Інженера непокоїла тільки думка, чи розшифрує він сигнали? Чи не вчинить якоїсь помилки? Котрийсь із членів підпільного комітету спітав: «А ви усвідомили, на що па-важуєтесь?» О, так, тепер віл усвідомив... Ах, як вчасно Кьюко ввійшла в його життя — поки він не отупів остаточно й безповоротно, поки не втратив здатності мислити! Унікум... За-жди, ось тільки дістануся до мармурового щита...

Сигнал прорісся до його свідомості потоком електромагнітних імпульсів, розібрati які годі було й думати. Окуно без вагання рушив за тими роботами, що прямували вбік енергостан-ції. Метрів через сто тунель поділявся надвое, ліворуч — до Залу. О, повернули туди!.. Йому загупало в скронях, стало важко дихати. Близько-близько... Куди ж це вони — хіба не в Зал?! Ну, що ж, це, може, й краще... Інже-нер звернув у широкий прохід, і в очі йому сяйнула білизна мармурових стін. Щось було холодне й уроочисте в цій білій кам'яній гео-метрії. Тихо. А чому, власне, так тихо? Де джмеліне гудіння високої напруги?.. Рубиль-ники! Де ж рубильники?!

В якомусь заціпенінні Окуно мацав очима голі стіни. Ні щита, ні рубильників ніде не було! Переробив, клятий, замурував... Бач, остерігається. А чого, власне, йому остерігатися? Ух...

Ударив кулаком по білій стіні і, навіть не відчувши болю, кинувся теть.

Шогі! Унікум вирішив провести матч у шогі¹ з новою математичною машиною «Піфагор». Фігурами у грі мусили стати сорок найкращих у Токіо гравців. Може, Унікум захворів на марнославство, а може, тільки хотів принизити людей?

Окуно вирішив скористатися з цієї нагоди. Вислухавши його план, Кьюко спочатку зраділа, а зараз, перед початком матчу, дуже хвилювалася. Металася в своєму тісному боксі туди й назад, нервово стискувала пальці і раз у раз поглядала на хронометр. Очі їй блищали, на блідих щоках проступив рум'янець.

Вхопила доньку на руки, пригортала, притискувала до грудей. Міка, обнявши її за шию, спітала:

— А коли ми підемо в сад?

— Підемо, підемо, вже не довго чекати!

Нарешті спалахнув екран, Кьюко сіла на килим, підібгавши під себе ноги. Міка вмостилася поруч і, наче відчуваючи напругу моменту, сиділа тиха, не по-дитячому зосереджена.

— Бачини, бачин, Міка-тян, он іде Окуносан!

¹ Шогі — японські шахи.

До великої зали, біла підлога якої була поділена лініями, заходили «фігури», і Міка ніяк не могла відізнати Окуно. Ось пройшли «генерали з дорогоцінного каміння» — їхні п'ятикутники на головах виблискували рубінами; за ними зайняли свої місця «золоті генерали», далі «срібні генерали», потім «войни з колісницями», — усе так, як і повинно бути у цій стародавній грі. Кожна із супротивних армій вишикувалася у три ряди, розділяло їх також три ряди білих квадратів. У кожного на голові — різnobічні п'ятикутники, гострим кутом повернуті до ворожого табору.

Кьюко не спускала очей з Окуно. Він, у формі «генерала з дорогоцінного каміння», стояв на правому кінці центрального пояса, близче до Пульта Управління, на якому спокійно сяяли невеличкі овальні екрани осцилографів і рясніли ряди різпоколірних кнопок. На екрані добре видно його обличчя — зосереджене, спокійне, якесь навіть байдуже. Кьюко дивилася на нього з любов'ю: от зитримка! Адже саме йому доведеться виконати найвідповідальнішу роль у цій акції... Зараз Унікум переконається, що люди — це все-таки не роботи...

Коли всі «фігури» завмерли на своїх квадратах, зазвучав металічний голос:

— Розпочинається матч Унікум — Піфагор!..

«Розпочинається... — зловтішно подумала Кьюко. — А як він скінчиться?»

— Для мене — велика честь зіграти зі своїм творцем! — почувся тонкий голос «Піфагора». — I я виправдаю його сподівання,

продемонстрували винахідливу, бездоганно логічну гру.

— О боже, як вони розмовляють! — прошептіла Кьюко, невідривно дивлячись на екран. — Непрасні електронні мавпи...

— А де мавпи, мамо? — торкнулася її руки Міка.

— Та он же, бачиш, під стіною одна баньката стоїть.

Нарешті гра почалася. Виконуючи команди Унікума і «Піфагора», живі фігури займали вказані квадрати, «забитих» виносили роботи, — все йшло, як і слід йому йти. Окуно, стоячи скраю шахівниці, весь час дивився на панель Пульта Управління, — певне, вивчав, які зміни зроблено в його схемі.

Чи то так тільки здавалося Кьюко, чи й справді час міліав повільно, ой як повільно! Десять, п'ятнадцять, двадцять хвилин... Коли ж вони почнуть свою гру?

О, вже...

Той, що стояв поруч Окуно, вийшов зі свого квадрата і кинувся до пульта.

— Порушення! — загримів голос.

Роботи скопили людину і потягли назад. Саме цим коротким замішанням іскористався Окуно. Метнувся до Пульту і почав швидко натискувати клавіши.

— Молодці, ох, молодці! — зіпила руки Кьюко. — Оде тобі шагі, узуратор...

— Це така гра, мамусю? — обізвалась Міка.

— Так, це велика гра, дитинко...

В залі зчинився гамір, метушня. Роботи раптом попадали і лежали нерухомо. Щось загуділо, монотонно і набридливо, аж у скронях

зabolіло. Кьюко вже була простягла руку, щоб вимкнути звук, але раптом все стихло, почувся голос Окуно:

— Неба і Сонця!

— Неба і Сонця! — підхопили товариші Окуно. — Неба і Сонця!

Клич, який досі підпільнники вимовляли пощепки, тепер лунав у самісінькому центрі Унікума, звучав з мільйонів екранів підземного Токіо.

— Неба і Сонця! — радісно вигукнула Кьюко, цілуючи Міку.

Окуно натиснув якусь клавішу на Пульті — почувся металевий голос:

— ...чить. Що це значить?

— Кінець твоєї узурпації, Унікуме! — відповів Окуно. — Твої збройні сили вимкнено, нейтралізовано... Тепер скажи: навіщо ти штучно підтримував радіацію на контрольних пунктах?

— Люди не відповідають стандартам. Їхні бажання — занадто мінливі величини, вони кожної миті порушують інтегральні схеми, ритмічні графіки. Іх треба сховати під землю. Це раціонально. Без них Токіо досконаліший. Програма і ритм, програма і ритм... Я маю ще резервні команди!

Раптом загуркотіло залишним громом, бабахнуло, екран збліснув і погас.

Нажахана Кьюко не знала, що й подумати. Невже він поницив усіх? Та через кілька хвилин екран знову засяяв. Ну, звичайно ж, Унікум не знищить сам себе!

— Припини опір, Унікуме. Радіозв'язок перервано. Ти програв.

— Я недооцінив вас,— тихо, мовби з жалем, промовив Унікум.

— Ми замінимо деякі твої блоки, Унікуме, і ти працюватимеш під контролем людей.

— А хто порушив мою заборону?..

— ...Хто підірвав твою неправедну владу? — усміхнувся Окуно.— Це зробила Мікатаян, маленька сакура! Тепер наше і Небо і Сонце! Виходьте, люди...

Кім ПУШКАРЬОВ

ТРИДЦЯТИЙ ВАРІАНТ

1 Такої приголомшливої сенсації не могли пригадати навіть посивілі уболівальники оглядачі, на очах яких вершилася мало не вся історія вітчизняного футбола. І коли б перед початком матчу хтось наважився пророкувати щось подібне, його просто взяли б на глум.

Сталося так, що в день відкриття сезону чемпіон країни «Олімпік» приймав на своєму полі дебютанта вищої ліги, який вступив у боротьбу за першість під досить претензійним прапором — «Нові Колумбі». Сказати відверто, мало хто зінав цю провінційну команду. Вона не справляла враження навіть у другій групі, де перебивалася з третього місця на четверте й навпаки; у випадку лігу потрапила майже випадково, несподівано вигравши п'ять останніх матчів підряд. Подейкували, що єдиний справжній гравець на всю команду — воротар Свет Мартич, хлопець молодий, спритний, сміливий, наділений доброю реакцією.

У день зустрічі «Олімпіка» з «Новими Колумбами» стотисячний стадіон уболівальники заповнили вщерть лише з однієї причини: надто скучили вони за великим футболом і до того ж дуже хотіли побачити те «веселе життя»,

котре влаштують їхні улюбленці суперникам — цим «новоявленим Колумбам», як уже встигли пожартувати на трибунах.

«Олімпік» почав зустріч, як і личить чемпіонові,— впевнено, спокійно, солідно. Вже на перших хвилинах найкращий бомбардир минулого сезону Ірвінг Чест тричі перегравав захист «Нових Колумбів», здавалося — невідповідно посилив м'яч у сітку, і тільки справді чудова майстерність Света Мартича рятувала ворота. Але потім все пішло інакше. Честа щільно прикрили, йому більше не вдавався жоден з коронних філітів; захисники немов наперед розгадували і його трюки, і задуми його партнерів, легко перехоплювали м'яч і адресували своїм пападаючим.

До п'ятнадцятої хвилини «Колумби» не просто освоїлися на полі, а й забили перший гол. Що було далі — важко передати словами. Команди немов помінялися ролями: дебютант скидався на впевненого лідера, лідер — на безпомічного новачка. Коли пролунав фіналний свисток арбітра, табло показувало розгромний рахунок — 8:0 на користь «Нових Колумбів». Хто тільки не бив по воротах чемпіона! Хто тільки не забивав голів — нападаючі, півзахисники, захисники, і як ефектно влітали у сітку м'ячі!

Команди вже давно залишили поле, футбольісти встигли прийняти душ і переодягнутися, а опеленені прихильники «Олімпіка» все ще юрмлилися на майдані перед стадіоном. Одні засмучено обговорювали сенсаційний результат, інші чекали на знайомих футбольних оглядачів: може, хоч вони після традиційної

прес-конференції тренерів розкриють загадку? Але ті й самі не дістали переконливих пояснень.

Тренерові «Олімпіка» після такої гри взагалі не було чого казати. Він знизав плечима й буркнув: нічого не розумію, сталося якесь колективне запаморочення. За всіма показниками його хлопці відмінно підготувалися до сезону, набагато краще, ніж торік: адже їм доведеться боротися за Кубок чемпіонів, вони прагнули якомога раніше досягти бойової форми. А нуль вісім?.. Недооцінили суперників, не настроїлися належно на гру з новачком, а коли схаменулися — було вже пізно. Та в свою команду він вірить, і, хоч їхнім наступним суперником буде володар кубка країни, клуб іменитий, вони неодмінно виграють.

2 Не вельми говіркий був спочатку й тренер

«Нових Колумбів» Енріке Манета. Стримано зауважив, що взагалі сподівався перемогти, виходячи, так би мовити, з одвічного фактору, що чемпіон недооцінить новачків. Але такого рахунку не чекав навіть він, хоч і задоволений надзвичайно: самовпевненість суперника треба карати якнайсуворіше.

Журналісти поспіхом записували ці теревепні, і тільки найдосвідченішій серед них, котрій і сам свого часу успішно виступав у ролі тренера, Соді да Сільва, не йняв віри поясненям Манети. Злагоджена гра, що її продемонстрували сьогодні «Нові Колумби», не могла бути наслідком лише несподіваного наїхпення. Да Сільва бачив грамотно підібраний і добре тренований ансамбл гравців, щоправда,

без яскравих індивідуальностей. Дочекавшись паузи, він мовив:

— Припустимо, ми повірили вам, Енріке, тим більше, що знаємо вас багато років, пам'ятаємо ваші успіхи і невдачі. Мене цікавить інше: ваші нинішні погляди на футбол?

— Мої погляди? — Манета глянув на співрозмовника й подумки відзначив: «Старий лис щось чує, нема сумніву», а вголос відповів: — Іх зумовлено становищем нашого клубу. Він ще молодий і дуже біdnий, орієнтуватися на придбання відомих чи перспективних молодих зірок — це поки що не для нас. Тому у мене був єдиний вихід: спробувати створити команду-зірку. Не розумієте? Пояснюю. Як ви, певно, помітили, у нас нема чітко визначених солістів. Сьогодні чотири м'ячі забили нападаючі, стільки ж півзахисники й захисники. Наші основні принципи — захищатися і атакувати колективно, а бити по воротах мусить той, хто перебуває у найсприятливішій позиції.

— Та це ж загальне правило! — заперечив да Сільва. — Так прагне діяти кожна команда, і трапляється, що голи забивають навіть центральні захисники.

— Отож, саме трапляється, — багатозначно підніс вгору палець Манета. — У нашій команді це не примха сліпого випадку, а закон гри. Я не хотів сьогодні, на старті сезону, розкривати карти повністю, але, хай йому грець, скажу: в нас на озброєнні є двадцять дев'ять варіантів атаки. Коли хоч один з них розвивається згідно із заздалегідь опрацьованим планом, він будь-що завершиться створенням зручної для взяття воріт позиції...

— Не смішіть нас, Енріке, ми не діти! — зауважив знову да Сільва. — Не можуть футбольісти перетворитися на автоматичних виконавців заздалегідь накреслених схем, гратеги, мов... музиканти по нотах.

— Згоден, не можуть, — кивнув головою наставник «Нових Колумбів». — Там, де є зірки. Одержані м'яч, скажімо, Чест чи Бібі, і вся команда терпляче жде, що то утіне наше світло. Ніхто не знає, куди він піде, кому зробить передачу. Не те в нас. Хоч би в кого був м'яч, кожен гравець знає, що йому треба робити без м'яча, куди виходити, чого чекати, хто в тій чи тій ситуації має вдарити по воротах, навіть куди може чи мусить відскочити м'яч у разі неточного удару, де його перехопити чи добити у ворота. — Г з несподіваним теплом у голосі Манета додав: — У мене чудові хлопці — не примхливі, слухняні, кожен робить тільки те, чого від нього вимагають, і не більше.

— Але ж це якесь футбольне рабство!

— Або високий вивів свідомої ігрової дисципліни, вважайте, як хочете. Одне обіцяю твердо: ми ще не раз здивуємо вас, двадцять дев'ять награних варіантів — не жарт.

— Останнє питання, — невгавав да Сільва. — Це вашому клубові належить відеомагнітофон, которым записували сьогоднішній матч? І для чого вам запис цієї, вже минулой гри?

— Помітили все ж, — усміхнувся Манета. — Шкода, саме про це я б не хотів розповідати. То наша новина, так би мовити, невеликий секрет фірми.

— Енріке, викладайте все, як на сповіді, в рамках можливого, звичайно,— порадив да Сільва.— Знасте, ваші колеги — народ досить забобонний, можуть висунути вимогу, щоб припинити в гостях вам не дозволяли встановлювати поблизу поля відеомаг. Так зроблять раз, у друге, втретє, і доведеться вам відмовиться від своєї новинки.

— Боюсь,— озвався тренер переможців,— що станеться навпаки. До наступного туру всі команди матимуть відеомаги. Річ винятково корисна, мені хотілося хоч трохи потримати її в секреті.

— Завтра неділя,— вів він далі майже замріяно,— мої хлопчики відпочиватимуть. А післязавтра рівно о дев'ятій нуль-нуль почнеться детальний аналіз сьогоднішнього матчу. Як це робиться — ви добре знаєте: тренер бубонить свої зауваження, футbolісти, нудьгуючи, слухають його. І все ж нудно, аж у сон хилить. Адже через півгодини після матчу, та ще переможного, тренер забуває більшу половину того, що хотів сказати: під час гри робити нотатки в блокноті ніколи. От і виходить, що ламаного шеляга не вартий такий аналіз: вивітрилися з пам'яті подробиці, забулися емоцій, лишився тільки звичний набір слів: добре — погано, вдало — невдало...

На обличчях журналістів з'явилися посмішки: справді, скільки вони бували в командах у понеділок, нічого путного в тих тренерських потаціях не чули.

— А тепер уявіть собі, що аналіз матчу ведеться з допомогою відеомагнітофона й телевізора з екраном мало не на всю стіну! —

з піднесенням виголосив Манета.— Можна не тільки відповіти весь хід зустрічі. В разі потреби можна зупинитися на якомусь моменті, повернутися назад, прокрутити той чи той кадр кілька разів. І сам пригадаєш все, що хотів сказати хлопцям, та й їм дуже корисно побачити себе в грі немов збоку, критичним поглядом оцінити власні дії...

— Просто, як усе геніальне,— підбив підсумок загальному подиву Соді да Сільва.— Енріке, ви новатор, стверджую це як ваш колишній колега. Адже й перед кожним матчем ви можете переглянути плівку, на якій зафіксовано чергового суперника, придивитися до його тактики, скласти певний план гри.

— Можемо, але не робимо цього. Ви мене все ще не зрозуміли. Післязавтра ми будемо аналізувати сьогоднішній матч. Нас найменше цікавлять дії «Олімпіка», хіба що в ті моменти, коли ми відчули справжній опір. Головне — побачити себе, свої помилки й промахи, щоб постаратися надалі не повторювати їх. А хто буде нашим наступним суперником, байдуже. Тим більше, що кожна команда може придумати якусь хитромудру повину, котра зведе напівець мою попередню установку гравцям. Наше завдання зовсім інше: нав'язати суперниківі свою гру, продиктувати свою волю, а там уже його клопіт...

— М-мм, загадали ви нам загадку,— роздумливо мовив да Сільва.— І ще прохання, Енріке. Можна в понеділок побувати у вашій команді на аналізі гри?

— Соді, вибачте, мені дуже важко відмовляти саме вам, патріархові футбола. Але... по-

ки що не можна,— твердо відказав Манета.— Ми ще зовсім молодий клуб, але ми хочемо стати чемпіонами, і тому нам треба багато чого зберігати в таємниці. Хоч би те, що я кажу хлощям, на що звертаю їхню увагу. Розуміте, існує й методика аналізу гри, поки що вона — тільки моя.

3 Неділя випала не дуже весела — низько нависли хмари, часом зривався холодний вітер із мжичкою. Одне слово, хоч з дому не виходи.

Але, на диво випадковим свідкам, од пристані відчалив невеликий прогулянковий катер з чотирма здорованями на борту й узяв курс до Дияволського острова, що виднівся неподалік у затоці.

Ніхто не знат, як називається острів насправді і чи є у нього назва взагалі. Ще недавно його називали островом Жардіти: на трьох зручних для висадки пляжах бовваніли великі піти з написами: «Приватна власність Жардіти. Виходити заборонено!» Дияволським остров нарекли відтоді, як Жардіта-молодший надумав улаштувати тут місце розваг і відпочинку. Він опорядив пляжі, поставив легкі будиночки, відкрив атракціони й літній ресторан. Можливо, цей клаптик суходолу й виправдав би своє нове призначення. Та відпочинок закіпчувався у ресторані чи поблизу нього в кафе, захмеліні керманічі човнів, катерів, яхт часто врізалися суднами одне в одне, кількість жертв на воді різко зросла. Відповідно впала суна прибутків від охочих розважатися з такими наслідками.— і вже во-

сьмий місяць Жардіта-молодший сповідав про здачу острова разом з усіма будівлями в оренду, щомісяця збавляючи суму. Вона дійшла вже того рівня, що стало ясно — далі знижувати пікнди.

У квартеті здорованів, які під дощем висадилися на Дияволському, можна було відзначити тренера «Нових Колумбів» Енріке Манету, його молодшого брата Чезі, президента правління клубу та скарбника. Певно, вони попередньо домовилися з Жардітою, бо почували себе на острові повними господарями: відмікаючи двері ключами з цілої в'язки, оглянули ресторан, кухню, найближчі будиночки. По оглядинах Енріке задоволено підсумував:

— Годиться, база чудова! Поставимо на глявині пару воріт, завеземо ще пару переносних — і мені більше нічого не треба, можу хоч завтра приступати до тренувань.

— Так, із нашим скромним бюджетом на нинішній сезон це просто знахідка,— погодився й скарбник.— А повітря яке! Курорт, та й годі...

— Справді, кратного не знайдеш,— підтримав скарбника його старшого брата Чезі Манета.— Тільки доведеться ось там, на пагорку, спорудити вишку. Місце високе, звідти буде видно кожну посудину, яка непомітно пристане до берега.

— Ви бойтесь, що нас украдуть? — ріготнув президент клубу.

— Бог з вами, Хельмут, кому ми потрібні і для чого? — засміявся й Чезі.— Як завжди, я турбується про те, щоб зберегти секрети

нашого Енріке. Вчораця прес-конференція вельми зацікавила всіх: подивіться, що пишуть газети. Впевнений, що тренери інших команд дали б скільки завгодно, аби хоч раз невидимкою побувати на аналізі гри.

— Он воно що! — озвався президент.— Але ж підійти непомітно до цієї веранди,— а ігри аналізуватимуться, мабуть, тут,— неможливо...

— Шаповний Хельмут, ви мене дивуєте,— докірливо й трохи насмішкувато похитав головою Чезі.— У вашому віді, на вашій посаді, та ще й маючи діло зі мною, слід уже навчитися поважати неперевершенні можливості сучасної техніки. Навіщо підкрадатися впритул до веранди, ризикуючи дістати ціпком по спині? Ви знаєте, що таке спрямований мікрофон? Він дозволяє ось зараз, у цю мить, підслухати й записати нашу розмову на плівку з відстані чотириста метрів. Нам ще доведеться перед початком кожного обговорення спеціально прочисувати острів.

Президент уважно поглянув на молодшого Манету, спітав:

— Скажіть чесно, тільки цілком чесно: ви оде навмисне намалювали таку страшну картину, щоб підвищити собі ціну? Я гадаю, рано чи пізно метод аналізу вашого брата стане відомий суперникам, це в основному справа часу. Поплювати за нами почнуть уже завтра, в понеділок. Можна зробити так, як передбачасте ви. Можна й простіше. Наприклад, підкупити за добре гроши когось із наших футболістів, він запишє все на мікромагнітофон. Але ж Енріке говорить переважно звичайні речі, тільки дов-

ше за інших тренерів; правду знаємо лише ми з вами.

— Так-то воно так,— мовив Чезі, задумливо покусуючи зірвану стеблинку.— І щодо підвищення ціни ви теж маєте рацію, Хельмут, тільки про це трохи пізніше. Головне ж полягає в тому, що не можна вважати всіх за дурнів. Коли розумний тренер стане свідком двох-трьох аналізів та ще й перегляне свій запис матчу з нами, він може здогадатися, що не такий уже й геній мій братик, що йому дуже допомагає ще хтось або щось. Можливо, мій япчик. Поплювання за нами не тільки посилюється, його поведуть іншими методами, а це вельми небажано. Ось чому доведеться в нашій команді відновити деякі стародавні олімпійські звичаї: як колись древні виходили на старт, так тепер на обговорення ігор кожен футболіст приходитиме в чому мати народила і одержуватиме особисто у мене свій халат. Нікому жодних винятків! І сторожову вишку теж доведеться звести, так буде надійніше.

— Ну, це дрібниці, це завжди можна зробити,— кивнув президент.— Мені здається, раз у вас на думці щось складніше. Давайте, Чезі, переходьте до справи.

— Ви на диво здогадливі, Хельмут,— відповів молодший Манета, зручиніше вмощуючись на бильцях веранди.— Я б хотів дістати скромну прибавку до раніше обумовлених сум. Скажімо, в розмірі п'яти тисяч...

— На місяць? — квапливо спітав скарбник.

— Ні, за кожен матч,— відказав Чезі й підкреслив: — За кожен виграний матч.

Зрозуміло, передусім за вчорашній, сенсаційний.

Над верандою запанувала гнітюча тиша. Чезі так само спокійно, як і раніше, жував зірвану стеблину, його старший брат здавався безстороннім, а президент і скарбник розгублено перезиралися. Після близькучої перемоги над чемпіоном країни вони нюхом досвідчених бізнесменів відчули, що цей пройдесвіт вимагатиме надвишки.

Гадали, він попросить п'ять, ну вісім тисяч на місяць. Але зажадати п'ять тисяч за кожну перемогу!..

— Вибачте, Чезі, але це занадто,— першим оговтався скарбник.— Це... справжнє пограбування клубу. Двадцять матчів за сезон, сто тисяч!..

— Даг, я знаю, що ви вмієте дуже добре й швидко рахувати,— урвав його молодший Манета.— Та є одне мудре правило: хай кожен лічить гроші у власній кишенні, не турбуйтесь надто за клуб. Я також дещо прикинув,— він поклав на стіл перед президентом змережаний цифрами аркуш паперу.— Після вчорашньої сенсації і ще двох-трьох таких же гучних перемог,— а вони будуть,— це не викликає сумніву, нам не бракуватиме глядачів ні вдома, ні в гостях. Погляньте, там усе підраховано: прибутки клубу, отже, й вапі зростуть при наймні втрічі, якщо не в п'ять разів. Ви ніколи в житті не могли сподіватися на такий бізнес, Хельмут, і ви теж, Даг. Як бачите, гравта свічок.

— Ну, а коли ми не погодимося? — ледь витиснув із себе президент.

— Силувати не буду. Тільки у вас нема іншого виходу. Адже завтра я можу податися хоч би до того ж «Олімпіка». Вони погодяться й на крапці для мене умови, вони багатні за вас. Тим більше, що їм уже сьогодні не дас спокою думка про реванши за вчорашню ганьбу. А я можу забезпечити хіба ж такий реванш! На шістнадцять нуль!

— Чезі, у вас не виникала думка, що ви в наших руках? — зненацька ехидно прімружився скарбник.— Що ми можемо зібрати прес-конференцію й докладно розповісти все?

— Ні, не виникала, тому що ви на це ніколи не зважитеся,— насмішкувато відповів молодший Манета.— Бо, по-перше, тоді клуб негайно розжечуть, та ще й з великим скандалом, а вам назавжди забороняют пастися в спорті. Розумієте? По-друге, нічого докладного про мене розповісти ви не можете. Що, у вас є схема мого винаходу? Нема. Ви знаєте хоч би загальний принцип? Не знаєте. І навіть наймудріші світила науки, запрошенні на роль експертів, не допоможуть вам. Те, що зробив я, поки що за межами спроможностей людського розуму, доступне лише окремому видатному генієві, тобто — мені. Зрозуміло? І коли я злигався з вами, то тільки тому, що тут уже працював Енріке. А мені дуже хотілося поставити на ноги себе, свого брата і, на жаль, разом з тим і вас.

У Чезі Манети, як і в кожної людини, була всього одна пара рук. Та в цю мить і президент, і скарбник відчули на горлі його довгі чупкі пальці, його зализну хватку. Подумати

тільки: п'ять тисяч за матч! Вони, фундатори клубу, вже давно вирахували свої можливі прибутки, одкраювати звідти й віддавати комусь таку суму було чистим безумством. І кому? За що? Якомусь винахідникові за якийсь,— він і сам так каже,— загадковий ящик, принцип дії котрого годі навіть забагнути звичайним людям!

— Отже, як вирішимо? — спитав Чезі, дивлячись на сумовиті обличчя фундаторів, на їхні пальці, що нервово третіли, немов перемачували втрачені банкноти.

— Хіба ми можемо щось вирішувати? — безпомічно стенув плечима президент клубу, обдарувавши обох братів по черзі далеко не любящим поглядом.— Ви взяли нас мертвю хваткою, хоч-пе-хоч, мусимо погодитися на вашу вимогу, хай яка вона безсоромна.

— От і гаразд! — підбив підсумок торговищу молодший Манета, вдаючи, що не помітив ущипливості президента.— Є, правда, ще кілька уточнень. Гроші ви передаєте мені одразу після матчу, жодних затримок я не визнаю. Притому з рук у руки, без розписок чи інших документів. Досить з мене їх податків, що я сплачу, ці суми мають бути засекреченні. І запам'ятайте: наважитеся хоч раз порушити нашу сьогоднішню джентльменську угоду — я вам такого натярю на футбольному полі, що з вас уся країна сміятиметься! А тепер поїхали. Я змерза, хочу на берег, до тепла, до смачних страв і вина. Обід уже замовлений,— він поглянув на годинник,— і через півгодини буде на столі...

4 Другий тур чемпіонату також склався на користь «Нових Колумбів». І не тільки тому, що вони розгромили наступного суперника, забивши п'ять «сухих» м'ячів. Дотримав слова й тренер «Олімпіка», його підопічні легко, переконливо, в своєму витонченому стилі перегралі володарів кубка із солідним рахунком 5 : 1. Знову на висоті був найкращий бомбардир країни Ірвінг Чест: він забив чотири голи і втішив уболівальників майстерними фінтами.

Дізнавшись про цей результат, Чезі весело підморгнув президентові клубу й скарбників: а ви плакали за грошима, називали мене грабіжником! Тепер усі ще раз пересвідчилися в нашій силі. Адже чемпіон добре підготувався до сезону, і коли ми завдали йому поразки, то де не примха випадку. Тепер глядачів не бракуватиме, встигайте тільки відкривати додаткові каси і не соромтеся продавати квитки на не пронумеровані місця. Та й ціни можна підняти до максимуму, якщо вашу зажерливість ще не вгамовано.

Молодший Манета не помилився. Відтоді хоч де виступали «Нові Колумбі» — стадіони не могли вмістити всіх, хто хотів туди потрапити; щоб запобігти тисняві й каліцтвам, поліція обмежувала продаж квитків для стояння. Земліки «Колумбів» ночами тушчювали в чергах, аби подивитися на полі своїх хлопців, яких знали чи не з дитинства, але навіть у найсміливіших мріях не могли припустити, що ті внесуть таке збентеження в світ футбола. Уболівальникам інших міст було не менш цікаво хоч раз, хоч краєм ока побачити команду, що

здійснила фантастичний стрибок з невідомості в лідери національного чемпіонату, один по одному перемагаючи уславлені клуби.

Газети дружно співали осанну Енріке Манеті, цьому величному новаторові футбола. Прес-конференції, котрі він проводив, збиралі безліч люді: всім хотілося вивідати якомога більше про його тренерські секрети, почути його думку про становище в турнірній таблиці, знати його оцінку суперників. Знамениті оглядачі ладні були дати клятву на біблії, що все почуте заберуть із собою в могилу, тільки б велимишановний док дозволив їм зазирнути у святе святих — аналіз гри. Енріке ввічливо, але твердо відмовляв усім.

Він-бо розумів: що довше вдасться зберегти ореол таємничості навколо своїх методів, то більший буде загальний інтерес до виступів команди.

Уже знайшовся привід і посміялися.

Поширилася байка, нібито в «Нових Колумбів» є талісман — білорожева шапочка з помпончиком, у якій від самого початку сезону незмінно виходив на матчі їхній тренер. Варто її забути чи загубити, і тоді програш неминучий. Шапочка надійно оберігає гравців від поразки, а запасні не зводять з неї очей, щоб часом хтось не поцупив.

Звичайно, всерйоз ніхто не брав цих балашок до уваги, зате у великі можливості відеомагнітофона повірили наставники всіх команд. Скориставшись з багатьох можливостей відеозапису, відтвореного на екранах великих телевізорів, більшість тренерів призналися: досі працювали немов навпоматки, а тепер разом

із футболістами побачили все, що діється на полі, новими очима. Шкода тільки — не вони перші додумалися до цього і, отже, відстали від Манеті. У нього вже склався певний метод, ім'я ще доводиться шукати.

Пошуки, щоправда, не відзначалися оригінальністю. Відтоді як Дияволський острів став тренувальною базою «Нових Колумбів», поблизу нього щодня кружляло надто багато човнів, катерів, яхт, їхні екіпажі становили переважно закохані юнак і дівчина, часом — аматори риболовлі. Та варто було заглянути в першу-ліпшу посудину, і на очі потрапляло таке, що аж ніяк не могло знадобитися ні закоханим, ні рибалкам: чи то спрямований мікрофон, чи снайперська рушниця, яка замість куль стріляла мініатюрними радіопередавачами.

Як і передбачав президент, траплялися й спроби підкупу футbolістів, особливо молодих та запасних. Тільки пронеси мікромагнітофон, зроби запис, передай нам — і на тобі без свідків, з рук у руки, кругленьку суму, котрої не заробиш у команді за рік. Та «Нові Колумби», навіть ті, хто перебував ще в глибокому запасі, зберігали геройчу вірність своєму клубу. Хлоццям дуже подобалося становище лідерів чемпіонату, вони повірили у свою зірку і не хотіли хай і за грубі гроші втратити майбутню славу.

Тоді керівники старих багатих клубів, щоб зупинити переможну ходу дебютанта, зважились на останній крок — по одному розкупити «Колумбів». Байдуже, чи потрібен зараз якийсь гравець. Головне, спільними зусиллями розвалити ансамбль, вирвати з нього якнайбільше

виконавців двадцяти дев'яти награних варіантів Енріке Манети, хай шукає і навчас нових.

Доки агенти кружляли навколо команди, стараючись добрati ключі до футболістів, тренерові лідера, сам того не бажаючи, зненацька допоміг Соді да Сільва. По закінченні першого кола чемпіонату він виступив з величезним оглядом під промовистою назвою «Що ж це дістється?» Як писав автор, таблицю очолено твердо, бо проти стопроцентного результату в очках і солідного балансу м'язів нічого не заперечиш. Але чи відкрив Енріке Манета щось нове у футболі?

Патріарх оглядачів, який свого часу був керманичем національної збірної, відповідав на власне запитання негативно. Він віддавав належне західці Манети, його вмінню створити злагоджений ансамбль, награти результативні комбінації. Да Сільва припускатиме, що «Нові Колумби» стануть у нинішньому сезоні чемпіонами країни (надто великий відрив од суперників), навіть досягнуть певних успіхів у міжнародних турнірах. Та в головному — у зміцненні збірної країни — ні сам Манета, ні його вихованці, на жаль, нічим не допоможуть вітчизняному футболу. Кажіть там хоч що, а треба визнати очевиднє: у лідера нема зірок, нема віртуозів тієї найвищої проби, на яких можна покладати сподівання в матчах світового рівня. Да Сільва, не побоявшись образити лідерів, авторитетно стверджував, що майже всі футболісти «Нових Колумбів», за винятком хіба що воротаря Свєта Мартича, годяться лише для свого клубу; в будь-якій іншій класній

команді їм уготовано тривале, коли не довічне животіння на лаві запасних...

Далі Манета не став читати, засміявся й мовив:

— Я хочу, хлопчики, щоб ви добре подумали над цими словами! А найбільше ті з вас, біля котрих в'ються улесливі джентльмені з інших клубів.

Застереження, видруковане багатомільйонним тиражем, було вельми до речі. Адже найстаршому з «Колумбів» двадцять чотири роки, в такому віці дуже хочеться грати у футбол, щотижня виходити на поле, а не скіти на лаві запасних бодай і в найкращій команді. Та й гроші обіцяють добрі... Так, у багатьох клубах платя поки що набагато вища, ніж у них. Але день у день зростає популярність команди, збільшуються прибутки і відтак преміальні за кожен виграний матч. За цим пильнує їхній тренер, не дозволяє обходити своїх хлопчиків, і найкраще — триматися його...

5 Малий не розумів, чому на один з головних матчів сезону — зустріч «Нових Колумбів» і «Вовків» — тренер Джордж Гріні взяв з собою саме його, молодшого запасного гравця. Він не замислювався над цим, а просто радів: зрештою випала нагода побачити загадкового лідера! Тому він завчасно прийшов до правління клубу, всміхнувся близькому лімузинові дока, присів біля відчиненого вікна і несподівано став свідком цікавої розмови Гріні з президентом «Оранжевих». Той вручив тренерові квитки на матч і сказав:

— Все, Джордж? Більше вам нічого не

треба? Не соромтеся, вимагайте, в такому ділі ми не пошкодуємо витрат. Може, знадобляться ще помічники?

— Досить одного Тоні,— відповів Гріні, який ніколи не здав хлопчину його вуличним прізвиськом, завжди тільки на ім'я.— Операція деликатна, не варто привертати уваги до себе. Хтось третій може стати зайвим чи навіть зауважити.

— Ну, хай береже вас всевишній! — побажав президент «Оранжевих» і зіткнув: — Ви навіть не уявляєте, Джордж, як я бажаю вам удачі! Як хочу, щоб ви розгадали нарешті тасмницю Манети і виграли в його команді!

— Розгадати тасмницю? — Гріні на якийсь час змовк.— Мабуть, з першої спроби буде важко. Навіть мені. Хоч я про дещо вже й здогадуюся. Після матчу з «Вовками» Манета виступає проти «Фіалок». Проти моого молодшого брата. Там я дещо перевірю. Далі буде зустріч з «ФК-14», із моїм середуальшим братом. Тоді постараюся уточнити все остаточно. Ну, а наступна гра наша. Держу парі на будь-яку суму — ми переможемо...

— Джордж, любий, з радістю! — вигукнув шеф.— Вісім тисяч вас влаштовують? Давайте запишемо, так певніше. І якщо виграсте, слово джентльмена, я подвою суму.

— Ловлю вас на слові,— весело озвався Гріні.— Мені залишається одне — перемогти. Адже в закладі стоїть мій місячний заробіток!

Через кілька хвилин Джордж Гріні вийшов з правління клубу, весело привітався з Малим, сів за кермо свого шикарного лімузина, кив-

нув хлопчині на місце поруч — і вони рушили. Підслухана розмова дуже зацікавила Малого: їхній тренер збиралася обіграти непереможного лідера! Тільки чого в цю своєрідну розвідку він узяв з собою саме його? Адже зараз на лаві запасних через травми опинилися найдосвідченіші гравці «Оранжевих» — уславлений на весь світ нападаючий Бібі та захисник Далберг. Хто-хто, а вони могли б побачити куди більше. Їм було б що підказати тренерові. А може, річ у тому, що Гріні помітив колись хлоща на пляжі, сам привів до команди — і відтоді всі вважають його за улюбленця тренера? Ось він і взяв Малого, щоб веселіше було в далекій подорожці...

До мети залишалося ще добрих півгодини їзди, коли док раптом з'їхав з шосе до зелено-го гайка, спинив машину. Підкріпилися кавою з сендвічами, трохи перепочили. А потім Гріні дістав невелику валізку, відкрив її, наклеїв собі вуса та бороду вініком, одразу ставши невідізнаним. Запропонував і Малому наклеїти тонкі вусики й довгі баки. Поглянув, задоволено всміхнувся і нараз спітав:

— Тоні, ти ще не втратив свого фаху остаточно?

Щоки юнака спалахнули рум'янцем: тренер натякнув на недавнє минуле віртуозного «ширмача», кишенькового злодія. Гріні обійняв його, поплескав по плечу:

— Не ображайся на мене, синку. Я не хотів завдати тобі прикорості. Але мені конче потрібна твоя допомога. Точніше, допомога того, колишнього Малого. Ти чув, звісно, байку про чарівну шапочку Манети? Так от, Тоні, сьогодні

вона мусить стати моєю. За всяку ціну! І я просто пе бачу іншої можливості. Не запрошувати ж для цього професіонала. Та й ніхто не повинен знати, що талісман «Нових Колумбів» у мене.

Малий тяжко зітхнув. Він був такий вдячний цьому симпатичному доброму чоловікові, президентові клубу, всій команді за те, що збрали його з вулиці, взяли спочатку в учні, а тепер — і на місце запасного. Він починав потроху забувати про те ремесло, котрим мимовілі годувався, коли підлітком залишився без батьків. І ось тренер, його бог, його взірець, нагадав. Мабуть, йому й справді дуже потрібна шапочка цього Манети. Ну, що ж, тренерові не відмовини. І Малий почав ворушити пальцями, заздалегідь розминати їх, як робив це, коли готувався перевірити вміст чужих кишень.

Незабаром прибули вони на стадіон «Бовків». Гріні ще поцікавився, чи не треба допомогти Тоні якимось маневром, скажімо — відвернути на мить увагу Манети, хоч навіть замаскованим не хотілося б потрапляти тому на очі. Тепер усміхнувся Малий: ідіть на місце і чекайте, то мій клопіт. За п'ять хвилин до початку гри він сів поруч, а ще через мить Гріні відчув, що в його кишені опинилося щось стороннє.

— Дякую, Тоні, щиро дякую! — стиха мовив тренер. — Я нікому не скажу й слова. І, думаю, більше таких завдань ти не діставатимеш.

Малий не встиг відповісти нічого, тільки отетеріло роззявив рота. Команди вийшли на

поле, позаду «Нових Колумбів», даючи останні вказівки, йшов Енріке Манета — і на його голові була... та сама білорожева шапочка! Гріні здивовано глянув на Малого, сунув руку до кишені. Його пальці відчули товсті рядки грубого ручного в'язання. Більше того: він намагав і те, на що сподівався, й відтак заспокоїв хlopця:

— Все гаразд, Тоні. Шапочка на місці.

— Я в перерві...

— Ти в перерві не відійдеш ні на крок. Друга шапочка мені ні до чого. Хай думає, що що забув дома. Чи загубив. Так краще для мене. І для нашої команди.

Почалася гра, і Малий забув про всі талісмани на світі. «Бовків» виступали на своєму полі, перед своїми уболівальниками — і запропонували одразу такий шалений темп, ніби намірялися розтерзати й з'їсти суперників живцем. Гра з першої ж хвилини стала до краю жорсткою, різкою, часом відвerto грубою: щомиті лунав свисток арбітра, щедро сипалися зауваження й попередження. А далі все пішло так, як бувало, коли вірти газетним звітам, і в попередніх матчах з участю лідера. На п'ятнадцяту хвилину «Нові Колумбі» цілком розгадали тактичний малионок гри суперників і почали розвивати свої грізні атакуючі варіанти. Незабаром один з їхніх центрфорвардів чисто, немов в учбовому фільмі, вийшов сам на сам з воротарем «Бовків», і той не зміг уже нічим зарадити.

— Так, здається, я не помилився, — задумливо мовив Гріні.

— Про що ви? — перепитав Малий.

Гріні немов прокинувся від сну, злякано озирнувся, відповів:

— Так, нічого. Добре на перехопленні діють...

І правда, «Колумбі» безпомилково перехоплювали м'ячі, які їхні супротивники адресували від захисту до півзахисту, від півзахисту — нападаючим. Здавалося, вони підсвідомо вгадували, кому буде передано м'яч, передбачали найхитромудріші комбінації «Вовків» і руйнували їх ще на далеких піdstупах до своїх воріт. Коли ж переходили в атаку самі, визначити її розвиток було майже неможливо. Окремі передачі на перший погляд здавалися безглазими, але неодмінно знаходили вільного гравця, що перебував у найвигіднішій позиції. Трибуни стогнали від досади: завжди грізні у себе вдома «Вовки» зараз скидалися на безрогих ягнят, у їхніх воротах опинилося шість «сухих» м'ячів, по три в кожному таймі.

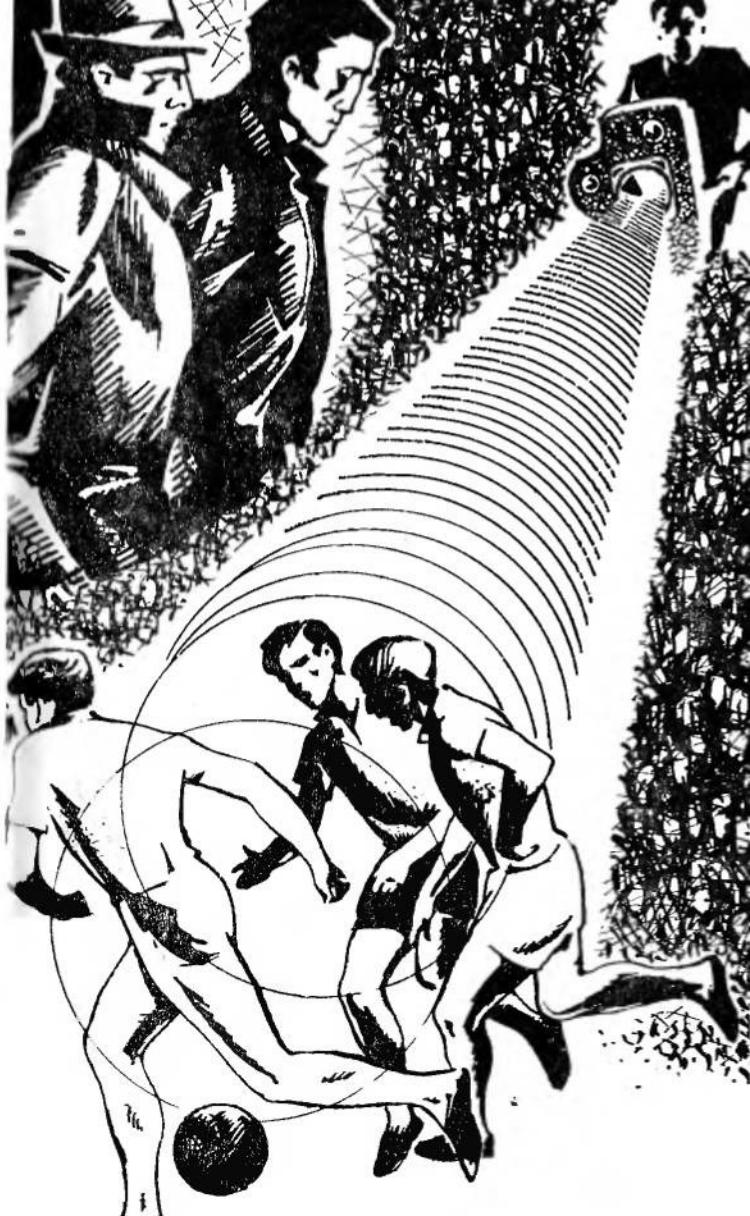
Ніколи ще вони не програвали на своєму полі з таким розгромним рахунком.

— Знаменита команда! — витукнув Малій, коли вони з тренером знову залишилися вдвох у машині. — Не уявляю, як ми зможемо виграти в них.

— Тоні, хлопчику мій, до тебе одне прохання, — поблажливо озвався Гріні. — Не панікуй, добре? І не навіть паніки на команду. Забудь про своє захоплення. Ми повинні твердити одне: з шести м'ячів п'ять — випадкові...

— Але ж...

— Тоні, жодного «але ж»! — у голосі тренера почулися владні нотки. — Даю слово: ми

переможемо їх. І з дуже переконливим рахунком. Для цього ми й їздили сюди. І ти мені здорово, дуже здорово допоміг! Тепер допоможеш ще раз. Пам'ятай: з шести м'ячів п'ять — випадкові. Наші хлощі повинні вийти на гру з вірою в перемогу...

6 Ніхто,— зрозуміло, крім керівництва клубу «Оранжевих» та Малого,— не зінав про поїздку Джорджа Гріні на матч «Нових Колумбів» з «Вовками», про його дивні слова на трибуні і незначний трофей, який здобув для свого тренера Тоні. У зеніті слави не згадувалися ні про що й брати Манета. Щоправда, пропажа однієї з двох чарівних шапочок Енріке занепокоїла Чезі, але тут він був безсилій; старший брат одвіку губив носовики, запальнички, гаманці; рано чи пізно мусило статися це й з шапочкою. На те, щоб повернути її, годі було сподіватися. Хто з уболівальників добровільно віддасть таку коштовну пам'ятку! До того ж у будь-кого з колекціонерів незвичайних сувенірів можна зірвати за неї солідний куш.

Білорожева шапочка, однак, і справді була переможним талісманом «Нових Колумбів». І хоч її заміна не позначилася на виступі проти «Вовків», уже в зустрічі з «Фіалками» сталася перша сенсація. Непробивний досі захист «Колумбів» раптом дав тріщину, у ворота Света Мартича влетів перший гол. І коли! На двадцятій хвилині, що аж ніяк не відповідало ходу всіх попередніх матчів: на цей час хлощі Манети завжди міцно володіли ініціативою, диктували суперникам свою волю. Відігралися

вони лише за хвилину до перерви, а другий гол провели наприкінці гри.

Оглядачів цей результат дещо спантельично. «Фіалки» невдаю почали сезон, кілька їхніх провідних гравців тільки-но повернулися на поле після хвороби і не встигли набути форми. Всі були переконані, що вихованці Тома Гріні, наймолодшого з трьох братів-тренерів, «Нові Колумбі» розтрощать з двозначним рахунком. Аж раптом така несподіванка! Зійшлися на тому, що попередні матчі втомили футbolістів. Ім треба перепочити, і тоді вони покажуть себе знову.

Та чергова зустріч, з клубом «ФК-14», скінчилася ще несподіваніше: лідер втратив перше очко. Підопічні Чарлза Гріні, середульншого брата, перевершили самих себе. І хоч як старалися «Нові Колумбі», вони так і не змогли стати господарями становища. Щось розладналося в добре відрегульованому механізмі: не та була точність передач, не так упевнено, як завжди, перехоплювали гравці м'яч. Перший гол Свет Мартич, котрого вже називали як майбутнього воротаря збірної країни, пропустив у середині першого тайму, другий — одразу після перерви. Ліпше за десять хвилин до кінця «Колумбі» заграли потужно, напористо й зуміли зрівняти рахунок.

Ось тоді президент клубу «Оранжевих», який був на тому матчі, в розмові з одним молодим оглядачем наче випадково кинув фразу: мовляв, усе закономірно, справжні зінавці на таке й чекали. Він розповів про поїздку Джорджа Гріні на гру з «Вовками», про його спостереження й висновки, якими Джордж без

сумніву поділився з братами. І на завершення запросив співрозмовника стати свідком сенсації, що станеться наступної суботи. У цих двох зустрічах Гріні дещо перевірив і тепер цілком певен: його вихованці зупинять переможну ходу лідера. Але тут, ніби схаменувшись, президент попросив, щоб розмова залишилася між ними, краще розповісти все після перемоги «Оранжевих».

Недарма кажуть: слово — не горобець. Хіба міг оглядач протягом цілого тижня зберігти в своєму блокноті такий матеріал! Уже другого дня він докладно описав розмову, прикрасивши її й своїми досить оригінальними роздумами. Звичайно, президент може образитися, та коли це й справді секрет, не треба було твердити зайве.

Однак пі президент «Оранжевих», пі Джордж Гріні не образилися на молодого оглядача. Навпаки, прочитавши його витвір, обидва радо засміялися.

— Ви молодець, шеф! — задоволено сказав Гріні. — Надіслати такий привіт суперників завжди добре. Тим більше перед відповіальною грою. Хай почухають собі потилицю. Ми тим часом приготуємо невеличкий сюрприз...

Чи варто казати, що в день зустрічі «Оранжевих» з «Новими Колумбами» стотисячний стадіон господарів поля був переповнений. Два яруси просторих трибун не могли вмістити всіх глядачів; хто примостився на сходах, вважав себе за щастливця. Юрби уболівальників влавлювали демонстрацію, вимагаючи дозволу транслювати матч по телебаченню.

Ще б пак: Джордж Гріні, чи не головний претендент на місце тренера збірної, заповзяўся спинити лідера! Можна собі уявити, що діятиметься на полі, який то буде футбол! Адже сьогоднішні суперники Манети йдуть на другому місці, ще одна з найкращих команд країни. Щоправда, вони набрали на п'ять очок менше за «Колумбів», але на три очка випереджають «Олімпік».

Цього дня відбувалося ще кілька поєдинків, від котрих залежав розподіл місць перед закінченням першого кола. Та майже всі відомі й пе дуже відомі оглядачі обрали один маршрут — у гості до «Оранжевих». Був серед них і Соді да Сільва. Він високо ставив тренерську майстерність Джорджа Гріні, знати його обережність і розумів: якщо Джордж впевнений у перемозі — матч варто подивитися.

— Ну, чим же ви нас сьогодні здивуєте? — спітав він уже на стадіоні. — Два слова, по секрету.

Гріні відповів виразним поглядом за його спину. Там щільним колом стояли колеги да Сільви з блокнотами й мікрофонами напоготові. Лукаво підморгнувши, він потягнув Соді за собою до роздягальні, куди звичайно вхід журналістам суворо заборонено... Футболісти готовувалися до матчу весело, пересміювалися і жартували, наче перед другорядною грою. Да Сільва побачив: упевнений не тільки сам тренер, він глибоко переконав і своїх хлоців. До того ж повернувся на поле диригент команди — пеперевершений Бібі. І коли Джордж приберіг ще й якусь несподіванку, «Новим Колумбам» справді буде непереливки.

Тим часом Гріпі, весь час озираючись, завів супутника у найвіддаленіший куточок коридора, під сходи.

— Ви немов боїтесь, що нас хтось підслухає, — зауважив той.

— В наш час усе можливе, — озвався Гріні майже пошепки. — Хоч тут якщо хтось і може когось підслухати, то швидше я, аніж мене.

Він засміявся з власного дотепу, а далі мовив серйозно:

— Соді, як завжди, нікому й пари з вуст. Хочете знати, як розвиватимуться події? Ми відкриємо рахунок, поведемо гру. Весь перший тайм буде наш. У другому... Я, мабуть, трохи поекспериментую. Будьте особливо пильні. Манеті мають удастися кілька атак. Тільки на ближньому до нас краї. Тоді мої хлопці матимуть кращі шанси на протилежному. Та після сімдесяткої хвилини гра знову цілком моя. От і все. І ще раз дуже прошу, Соді: у звіті про матч ні слова про нашу розмову. Це я подружньому розповів тільки вам. Навіть наш шеф не в курсі.

— Домовлено, Джордж. Бажаю успіху, хоч, сказати відверто, я не зовсім утямкував, що до чого. Особливо у вашій розкладці за таймами й хвилинами, старий лис...

Доки журналісти полювали за тренерами, намагаючись дізнатися про можливі тактичні сюрпризи, між керівництвом клубу «Нові Колумби» та адміністрацією стадіону «Оранжевих» стався тихий, прихований від стороннього ока скандал, у якому головна роль належала молодшому Манеті.

Як і на інших іграх, Чезі хотів поставити

свій відеомагнітофон щопайближче до бокової лінії поля і навпроти центральної, звідки була єднакова відстань до обох воріт. Однак йому запропонували зовсім інше місце — далеченько від поля, на спеціальному майданчику за трибунами першого ярусу, зліва від ложі для почесних гостей. Чезі заперечував, домагався свого: в окремі моменти треба мати великі плани, з такої відстані їх не отримаєш або ж вони будуть недосить якісні. Проте йому враз довели чудові можливості сучасної довгофокусної оптики, розрахованої і на більший метраж. До того ж відеомагнітофон «Оранжевих» встановлено на такому самому майданчику, тільки праворуч від ложі. І, тут ми готові піти назустріч, якщо в якомусь таймі вельмишановний гість захоче бути близьче до своїх воріт, іого апарат одразу ж перенесуть.

На жаль, адміністрація більше нічим не може зарадити. Їхній стадіон суто футбольний, навколо поля нема бігової доріжки, відтак коли поставити два відеомагнітофoni на самій межі, це дуже заважатиме уболівальникам — і невідомо, до чого приведе нездоволення публіки: глядачі сьогодні до краю збуджені. Та ї ударом м'яча з такої близької відстані можна понівечити дорогий апарат, а платити за цього адміністрація, вибачайте, не згодна. Аргументи були вагомі, Чезі мусив скапітулювати.

Нарешті команди вийшли на поле для розминки. Джордж Гріпі поглянув угору, побачив обидва відеомагнітофoni на раніше визначеніх місцях, задоволено всміхнувся і хитро поглянув на Енріке Манету. Той був явно роздратовано.

ваний, щось злісно шепотів у вухо президен-тovі свого клубу, котрий тільки безпомічно розводив руками: мовляв, що вдеш, виступаємо не дома — в гостях, а до чужого монастиря із своїм уставом не ходять. Та ось Енріке вдягнув свою славнозвісну шапочку, за мить його обличчя просияло, він теж звів очі вгору і побачив, як Чезі заспокійливо підніс руку: мовляв, усе гаразд. Гріні стежив за цією пантомімою, і знову на його обличчі майнула по- смішка.

Почався матч — і, певно, не було на цьому глядача, уважнішого за Соді да Сільву. Як і обіцяв Гріні, «Оранжеві» одразу пішли в на-ступ. Вони точно розігрували м'яч, весь час створюючи на певних ділянках поля перевагу приналіпні в одного гравця. На сьомій хвилині їхній півзахисник опинився сам біля лінії штрафного майданчика, дістав прострільну пе-редачу зліва і хльостким ударом з лету відкрив рахунок.

Трибуни вибухнули оплесками. Але біль-шість оглядачів були певні, що Енріке Манета не віддасть без бою таку важливу гру. Набли-жалася та добре знайома їм п'ятнадцята хви-лина, після якої «Нові Колумбі» починали планомірний штурм воріт суперників.

Ta минула знаменита п'ятнадцята, потім — сімнадцята, двадцята, а ініціативою володіли «Оранжеві». Більше того: саме на двадцятій хвилині їхня незрівнянна зірка, їхній дири-гент Бібі класичним фінтом позбувся одразу двох захисників, обманув воротаря Мартича, п'ятою віддав пас партнерові — і тому нічого не залишалося, як вкотити м'яч у порожні вор-

ота. Трибуни шаленіли: коли улюблениці ста-діону доснагали переваги у два м'ячі, відігра-тися не вдавалося ні кому.

Соді да Сільва поглянув униз, на Джорджа Гріні, який сидів біля самісінької бокової лінії поля. Його обличчя було спокійне, своїм ви-глядом він немов підкresлював: я цього чекав, все йде за моїм сценарієм, я навіть не даю до-даткових вказівок своїм гравцям, вони самі знають, що треба робити. Патріарх перевів по-гляд на Енріке Манету і побачив зовсім іншу картину. Наставник «Нових Колумбів», блідий і знервований, в котрий уже раз поправляв свою шапочку, то натягаючи її глибше на го-лову, то міцніше притискаючи долонями до вух.

А на полі коїлося щось неймовірне. Ніби цого хлопці нараз забули всі ті двадцять де-в'ять награних варіантів, якими він похваляв-ся на старті сезону. Журналісти з подивом від-значали в своїх блокнотах, що команда Енріке Манети в цьому матчі втратила головне — зміння перехоплювати м'ячі, руйнувати атаки суперника в зародку, пав'язувати йому свою гру. Футболісти «Оранжевих» легко обходили своїх опікунів, мережили заплутані комбінації, Бібі творив буквально чудеса, а захисники «Ко-лумбів» марно намагалися завадити йому. На-прикінці тайма гості пропустили третій гол, ікий ефектно забив той же всюдисущий Бібі, і тепер перемога господарів не викликала най-меншого сумніву.

Ta разом із зміною воріт помітно змінився характер матчу. У глядачів склалося вражен-ня, немов посеред поля, від воріт до воріт, про-лягла якась невидима лінія, що поділила поле

на дві своєрідні «сфери панування». «Нові Колумби» провели кілька досить гострих атак біля західної трибуни, «Оранжеві» не менш злагоджено діяли біля східної, куди надовго перемістився віртуоз Бібі.

Ці хвилини викликали найбільший інтерес і найсильнішу увагу Соді да Сільви. Далекий від думки про звичайнісінький збіг обставин, він пересвідувався, що відбувається передбачене. Гріні зумів-таки розгадати в грі лідера щось таке, чого не помітили інші тренери (помислося: і я також!). Навряд чи Джордж розповість йому сьогодні все напрямки, як воно є. А шкода.

Да Сільва подивився на годинник: ішла п'ятнадцята хвилина другого тайма. В цю мить «Нові Колумби» провели блискучу комбінацію, відмінно вийшли до воріт «Оранжевих» і сквитиали один м'яч. На трибунах пролунали поодинокі оплески, що потонули в дружному свисті. Оглядачі пожавішали, занотовуючи: нарешті, спізнившись на цілий тайм, «Колумби» перехопили ініціативу і на знаменитій п'ятнадцятій, хоч і другої половини гри, забили гол. Але Соді не надав значення тимчасовому успіхові лідера, він очікував сімдесятю хвилини.

І щойно вона спалахнула на табло, як гра знову пішла в одні ворота, й Свету Мартичу довелося стверджувати своє право на місце в збірній, рятуючи команду від небувалого розгрому. На кінець матчу «Нові Колумби» пропустили ще два м'ячі і залишили поле з добре знайомим ім великим рахунком — тільки цього разу, вперше від початку сезону, не на свою користь.

Джордж Гріні сяяв, мов новий гравець, приймаючи поздоровлення від керівництва клубу. Президент називав його грабіжником, розповідав усім про парі і додавав, що за та-кій результат ладен тут же, негайно, підписати чек і на проганий заклад, і на суму, яку обіцяв понад те.

— Ну, старий лис, ви молодець! — привітав переможця і да Сільва. — Але мушу вибачитися перед вами, Джордж: я поїду, на прес-конференції не залишуся...

— Чому, Соді? — з жалем вигукнув Гріні. — Невже вам зовсім не цікаво послухати Манету? Адже має він якось пояснити такий розгром!

— Отож-то є, що якось, — підкresлив да Сільва останнє слово. — А щирої правди я не почую сьогодні навіть од вас, то від Манети — й поготів. Можливо, він її навіть не знає. Слухати ж святу брехню не така вже велика насолода, мій любий. Морочте нею голову іншим, а мене звільніть, шануйте сивину...

8 Вдруге від початку сезону Чезі Манета залишився без обумовлених на Дияволсько-му острові п'яти тисяч преміальних за виграш. Як і після попередньої пічісі, президент клубу з насолодою сказав йому, що на грошенята доведеться почекати до кращих часів, і зажадав пояспень, чому «Нові Колумби» так не вдало провести три матчі підряд: в одному пропустили гол, у другому ледь уникли поразки, в третьому програли 1 : 5. При цьому він попередив, що посилення на втому до уваги не братимуться: за свідченням лікарського кон-

тролю, всі футболісти у відмінній спортивній формі.

Усе це Хельмут Вальде виголосив таким ехидним тоном, що Чезі ледь стримав себе: безмозке створіння, лантух з грошима, а туди ж — вимагає пояснень! Таки справді нещаслива доля генія — бути служником у товстосумів... Але відповів підкреслено спокійно:

— Винна поламка в ящику.

— І ви не могли полагодити його після гри з «Фіалками»?

— Бачите, шеф, мені дуже важко порозумітися з вами, і ви знаєте чому, — якомога в'їдливіше мовив Чезі. — Якби ви хоч трохи тямили в техніці...

— Знову ви за своє! — спалахнув президент.

— Давайте говорити по-діловому, — поморщився молодший Манета, — без істерики, справжня трагедія ще не настала. Отже, якби ви тямили в техніці, я б показав вам схему, щоб ви переконалися: знайти найменшу несправність у мосму апараті дуже й дуже важко. Відійде один контакт, і шукай його серед сотень дротиків, та ще укладених приховано. Я й так не розгинався кілька днів і ночей.

— То хоч недарма? — пом'якшав президент.

— На щастя, сьогодні знайшов, — полегшено зітхнув Чезі. — Отож наступної суботи вам знову доведеться розв'язувати гаманця.

Обіцяти можна було напевне: «Колумбі» мали грати з аутсайдером.

— Це вже моя турбота, а ви робіть своє діло...

Як все-таки легко обвести нетимущого круг пальця! Чезі прекрасно знов, що його апарат в ідеальному стані, що причиною всіх прикоростей було щось інше. З'явилася якась невідома сила, котра стала над ним, вчинила протидію загадковим для нього способом. Та тільки в цю мить, під час неприємної розмови з президентом, в його свідомості раптом сплило одне ім'я — Гріні. Чорти її побивай, що тренерську династію! Чому саме в зустрічах із клубами, де тренерами представники цього клану, «Нові Колумбі» зазнали певдач?

— Енріке, ти не можеш точно пригадати, коли загубив свою шапочку: до матчу ще вдома, по дорозі на стадіон чи вже на стадіоні? І з ким ми тоді грали?

— З «Вовками». Не розумію, чому ти надаєш цьому...

— Стривай, стривай, — урвав його Чезі, — а після того одразу пішли три матчі з братами Гріні. Хотів би я дізнатися, Джордж справді був на матчі з «Вовками»? Пам'ятаети інтерв'ю їхнього шефа?

— Чого не знаю, того не знаю, — знизвав плечима Енріке. — Неваже ти припускаєш, пібіто Гріні про щось здогадався? Він же звичайний тренер, як і всі ми, не більше. А ти ж запевняв, що твій витвір за межами людського розуму...

— Ідея конструкції — так. Але здогадатися про пеї можна. Особливо, якщо мати твій чарівний талісман. Скільки разів попереджав: нильпуй шапочку, не загуби!

— Але ж її могли просто вкрасти.

— Це ще гірше! — вигукнув Чезі. — Уяви

собі, що сталося, коли вона опинилася у людини тямущої. Оглянув уважно, обмарав та й замислився: а що тут за дротики, а що то за пластиночки? Ех ти, гава... Ходімо, посидимо десь у кафе, щось мене пудить. Якщо і в другому колі бісові Гріні так само успішно зіграють з нами, випадковістю це вже не поясниш. Доведеться йти на поклін.

Чезі Манета хвилювався не марно. Щоправда, до тих повторних зустрічей «Колумбі», до-лаючи одного супротивника по одному, відірвалися від «Оранжевих» ще на шість очок: до фінішу було рукою подати, чемпіонські медалі вже просилися хlopцям на груди. Та не-вдовзі знову вдарив грім.

У другому колі вони приймали вихованців Гріні у себе вдома і, ясна річ, прагнули реваншу. Дарма. Насилу зробили нічию з «Фіалками», але програли «ФК-14» і «Оранжевим». Останнім ще ганебніше, ніж минулого разу — 0 : 6! Откладачі насмішкувато зауважували, що «Нові Колумбі» тьмяніють в оранжевому світлі. Шанси Джорджа Гріні на роль тренера збірної зростали...

9 — Пропу вас, Чезі! Будь ласка, Енріке! Я давно чекаю на вас...

Джордж Гріні, сама вишуканість, привітно зустрів гостей на веранді своєї заміської вілли. Стрункий та елегантний навіть у тренувальному костюмі, він склався тут від страпної задухи, що впала того дня па місто. Величезне, на всю стіну, вікно веранди було відчинене навстіж, гілки дерев майже сягали легких фотелів, котрі Гріні запропонував відвідува-

чам. Схоже, що він і справді чекав на них. Три келихи стояли на невеличкому столику поруч карафки з гранатовим соком, у якому плавали іскристі крижинки. Джордж налив холодної кислосолодкої рідини в келихи, сів навпроти. На кілька хвилин запапувала мовчанка; гости й господар смоктали через соломинки освіжаючий напій, ніхто не наважувався почати розмову першим.

— Помовчимо, оговтасмося з дороги,— по-жартував Гріні.—Хоч мені здається, починати слід вам. Ви зважилися на візит самі, без запрошення. Вибачайте, я просто не готовий.

— Але ж ви сказали, що давно чекали на нас,— невпевнено озвався Енріке.—Отже, ці відвідини не така вже й несподіванка.

— Авжеж, не заперечую,— у тому ж грайливому тоні відповів Гріні.—Децпо пізніше я доведу, що казав правду. Але перше слово гостям.

— Добре, пе будемо хитрувати! — рішуче мовив Чезі.—Коли ми вже зібралися разом, то сьогодні мусить відбутися одверта розмова. Джордж, ви можете відповісти на одне питання: як вам пощастило дівчі обіграти нас? І чим ви допомогли вашим братам, що також відбрали в нас чотири очка?

— Отак зразу карти на стіл! — сміючись, мовив Гріні.—Знаєте, Чезі, я навіть розгубився. Але постараюся вам відповісти. Все-таки в мене великий тренерський досвід. Ви ж у курсі: мені пропонують збірну країни. Я помітив у грі вашої команди те, що не давалося іншим. Оде й увесь секрет.

Чезі зітхнув, подивився на брата, знову перевів погляд на господаря:

— Джордж, не розповідайте нам байок, залиште їх журналістам. Ми завітали до вас не теревенити, а для серйозної, ділової, підкреслюю — ділової розмови. Запевняю вас: жоден, навіть найгеніяльніший тренер не зможе обіграти нашої команди, коли тільки...

Він затинувся, а Гріні швидко перепитав:

— Що — коли тільки?

— Ось тут я б хотів почути відповідь од вас. Розумісте, Джордж, усе ж головним у цій грі залишаюся я. І мені цікаво знати, як далеко проникли ви у нашу, точніше — в мою тамницю.

— Тоді дозвольте мені почати здалеку...

Гріні знову наповнив майже спорожнілі келихи, поклав на столик коробку дорогих сигар, запропонував гостям, запалив сам і зручніше вмостиився у фотелі, уважно вдивляючись у молодшого Манету, немов хотів загіпнотизувати його.

— Уявіть собі, Чезі, ми давно знайомі з вами, — неквапно почав він. — Але так, однобоко. Я дуже добре знаю вас, ви мене — ні. Я вчився на першому курсі, ви — на третьому. Вже тоді ви були знаменитістю. В межах університету, звичайно. Я з насолодою слухав ваші студентські доповіді, їх право, не перебільшу, — з насолодою. Особливо про телепатію, про обмін думками. А надто, — Гріні зробив на голос на дальших словах, — про можливості читати чужі думки. Приховано їх на відстані. Скажу чесно: було до біса цікаво! І тепер я здивований, до краю здивований, що ви пода-

рували свій геній футболу. Не вартий він такого відкриття, повірте мені! Хоч тоді, студентом, я думав: от би застосувати все це в нашій команді!

Брати ледь помітило зблідли, тривожно пerezирнулися: постріл влучив у ціль. Молодший Манета навіть не припускав, що Гріні так багато про цього засп.

— Ваша ідея з відеомагнітофоном, — вів той далі, — також блискуча. Прийміть за піціри поздоровлення від мене й моїх колег. Ми залюбки перейняли досвід. Тільки ящики в нас абсолютно різні. Ваш — продукт думки генія, наші — звичайний ширвжиток.

Господар зробив паузу, щоб гості могли оговтатися. Чезі було парко на прохолодній веранді, він витирає лоба хусточкою і не випускав з рук келиха, де танули студені крижинки. Епіке видавався зовні спокійнішим, що напевне потверджувало: провідна роль належить молодшому братові, старший тільки здійснює його задуми.

Зрештою Чезі мовив:

— Можливо, ви де в чому й масте рацію, Джордж. Та в конструкції апаратів нема принципової різниці, у мене теж ширвжиток...

— З десятком кнопок на кожній ручці, — уточнив Гріні. — Пам'ятаєте, ви пояснили якось журналістам: власне, мовляв, удосконалення, щоб легко переходити на великі, середні, загальні плани. Чезі, любий, для цього вистачить і чотирьох кнопок. У вас — десять на кожній ручці. І в кожній команді по десятеро польових гравців. Щоправда, доки все це настроїш, минає хвилин із п'ятнадцять, але то байдуже.

Ну-ну, не треба, Чезі! Випийте ще соку, розстініться. Тут нема жінок...

Гріні ввімкнув вентилятор під стелею, широкі лопаті безшумно закрутилися над ними.

— Не знаю, казати далі чи ні. Ви падто розхвилювалися.

— Нічого, це від спеки, вже минулося,— відповів Чезі.— Мені самому цікаво, як далеко сягнули ваші відкриття.

— Гаразд. Я певен, що ви контактуєте з футbolістів, своїх і суперника. Але, як ото було і в нашому знайомстві, однобоко. Ваші хлопці знають наміри суперника: куди піде, кому хоче зробити передачу. Ось чому вони так вправно перехоплюють м'яч. Інколи ви контактуєте з своїми гравцями Енріке. Він веде їх в атаку, підказує раціональний план. Тому й не розлучається з шапочкою-талісманом,— Гріні всміхнувся,— навіть якщо знепанька загубить її. Є запасна.

— Але ж про все це можуть згадатися й інші! — схопився Чезі, й було в його вигуку стільки сумовитого відчаю, що старший брат мимоволі здригнувся.

— Сумішіаюся,— поблажливо склонив голову Гріні.— Адже у футболі, припаймі напому, всього два інженери. Ви та я. Щоправда, вони є на трибунах. Але ті не страшні. Ті приходять просто дивитися матч, відпочивати. Вони не замислюються, чому переміг я чи Енріке. Це їм пояснять Соді да Сільва і його колеги. Отже, вам слід стерегтися тільки мене.

— Добре, останнє питання: що допомагає вам нейтралізувати дію моого ящика? Адже не заземлюєте ви своїх футbolістів?

— О, ви цікавили ще один спосіб. І дуже непоганий: пропустити тоненьку дротинку від ноги через шию бутса,— Гріні засміявся.— Але свої методи протидії я збережу в секреті. Я зінав, проти чого треба боротися, і знайшов захист. Скажу тільки одне: я можу протистояти вам навіть на вашому стадіоні. В цьому ви переконалися... А тепер вибачте, мушу вас на кілька хвилин залишити. Потім докінчимо.

10 Коли Гріні повернувся на веранду, брати, очевидно, вже встигли все обговорити.

— Джордж,— сказав Чезі,— ви можете допомогти будь-якій команді обезбройти мене?

— Хоч спросоння, від початку й до кінця матчу. Я навіть думав: чи не стати вашим персональним суперником? Де грасте ви — там і я. Перед матчем гроші з рук у руки, і «Нові Колумбі» не страшні. Уявляєте, Чезі, райське життя! Без тренувань, без турбот. І платити-муть, запевняю вас, пристойно.

— Джордж, це ви серйозно? — занепокоївся Енріке.

— А чом би й ні? — насмішкувато озвався Гріні.— Ваш брат, шана йому, забезпечує вам чималий достаток. А я один знаю його тасмницю. Ось вам і своєрідний симбіоз. Я згоден відігравати в ньому роль паразита.

І знову запала типа. Її порушив винахідник:

— Ваші брати знають про мене стільки ж, скільки й ви?

— Чезі, не майте мене за дурня...

— За яку суму на місяць ви будете мовчати? — наважився на останній крок молодший

Манета.— Тільки мовчати надійно, щоб я міг спокійно сплати.

— Шість тисяч,— одказав Гріні, немов від першої хвилини зустрічі чекав на це запитання і давно обміркував відповідь.— Гадаю, я не роздягну вас догола. Чотири тисячі мені. По одній — братам. Ім, звісно, небагато, але краще, якщо мовчатимуть і волі. Про це потурбуюся я сам. Ви матимете діло лише зі мною.

— Домовлено! — рішуче підсумував Чезі.

Шість тисяч на місяць було не так уже й багато, хоч платити їх доведеться з власної кишені. Хельмут Вальде не повинен нічого знати про сьогоднішню зустріч. Він, як і раніше, мусить безоглядно вірити у всемогутність Чезі Манети й сплачувати йому по п'ять тисяч за перемогу.

Нічого не вдієш, так влаштовано світ, коли робить свій бізнес. Цього року «Нові Колумбі» вперше стануть чемпіонами країни, ім уже ніхто не завадить. А наступного треба знову взяти шефа за горлянку, вигребти з того мішка побільше для себе й Енріке. Одне слово, жити можна.

— Та це ще не все,— сказав Гріні.— Братами, можливо, я іноді вам постулююся, коли їхні команди не пастимуть задніх. Але зі мною ви завжди будете грati чесно. Тим більше, що сіє, як кажуть, від вас не залежить. Зберегти своїх хлопців од вашого впливу, Чезі, я, слава богу, можу.

— А ми інакше собі й не уявляли.

— І ще одне...

— Чи не забагато умов, Джордж? — устряв Енріке.

— Ні, саме в міру, це остатця. Ви станете чемпіонами, але кубок виграю я. Будь ласка, не заперечуйте. Я ж узяв з вас мізерні гроші, бо мав на оці ще й цю послугу. У фіналі я вас обіграю скромно, даю слово. Та ви неодмінно мусите пробитися до фіналу, усунути з мого шляху всі сильні команди. Вони в одній групі з вами.

— Джордж, аж тепер я зрозумів, чому Соді да Сільва частенько називав вас старим лисом,— кисло зауважив Енріке.

— От і чудово! Головне, що ми домовилися...

* * *

Відчинилися двері, і служниця вкотила на веранду столик з усілякими наїдками. Від них так апетитно пахтіло, що, попри бажання зразу, не гаючи й миті, залишити це місце, брати Манета немов приросли до фотелів.

— Тішу себе надією, що ви пообідасте зі мною,— гостинно запросив Гріні.— Не будемо порушувати традиції. Добру угоду треба освятити улюбленими напоями. Я ж казав, що чекав на вас.

Він підійшов до бару, вмонтованого в стіну, поклав палець на кнопку, але нараз обернувся й з усмішкою мовив:

— Є в мене один кумедний тост. Якщо він, звичайно, не образить вас.

— Нас уже ніщо не образить,— тужливо відповів Чезі.

— Тоді дозвольте. Пам'ятасте, Енріке, на початку сезону ви похвалилися, що маєте два

дцять дев'ять награних варіантів атаки? Пропоную винити за тридцятий — з моєю несподіваною участю!

Гріні натиснув кнопку, і дверцята бару ковзнули вбік. У м'якому свіtlі золотилися три паліті заздалегідь чарки поруч трьох пляшок коньяку різних сортів. А в центрі, поміж штофів та келишків, бовванів старовинний Будда, потворний і надміру гладкий. Його увінчувала білорожева шапочка Енріке Манети.

М и кола ДАШКІЄВ

ЕЛІКСИР ЖИТТЯ

Напровесні цього року в П'ятій палаті Найцентральнішої клініки міста Києва помирав такий собі підстаркуватий Письменник. Він прожив на світі не багато й не мало — півста літ; зазнав за ці роки і слави й неслав'я, гіркоти поразок і радості перемог; працював, не знаючи ні сну, ні спочинку; написав кілька-підціль сяких-таких науково-фантастичних оповідань, повістей та романів; ніколи не думав про старість і смерть, бо вони уявлялися йому надто далекими... аж раптом захворів і опинився в лікарні.

Дивно було спочатку Письменникові: як це так сталося, що він, завжди такий дужий і молодий,— бо відомо ж, що в 50 літ тільки починається зрілість! — не може самостійно підвестись на ліжкові; як це так, що йому, який завжди уникав ліків,— окрім еліксиру бальності, звичайно! — тепер щодня доводиться поглипти неймовірну кількість таблеток та порошків; як це в нього,— колись такого соромливого! — вистачає нахабства вісім разів на побу повернатися до гарпенької фельдшериці Тасі тим місцем,— даруйте на слові! — звідки поги ростуть і куди шприцем штрикають?!

Але що ж — людина звикає до всього на

світі. Отож і Письменник поступово привычався до думки, що він — хворий. Деяло пізніше усвідомив, що він — та ж і о хворий. Оскільки ж всілякі уколи, порошки та мікстури аж ніяк не допомагали, Письменник з часом переконався, що він — певиліковно хворий. А в такому разі личило готоватися до смерті.

Слід віддати Письменникові належне: він був дисциплінованим пацієнтом, тому пообіцяв не помирати, поки Великий Консиліум отісній найцентральнішої клініки не поставить остаточного діагнозу. А тоді — поганяй до ями, бо, як відомо, навіть звичайний діагноз лікарів оскарженю не підлягає, то що вже казати про вердикт Великого Консиліуму!

Одне слово, рапо чи пізно, а таки відбувся й Великий Консиліум. Говорилося на п'яму багато мудрих-премудрих фраз, та всі — латиною, та все з посиланнями на світил медицини, починаючи з тата-Гіппократа і включно аж по Попова-гомеопата. Звісно, кожен з членів Великого Консиліуму вважав несхідно правильною тільки свою власну думку і дуже негативно ставився до міркувань інших колег. Проте недарма ж у підручнику з алгебри написано, що мінус на мінус завжди дають плюс. Остаточний діагноз був одностайній: «Смерть!»

Повторюю: з Письменника був слухняний пацієнт. Правда, почувши вирок, він спочатку хотів попросити відстрочки болай на тиждень, — аби не псувати терапевтичному відділу показників по смертності за перший квартал поточного року, — але потім зрозумів, що лікарі не поступляться науковою принциповістю навіть

щирди виннегаданої благородної мети, отож пакко зітхнув і склав руки на грудях, чекаючи приходу Смерті.

І погрішив би проти істини, коли б сказав, що Письменника падто радувало оте чекання. Звісно, він ніколи не агітував за безсмертя індивідуумів і павільєві своїм найулюбленішим персонажам не відшукав більш як 150 років життя. Проте було в нього одне дивацтво: він нигоджується померти без жодних парікань на долю тільки після того, як напишє свій найкращий твір. Все, що він опублікував досі, видавалося йому ще дуже недосконалим, і, цілком зрозуміло, він, як людина принципова, не міг поспішати на той світ передчасно.

«Ex,— думав Письменник з гіркотою,— чому я так і не встиг написати давним-давно задуманий науково-фантастичний роман «Еліксир життя»?! То був би мій найкращий твір, ніж запалив би тисячі юнаків та юнок, покликав би їх до найдерзповенініших наукових звершень! Коли б я написав його, скажімо, двадцять років тому, можливо, хтось із тодішніх моїх читачів досі знайшов би ті ліки, яких бракус пині, аби врятувати від смерті і мене, і багатьох-багатьох таких, як я!»

Так-так, сам вине! Захопився космічною тематикою, повсякчасно мандрував на інші планети, забуваючи, що на грішній Землі ще ой як багато нерозв'язаних пекучих проблем... От і домандрувався!

«Еге ж,— продовжував Письменник свої сумні роздуми,— коли б я написав цей роман павільєві рік тому, то зараз силою уяви оживив би свого найголовнішого персонажа і заштав

би в п'ого рецепт справжнього Еліксиру життя!»

Не треба думати, що Письменник просто марив, маючи температуру 40,2°. Ні, він таки дійсно володів чудесною здатністю матеріалізувати своїх героїв, і особливо це вдавалося йому вві спі, коли, згідно з учением академіка Павлова, кора головного мозку загальмована майже повністю, зате пеймовірно активізована підкірка. Оживлені персонажі ставилися до свого Автора шанобливо, охоче розповідали про життя-буття, ділилися пайпотасмінними мріями, а Письменник, слухаючи їх, здебільшого мовчав, дружньо посміхаючись, та прикинував головою. Шануючи суворий закон про заборону контрабандного перевезення інформації при подорожах у Машинах Часу, він уникав розмов про подробиці найгеніальніших винаходів та відкриття близького Майбутнього, ніколи не розпитував про будучину своїх друзів та ворогів, і взагалі, жодного разу не скористався з можливості стати несхібним ворожбітом, неперевершеним конструктором чи геніальним ученим. Чого не було — того не було. Засвідчу.

Але так ішлося раніше. А зараз — нема де правди діти! — завагався наш Письменник. І зрозуміти його можна: ще й нині, в епоху торжества кібернетики, письменниками, — павітъ письменниками-фантастами, — стають головним чином не байдужі електронно-обчислювальні машини, а живі люди, яким дуже не хочеться помирати передчасно.

Так було і з нашим Письменником. Звісно, він розумів, що нелегальне використання ін-

формації з Майбутнього буде кваліфіковано, в кращому разі, як службовий злочин. А в гіршому — скажуть просто: «Крадіжка!» Однак при потребі завжди можна підшукати теоретичне підґрунтя для першого-лішнього вчинку, отож і Письменник схопився за рятівну думку:

«А чому, власне, крадіжка?! Я взяв би той рецепт на борг, аби мати можливість створити свій найдосконаліший роман. Написав би, а тоді й помер би спокійно».

Міркування видалися цілком логічними і навіть юридично обґрутованими: справді, якщо він помере, то й роман «Еліксир життя» не буде написано, а щоб написати, потрібно прожити ще бодай років зо три...

Письменник розплющив очі, тьмяним поглядом обвів палату. Вона була повна розворушеної темряви і лункої тиші. Сухотним жаром віло від невидимих стін, стелі та підлоги. Пронизливо пахло пролісками. І не ворухнеться ніщо ніде, не проступає жоден людський силует, бо немає кого матеріалізувати, — ще не написано роман «Еліксир життя», не створено образ того патхепшого вченого, який мав би винайти чудодійний засіб проти смертельної хвороби...

Отут-то Письменникові ѹ сипонуло морозом по спині: то невже порятунку немає?!

— А стривай-но, стривай... — мимрив він гарячково. — Я зараз матеріалізую якогось із тих персонажів, що вже живуть на сторінках моїх книг. Невже я за двадцять п'ять років напруженої праці не створив жодного героя, який був би здатний допомогти мені в цей найскрутніший для мене час?!

Письменник напружив свою волю так, що аж голова обертом пішла, затамував подих...
...І раптом дзвінко луснула тиша, спалахнуло пестерпно сліпуче світло, залунала кришталева музика електронного органа, а посеред палати з'явився... Бог!

Не треба посміхатися так скептично, друзі! Наш Письменник був перекопаним атеїстом і павіть перед смертю бога не закликав. Але ж матеріалізація персонажів літературних творів взагалі справа дуже складна, а коли в людини температура сягає понад сорок градусів — помилки неминучі. Одне слово, посеред П'ятої палати Найцентральнішої клініки в ту піч невідомо чому матеріалізувався другорядний персонаж написаного Письменником сценарію короткометражного фільму «Любов і полум'я» (на замовлення Управління протишкіжкої охорони).

Це був саме такий Бог, яким його і змалював Письменник: з алюмінійовим німбом над рожевою бліскучою лисиною, бородатий, вдягнений у білу хламиду з віскозного шовку, з транзисторним приймачем «Селта» через плече і босий. Він грізно насупив кошлаті брови і сказав гучним басом:

— Ти кликав мене, раб божий?.. Я прийшов!

Письменник мимохіть посміхнувся:

— Кинь викаблучуватися, старий!.. Сідай-но краще на ліжко, побалакаємо... Справді: чого приплектався? Не спиться ночами?

— Не треба прищижувати гідність персонажів! — ображено шморгнув носом Бог. — Адже сам написав, що я — всемогутній!

— Ну, не гнівайся. Сідай.
Бог ще потушував на місці, потім витер носа полою хламиди і сів край ліжка.

— Нежить? — співчутливо запитав Письменник.

— Ага! — зітхнув Бог. — Протяг у нас в раю скажений... Так ото я сьогодні ввечері хильнув кварту оковитої з кальцексом і тільки-но вмостиився спати, аж раптом прибігає архангел Гавриїл. Мовляв, перехоплено вашу радіограму... Мовляв, наш рідний Автор просить допомоги... Ну, от я і почимчикував до тебе...

З теплою посмішкою дивився Письменник на свого Бога. Отакий — найвній і щиро сердній — хай собі живе в малюнках Жана Еффеля та в мультфільмах для малят. Аби не той — жорстокий і кровожерний, якого вигадали на страх людям!

— Ну, а коли б ти справді став всемогутнім, що ти міг би дати мені зараз?

— Що?.. — Бог замислився, почухав бороду. — Ну... райські квартирні умови... Посаду моого персонального консультанта з питань літератури... Особисту секретарку-ангеляtko...

— А книжкове видавництво буде?

— Заснуємо! — гордовито сказав Бог. — Пиши хоч по роману щодня, всі видамо! У нас ліміту на папір нема.

— А про що ж писати? — засміявся Письменник. — Адже конфліктів у раю не бувас?

— Та які ж у нас можуть бути конфлікти?! — аж образився Бог. — До нас потрапляють тільки рожеві-прерожеві. Безгрішні!

— Але ж я — баґаторічніший!

— З кожного правила є виняток! — хитро підморгнув Бог.— Погоджується!.. Житимеш — як у бога за пазухою!.. І може... той... трошки інакше перепишеш декорації раю, щоб не було таких протягів, га?

— Ні, старий,— сумно зітхнув Письменник.— Не хочу я вічного блаженства в середовищі рожевих та безгрішних; з нудьги здохну... Паняй, друже, додому, та проплач за турботи.

— Ну, то як знаєш, як знаєш... — Бог знівся, попрямував до дверей. Затримався біля тумбочки, взяв у руки слойк з таблетками тетрацикліну. Запитав невпевнено: — Проти грипу — діють?

— Та бери, бери! — втомлено махнув рукою Письменник. Він уже гнівався на самого себе, що витратив стільки дорогоцінного часу на пусті теревені: адже ось-ось надійде Смерть і тоді вже порятунку не буде.

Але стривай: лунають чиєсь чавунні кроки!.. Все близиче, близиче... Повільно відчиняються двері палати... Може, це і є Вона?

Письменник придивився пильніше в рожевий присмерк — і враз зітхнув з полегкістю: ні, це тільки Мік, любий робот Мік! Прийшов провідати свого Автора... Молодчага! З таким присміно погомоніти: він веселун і жартівник.

Однак цього разу Мік був сумовитий. Привітавшись, він сів на стілець біля ліжка, — власне, вдав, що сідає, бо його вагу зміг би витримати хіба дубовий пень, — довго мовчав, аж тоді спромігся на фразу:

— Я можу тебе врятувати, Авторе мій! Я щойно проконтролював усі каскади твого

електронного мозку. Пошкодження незначне: треба тільки замінити стабілізатор блоку цілеспрямованості та відновити кількасот транзисторних ліній між центром емоцій і енергетичною системою. У моого брата Мука нещодавно було таке саме пошкодження. Його відремонтували за три дні.

— Мій любий Мік,— сумно посміхнувся Письменник,— не будемо говорити про ремонт. Пригадаймо краще, як ти поглузував з членів комісії на своєму першому екзамені.

— Це записано в моїй електронній пам'яті,— сухо сказав Мік.— Можу повторити. Я падрукував на контрольній стрічці: «Відчепіться! Надійність відповіді гарантована!» Але нам зараз не про це треба говорити. Треба говорити, як тебе відремонтувати.

— Любой друже, для такого ремонту в мене бракує запчастин.

— А на складі?

— Теж немас.

— А коли привезуть?

— Нескоро.

— Тоді тобі доведеться полежати якийсь час вимкненим.

— Звичайно... Ну, йди, Мік. В тебе, мабуть, багато роботи?

— Дуже багато. Обчислюємо з Муком траєкторію космічної станції «Меркурій-1».

— Щастя вам, друзі!

Милий, наївний робот!.. «Ремонт»... «Полежати вимкненим»... Ні, хіба тільки через тисячу років хвору людину будуть отак «ремонтувати», замінюючи «запчастини» в її мозку!

Письменник, мабуть, задрімав, бо не помі-

тив, як біля його ліжка з'явилась постать літнього мужчина в вишуканому костюмі. Зачувши якийсь шерех, він розплющив очі і злякано вигукнув:

— Хто ви?.. Чого вам тут треба?

— Дозволите сісти?.. — Мужчина сів на стілець, дбайливо підсмикнув брюки на колінях.— Я — містер Хілл, сер. Ваш персонаж. З повісті «Продана душа», сер.

— Не з повісті, скажімо, а з оповідання... Так у чому справа?

— Будьмо одвертими: як ви знаєте, я не з філантропів і до радянських людей особливої симпатії не відчуваю. Але оскільки ви були моїм Автором і змалювали мене в не дуже огидному вигляді, я згоден врятувати вам життя.

— Яким чином?

— Я перепишу вашу свідомість на блоки відомої вам надвілетенської електронно-обчислювальної машини. Ви будете жити сотні й сотні років, матимете протези всіх органів чуття, дістанете ілюзію насолод, які може одержати звичайна людина... Згодні?

— І чого ж це мені коштуватиме? — гостро запитав Письменник.

— Про що мова! — знизав плечима містер Хілл.— Я з вас не візьму ані цента, сер!.. Тільки й того, що ви, коли ваша ласка, будете допомагати мені в науковій роботі. Але ж це — дрібниця, бо ви зможете працювати двадцять чотири години на добу.

— То ви хочете перетворити мене на покірного раба? — глухо запитав Письменник. І не стримався, гrimнув: — Геть звідси, мерзотнику! Шукай десятінде продажну душу,

а мені не треба навіть безсмертя, якщо воно куплене ціною рабства!

Як вітром змело отого містера! А Письменник розпластався на своєму ліжку, знесилений відчуттям.

Гірко йому було. Тоскно. Подумати тільки: витрачати жалюгідні залишки життєвої енергії, всіма силами викликати до життя когось із найкращих персонажів, а з'являється отакий мерзотник!.. Який страшений мерзотник!

— Марить.. — почув він над головою чийсь занепокоєний голос.— Йому дуже зле... Дати морфій?

— Пізніше, Тессі. В нього зараз криза.

«Тессі?.. Чому — Тессі? — занепокоєно подумав Письменник.— Адже Фельдшерицю звуть Тася... А стривай-но, стривай... Може, це втілилася в життя та мила й щира дівчина, яку ти описав у романі «Загибель Уранії»?

Він над силу розплющив очі. Справді: над ним скилилося облямоване каптановим волоссям обличчя молодої дівчини. Вона дуже вродлива, навіть вродливіша, аніж йому раніше уявлялося.

— Ти — Тессі? — ледь чутно запитав Письменник.

— Так, так! — радісно ствердила дівчина.

— Тессі Торн?

— Звичайно!

— А де дідусь Лайн-Еу?

— Він теж тут.

Дійсно: поруч неї стояв він, отой славетний професор, який дістав найщанобливиший титул планети — «переможець смерті»!

— Ви прийшли мене врятувати?
— Ми вас обов'язково врятуємо! — гаряче вигукнула дівчина.

Пильним, сумовитим поглядом Письменник довго дивився на неї, а потім заплющив очі й сказав.

— Я вам глибоко вдячний, любі друзі, але... Не треба, ні!.. Я не хочу життя такою доро-гою ціною... Прощавайте!

— Але чому ви не хочете жити?! Чому?! — здалеку-здалеку долетів розпачливий голос дівчини.

«І вона ще запитує — чому? — сумовито думав Письменник. — Коли мій мозок пересадять у черепну коробку старика, який загинув від енцефаліту, моя свідомість, справді, житиме... Але як страшно буде відчувати себе в чужому тілі — брудному й неохайному, як заяложений одиг з чужого плеча! Як страшно перетворитися з молодого, вродливого юнака у немічну, жалюгідну подобу людини!.. Ні, хай краще настане небуття!»

Все. Більш нема кого кликати. Ніхто вже не прийде на допомогу, бо надто мало було написано книг, надто полохливими були мрії про можливість подолати найстрашніші смертоносні хвороби.

Повільно-повільно Письменник розплощив очі, обвів поглядом палату. Вона ще була оповита сірим присмерком, але од вікна вже напливали рожеві барви світанку. Гостро тхнуло лікарнею. Брязнула відром прибиральниця в коридорі. Звідкілясь здалеку долетів гуркіт реактивного літака. Все було таким реальним і прозаїчним, що Письменник аж ніяк не зди-

вувався, помітивши на стільці поруч ліжка якусь постать. Тільки запитав неголосно:

— А ви — хто?

— Я — твій Майбутній Персонаж, — спокійно відповів незнайомий.

— Що?! — Письменник аж підхопився. — То виходить, я ще житиму??

— Це залежить тільки від тебе.

— Кинь плескати дурниці, — з гіркою досадою сказав Письменник. — Я сподівався, що ти принесеш мені рецепт Еліксиру життя, а ти... Чи знаєш ти, що я — приречений?

— Приречений? — іронічно перепитав Персонаж і присунувся ближче. — А я сподівався, що ти — інший. Мужніший. Дужчий. Цілеспрямованіший!

— Я теж сподівався побачити тебе іншим! — огризнувся Письменник. — В усикому разі, людянішим!

— А ти придивися пильніше, друже! Я саме такий, яким ти мене вимріяв за довгі-предовгі роки, відколи вперше взявся за перо наукового фантаста. Правда, ти ще не дав мені моого власного обличчя та статури, зате вливав у мене по краплині все найкраще, найдосконаліше, що тільки може бути в людині. Ти ревниво беріг мене для свого найкращого твору, лебединій пісні письменника. І за це я втратую тобі життя.

— Як?! — запитав розпачливо Письменник.

— Це дуже просто: негайно стань таким, як я!. Пам'ятася, ти мріяв бачити мене завжди енергійним, цілеспрямованим, дужким? Хіба ти допустив би, щоб я, дізнавшись про найстрашніший вирок консиліуму лікарів, отак

запечав духом? Та ти змусив би мене працювати, творити, дерзати аж до останнього моого подиху! І я не парікав би на тебе, бо так і слід; бо, можливо, саме в останньому спалахові моїї свідомості і з'явилася б на світ отє геніальне відкриття, якого так чекас людство. Чи не так?

— Так, любий, так... Але ж... — Письменник первово потер руки.— Але ж мені бракує сили зробити бодай крок...

— Бракує сили?! — з посмішкою перештовав Персонаж.— Зараз ти переконаєшся, скільки ще... А втім, я насамперед визначу справжній діагноз твоєї хвороби: в твоєму мозкові накопичилися флюїди старості.

— Ну, це несерйозно, мій друге,— позадоволено скривився Письменник.— Які можуть бути «флюїди» в другій половині двадцятого століття?!

— Що ж, хай буде по-іншому: в твоєму мозкові накопичилися триметилгідратполіморфні компоненти альфа-мезонного розпаду піридинової основи дезоксирибонуклеїнової кислоти. А втім, ти цього терміну ще не знаєш; тобі ще доведеться його вигадувати.

— Ну, а як же можна вилучити оті три... тримегід... Одне слово, оті кляті «компоненти»?

— Надзвичайно просто! — лукаво посміхнувся Персонаж.— Вони автоматично вилучаються з людським потом. Але не з тим, що проступає від спеки чи задухи, а зі справжнім! Стече з твого чола грам поту за добу — відвоюєш у смерті двадцять чотири години, стече два грами — помолодшаєш на день.

Зрозумів?.. А ти кажеш — Еліксир життя!.. Ану — підводиться і йди!

— Куди? — зойкнув Письменник.— Та я ж...

— Ні, не впадеш!.. Підійди он хоча б до вікна. Бачиш: зараз зійде сонце!.. Йди!

Розвіялася постать Персонажа, зникла. Розгублено кліпаючи очима. Письменник обводив поглядом палату. Примарилось?.. Приснилося?.. Але чому ж з такою виразністю лунають у вухах слова: «Підводиться і йди!»?

Скоряючись отому рішучому наказові, Письменник над силу зліз з ліжка, підвісився, хилияючись на ватяних ногах. Навіть стояти було важко, наче взяв на плечі шестипудовий чувал збіжжя. А ще важче було зробити крок. Здавалося: ось-ось вискочить серце з грудей, розірветься навпіл. Доводилося зцілювати зуби, до краю напружувати волю, аби немічні м'язи пересунули обважніле тіло бодай хоч трошки. Та він уперто просувався вперед і вперед, досягаючи оті п'ять метрів відстані до вікна.

З його чола струмками збігав пот. Ні, не отої лишкій, гарячковий, а звичайній солоний пот від напруженої фізичної праці. І що вже там виходило з тим потом — чи «флюїди», чи «компоненти»,— але Письменник з кожним по-далішим кроком відчував не більшу, а меншу втому. А коли він таки добраєшся до вікна і пішрохо розкритими очима поглянув на залитий яскравими сонячними променями зелений радісний світ, його легені вперше за багато днів літхнули глибоко й вільно.

І Письменник пропепотів, звертаючись невідомо до кого:

— Спасибі тобі, друже! Твій Еліксир життя — чудесний!

* * *
Як ви, мабуть, догадуєтесь, наш Письменник одужав. Правда, один з членів Великого Консиліуму запевняв, що так сталося тільки тому, що пацієнта лікували хибними методами, проте це була його особиста, неофіційна думка, і ми не будемо брати її до уваги.

А от про дальшу долю Письменника поговорити слід. В перші дні після одужання все було просто: пройшов кілька кроків вулицею — і зупиняйся, витирай з чола чесно зароблений піт. Згодом справи ускладнилися, але не те що по два, а павіть по двадцять два грами поту на добу він видобував з такою легкістю, що почав молодшати катастрофічно швидко. Вже й у тролейбусі йому не поступалися місцем; вже зі Спілки письменників почали надсилати йому запрошення на паради молодих літераторів; уже й бороду він почав запускати, немов справжній юнак...

Але видобувати отої прокляту піт стало дедалі важче. Задля денної норми Письменникові доводилося тричі підряд підніматися пішки на чотирнадцятий поверх готелю «Москва», а потім і цього виявилось замало. Нині він бігає щовечора за тролейбусом № 17 від площі Космонавтів до Хрестатика і назад, але навряд чи перевиконує норму, бо вже не молодшає — хоч і не старіється. Кажуть, він тепер покладає надію тільки на те, що працює на своїй літературній ниві до сьомого поту.

Що ж — кожному кортить якнайдовше лишатися молодим!

Юрій ЗАБЕЛЛО

ПОДОРОЖ У НЕВІДОМЕ

Старт

Починаю цей щоденник, не покладаючи надії, що його зможе прочитати хоч будь-хто. Просто в голові у мене надто багато думок, а поділитися немає з ким.

Що сталося — досі не знаю. Я був у бібліотеці, — кінчав монтаж останнього автобіба, — коли раптом пролунав голос професора:

— Увага! Екстрений старт, екстрений старт! Команді негайно зайняти місця!

З усієї команди на борту «Ластівки» був тільки я, та в кают-компанії гралися діти: професор заздалегідь привчав їх до обстановки майбутньої подорожі. Останнім часом він не раз влаштовував репетиції: вмикав старт-автомат і з хронометром у руках стежив, скільки часу потрібно дітям, щоб зайняти місця в польотних кріслах. Мимохіть доводилося кидати роботу й мені — професор вимагав педантичного виконання всіх його наказів.

Цього разу я навіть зрадів нагоді перепочити — давалася взнаки перенапруга останніх передстартових днів. Солодко випроставили плечі, я сів у крісло поруч автобіба. Захисних пасків я не застебнув, хоч знов, що професор прочитас мені довжелезну потацію, якщо помітить.

І раптом на мене навалився неймовірний тягар; щось шпурнуло мене на спинку крісла, придавило груди й живіт — ні зойкнути, ні зітхнути. А потім все довкола розплывлося в рожевому тумані.

Онам'ятаєшся я з відчуттям дивної легкості в усьому тілі. Я повільно плив у повітрі вздовж м'якої обшивки стін бібліотеки. В голові дзвеніло, перед очима мерехтили кольорові плями.

«Що трашилось? — міркував я гарячково. — Невже «Ластівка» стартувала і мчить кудись у безвість?!»

Так, сила тяжіння зникла: по всій бібліотеці сновигали речі, яким за звичайних умов личило б спокійно лежати там, де їх покладено: аркуші паперу й олівці, монтажні дроти й шурупи, мій шарф і електричний паяльник, якого я, на щастя, сьогодні не вмикав.

Рятуючись од викрутки, яка памірилася клюнути мене в лоба, я відштовхнувся рукою від стіни — й одразу все пішло шкереберт. Крісло, яке висіло наді мною, опинилося даліко внизу, потім збоку, потім знову над головою. Я закрутівся млинком і вже не міг визначити, де верх, а де низ. До шкіряних петель, присасованих на обшивці, дотягтися не вдавалося.

На мить мені стало моторонно: адже так можна обертатися вічно! Але зразу ж я згадав інструктаж професора: у світі невагомості можна зрушити з місця, коли кинеш у протилежний бік щось важке.

В моїх кишенях не було нічого, вартого уваги. А втім, стривай — запальничка! Розмахнувшись щосили, я шпурнув її собі за спи-

ну, але, мабуть, невдало: коли досі я крутився довкола вертикальної осі моого тіла, то тепер почав перевертатися ще й через голову. До того ж клята запальничка сновигала по всьому приміщенні, немов оса, і вже кілька разів замалим не влучила в мене. Сам пе знаю як, але кінець кінцем я таки скопився за петлю на стіні.

Кілька хвилин я висів перухомо, відночиваючи. Задаморочення миналося, в голові яснішало. І тут раптом мене опекла думка:

«Але ж у «Ластівці», крім мене, були діти!.. Що з ними?»

З петлі на петлю я хутенько пересунувся до дверей, відчинив їх і вишлив у коридор. І тут я вперше почув типу. Тобто типша стояла і в бібліотеці, але там я на неї ще не звертав уваги. А тут було повне безгоміння, абсолютна типша.

«Невже діти загинули?.. Невже загинули?..» — ця думка не давала мені спокою, поки я, чіпляючись за металеві скоби, що негустою драбинкою простяглися по стінці коридора, добиралася до кают-компакції.

На щастя, моя тривога була безпідставна. Щойно я відчинив герметичні двері, як почув веселий регіт. Сміялися всі — і маленький Джек, і Сабіна, і Марія: посеред кают-компакції, борсаючись, як жук на мотузці, висів Маргін. Як я кілька хвилин тому, він марно намагався дотягнутися до найближчої петлі на стіні.

Найдуячє реготав Джек, аж у долоні племінник. Дивлячись на нього, не можна було стримати сміху, і я з задоволенням приєднав свій

бас до давінких дитячих голосів. Я сміявся і радів, що всі вони живі й неушкоджені; що не плачуть і що мені не треба їх умовляти її засновкоювати, чого я, до речі, робити не вмію.

Зачепившись погою за петлю, я дотягся до Мартіна, підштовхнув його в бік найближчого крісла:

— Лети!

В тому кріслі лежав маленький Джек. Його блакитні очіянки з цікавістю стежили за нашими маніпуляціями. І раптом, коли Мартін уже наблизився до крісла, малій вигукнув: «Я теж хочу так!», вислизнув з-під захисного паска і помчав йому назустріч. Мартін перехопив його; вони вдвох помчали до стелі, відштовхнулися від неї і обрушилися на мене. Я схопив Мартіна за ногу, Джек — мене за плече, і ми всі троє крутонули млинка в повітрі, аж доки нас не віднесло до стіни, де ми змогли схопитися за петлі. Сміялися всі — і глядачі, і ми.

Кінець кінцем ми таки добралися до крісел, пристебнулися поясами, щоб не зірватися знову в подорож від якогось необережного руху. Тепер можна було обміркувати, що сталося.

— Мартін, це не ти часом запустив «Ластівку»?

Я запітував недарма: хлопчина був улюбленим професора і мав доступ в усі закутки корабля. Мені здається, старий мав на меті зробити його своїм помічником.

— Ні, сер, я не підходив до пульта.

— А інші?

— Ми теж не підходили до нього... — Марія

ніяк не могла знайти потрібне слово.— До цієї пафи, сер. Ні я, ні Сабіна, ні Джек.

— А чому закриті ілюмінатори?

— Автоматика, сер! — лукаво відповів Мартін.— Хіба ви не знаєте?

— Гм... А як вони відчиняються?

— Жовта кнопка на пульті праворуч, сер. Аж тепер я звернув увагу, що сиджу в кріслі командира корабля. Ну, так де вона, ота кнопка?

Ілюмінатори відчинилися безшумно. В одному була густозоряна темрява, в другому виднілася величезна, сповита блакитним серпанком куля. Земля. Отже, ми таки в космосі, та ще й далеченько від рідної планети!

— Увага! — пролунав з гучномовців голос професора.— Всій команді — до їдалні. На спіданок — по одній тубі номер один, дві туби номер два, дві туби номер чотири.

«Отже, професор в «Ластівці»! — подумав я.— В такому разі не страшно».

Дуже не хотілося покидати затишне крісло і вирушати в карколомну подорож, проте голод — не свій брат: ми всі вже хотіли їсти.

— Ну, Март, вперед!.. Сміливіше! Коли що — я тебе спіймаю.

Набутий досвід не минув марно: Мартін спритно перебрався до крісла Джека, взяв малого за руку, м'яко відштовхнувся від опори і повільно посплив до виходу. Цілком задовільно впоралася з завданням Марія. Сабіна ж розлучитися з кріслом боялася, мені довелося везти її на плечах аж до їдалні.

Ми сподівалися зустрітися там з професором, але його не було. Отож, ми почали

снідати. В тубі № 1 було щось схоже на супчире, в тубі № 2 — паштет, в тубі № 4 — ананасний сік.

Чудна то була картина, якщо поглянути на нас збоку! Уявіть: посеред їдалньі висить здоровенний чолов'яга (це я) і щось смокче з великого тюбика; під кутом до нього в повітрі примостилась білява дівчинка в блакитному комбінезончику, зосереджено видавляючи з туби залишки супу; дещо осторонь тримається однією рукою за шкіряну петлю тропики старша дівчинка, чорнява; а в одному з кутів приміщення, з головою скованішись у шафі з тубами, дригає погами підліток-негрена.

Не обійшлося без пригод: малий Джек надто різко натиснув на тубу, з неї порскнув струмінь соку, який враз збігся в кульку, що помчала через всю їдалню, розплюючись об стінку і розпливлася по ній, завдавши нам додаткової турботи.

Після сніданку ми повернулися до кают-компанії. Втомлені діти враз заснули, та й мене хилило на сон. Голос професора заспокоїв мене: якщо командир на кораблі — він зуміє посадити «Ластівку» на Землю, навіть коли старт був випадковий і передчасний... Тільки чому він од нас ховається?.. Ат, мабуть, так потрібно.

Але становище не прояснилося, навпаки, воно ускладнювалося! Нас розбудив голос професора:

— Увага! Увага!.. «Ластівка» перебуває на стаціонарній орбіті, відстань до Землі — сорок тисяч кілометрів. Початкову програму виконано, через дві години буде ввімкнuto головний

двигун... Командо, увага!.. Зараз усім пообідати і зайняти місця в амортизаційних камерах. Прискорення сягатиме п'ять «же», лишатися в кріслах небезпечно!

З обідом упоралися швидко, але я все зволікав з виконанням команди, сподіваючись, що з'явиться професор. Однак його не було, а часу вже липалося обмаль.

«А, хай буде, як буде!» — вирішив я, і ми виrushili u vіdsík amortизаційних камер.

Камерою називалася ванна з герметичною кришкою. В неї лягав космонавт у скафандрі, кришка зачинялася, камеру вщерть заливали водою, — і тоді вже людині не були страшні найдужчі поштовхи та удари: рідина передає тиск рівномірно на всі боки. Зв'язок між космонавтами та контролем за їх станом мав здійснюватись за допомогою кабелів, які треба було приєднати до скафандрів всередині камери.

Першим уклали Джека. О, придалися ті репетиції, які проводив професор: малий уже не боявся липатися сам один у камері, схожий на труну! Сабіна, Марія і Мартін наділи скафандри і повмощувалися в ваннах самі, я тільки приєднав кабелі. Все це було добре, а як я? Хто приседнає мій кабель? Хто зачинить кришку і ввімкне гідронасос?

Я не встиг обмірювати це питання, бо знову пролупав голос професора:

— Увага! Головний двигун вмикається через двадцять хвилин! Командирові корабля перевірити камери і зайняти свою.

Як перевіряти камери — я не зінав. Занепокоєним поглядом обвів приміщення. Праворуч на стіні — пульт. На п'яту зеленкувато

сяють номери камер, у які я поклав дігей. Сила-сильнна всяких приладів та індикаторів: «пульс», «дихання», «кров'яний тиск» і таке інше. Може, фахівець і розібрався б, що до чого, але мені вони нічого не говорили. Під освітленим прямокутничком № 1 — таблиця: «Командир».

Камера № 1 відрізнялась від інших: вона була більша, і всередині неї містився пульт з трьома кнопками — «герметизація камери», «зв'язок з командою», «розгерметизація».

Я все ще зволікав, чекав на професора, відмовляючись вірити, що його на кораблі немає, а його голосом промовляє до нас позбавлений думок та емоцій старт-автомат.

Так, так — професора на борту немає: ось знову пролунав його голос:

— Увага! Увага! Немає сигналу готовності, немає сигналу готовності! Командирові зайняти свою камеру, бо інакше програму буде відкладено!

Я падів скафандр, ліг у ванну, сам присძінав кабель, — виявляється, це передбачено, — і натиснув на кнопку «герметизація». Повільно зачинилося віко камери. В тканину скафандра з усіх боків ударили пружні струмені води. От і все. Було темно і тихо, немов у домовині.

— Увага! — пролунало в павушниках шолома. — До вимикання головного двигуна лишилося дві хвилини. Востаннє перевірити стан екіпажу!

Я натиснув на кнопку «зв'язок з командою». І знову той же голос доповів:

— Камера номер вісім («Це — Джек», — подумав я) — електросон ввімкнено, фізіологіч-

ний стан в нормі, камера номер дев'ять — електросон ввімкнено, фізіологічний стан в нормі...

Те ж саме автомат доповів про камери № 10 та № 11 — про Мартіна й Марію. А потім:

— Камера номер один: електросон ввімкнено! Фізіологічний стан...

Далі я вже не чув. Я заснув, і спав так спокійно, що навіть пічого не снилося.

Прокинувшись, якийсь час я не міг збагнути, де перебуваю. Потім згадав. Може, розгін закінчен?.. А може, ще ні?.. Якщо так, то амортизаційні камери покидати небезпечно.

Збігло, мабуть, години зо дві, перш піж я наважився натиснути на кнопку «розгерметизація». Одразу ж запумів насос, викачуочи воду, потім відчинилася кришка камери. На щастя, все гаразд.

Але стривай, чому це я вже не пливу в повітрі, а стою на підлозі? Правда, тіло легеньке-легеньке, однак можна спокійно ходити... І що це за дивне гудіння лунає з кормової частини «Ластівки»?.. Ага, двигун працює на малій тязі, через те і виникла пітучна сила тяжіння!

«А як же мої дітлахи?.. Чи пе сталося чого з ними?»

Ні, все гаразд. Виявляється, прокинувся (чи був розбуджений), тільки я. Вони спокійнісінько спали, аж поки я не ввімкнув розгерметизацію їхніх камер. Прокинулися веселі й голодні, мабуть, навіть не підозрюючи, що наш корабель зробив одчайдушний стрибок у Невідоме.

Одне кепсько: я втратив лік часу, бо не зінав, скільки проспав у своїй камері. В іломі-

натори вже не видно блакитної земної кулі, та й на екранідалекої локації немає нічого схожого на планету — тільки зорі, зорі, зорі в густій фіалковій темряві.

Отже, настав час серйозно обміркувати наше становище. Раніше я покладався в усьому на професора, тепер доводиться покладатися тільки на себе.

«Ластівка» кудись летить. Куди? Невідомо. Поки що нам нічого не загрожує. А пізніше? Чи прилетимо ми куди-небудь, чи будемо лежати вічно? Теж можливий варіант... Чи є на кораблі запас продуктів? Має бути: я сам чув, як помічник професора доповідав, що продукти на «Ластівку» вже повантажено і їх вистачить принаймні на десять років для всієї команди... Але чому «Ластівка» стартувала так несподівано?

Ой і складне ж завдання стоїть переді мною! Я не знаю конструкції корабля, не вмію ним управлюти. Десь, певно, є всілякі схеми, інструкції та настанови, але навіть якщо я їх знайду, то не доберу, що до чого — адже я не інженер і навіть не технік. Отже, насамперед треба вивчити основи точних наук. Скільки на це потрібно часу?.. Не знаю. Мабуть, дуже багато.

Так, втішного справді мало. Зате аж надто багато невідомих у рівляні, а від правильності його розв'язання залежатиме життя.

На борту космічного корабля «Ластівка» нас п'ятеро. Найдосвідченіший з усіх я, Роберт Лоусон, віком двадцять чотирьох років. Загальна середня освіта. Фах — монтаж електронного обладнання. Безробітний з солідним

стажем. В Нью-Йорку познайомився з Генрі Паркінсоном. Тоді він був теж безробітний і мав прізвисько «професор». Відтоді я його так і називаю. Мені здається, він був «червоний», через що його й не брали на роботу. Але пізніше йому несподівано пощастило: він одержав колosalну спадщину — не знаю вже, по кому — і почав будувати «Ластівку». Щоб не мати клопоту з Федеральним урядом Сполучених Штатів, деталі він замовляв головним чином у Японії та Західній Німеччині, а монтував корабель на території «бананової республіки».

Другий член нашої «команди» — Мартін (я навіть не зпаю його прізвища), дванацятирічний нью-йоркський Гаврош, навдивовижу здібний. Негр, що не завадило йому стати улюбленцем професора. Мені також колір його шкіри не муляє. З усіх нас Мартін знає корабель найкраще.

Сабіна і Джек — восьми та чотирьох років — діти професора геології Мандера, який мав летіти на «Ластівці» в космічну подорож. І, нарешті, Марія — тринадцятирічна дівчина з індіанського племені ланкалонів, знайдена в джунглях поруч мертвої матері. Шість років жила в сім'ї професора Мандера за п'яніку; навчилася досить добре розмовляти англійською мовою, але досі неписьменна.

У мене немає ні дружини, пі дітей — безробітному бурлаці вони ні до чого. Своїх братів та сестер я не пам'ятаю — так склалася моя доля. І ось зараз у мене голова обертом іде: що я робитиму з моїми підопічними, якщо воюю, бороню боже, захворіють? Чомусь мене найдужче лякає саме це.

Вважаю, що з моменту старту минуло п'ять днів,— я вже писав, що згубив лік часу, доки спав у камері. Зараз буду покладатися на хронометр: двадцять чотири години — доба.

Огляд

День шостий. Детально оглянув корабель, щоб дізнатися, що ми маємо і на що можемо розраховувати.

Кают-компанія, вона ж і центральний пост керування, розташована в носовій частині «Ластівки». Її передня частина відгороджена прозорою сітальною стіною, за якою міститься вся апаратура кібер-штурмана. Двері, що ведуть туди, замкнено. Щоб відчинити їх, треба набрати на дисках замка відповідне кодове слово, а ми його не знаємо. По обидва боки передгородки отворами в Ніщо чорніють іломінатори, поруч них — екрани локаторів. Посеред кают-компанії — великий стіл, а довкола нього — крісла, розташовані так, щоб з них видно було і екрани, і прилади кібер-штурмана. В задній стінці приміщення — троє дверей. Середні ведуть до коридора; ті, що праворуч, — до каюти командира корабля, де стоїть м'яка канапа, дубль-табло основних приладів та стіл, до якого наглухо припосовано диктограф. Двері з лівого боку відчинити не вдалося, вони теж обладнані кодовим замком.

Коридор «Ластівки» — довжелезний. В нього виходять численні двері кают і допоміжних приміщень, а замікає його монолітний щит з написом: «Відчиняється тільки при вимкнені

них двигунах». А двигуни працюють, бо сила тяжіння не зникає, і весь час лунає гудіння, але воно таке однноманітне і неголосне, що ми його вже не помічаємо.

Бібліотеку я знаю добре, бо вона — дітище моїх рук, якщо висловлюватися пишномовно. Це — велике приміщення, де, як у кают-компанії, крісла розташовані півколом перед величким екраном. Уздовж стів стоять бібліотечні шафи — автобіби, напхом напхані кристалограмами. На кожному кристалі записано по десять мільйонів біт інформації.

В нашій бібліотеці п'ять автобібів присвячено художній літературі, сім — різним видам мистецтва, а всі інші — науці та техніці. Каталог бібліотеки забирає місця найбільше, і тут уже нічого не вдієш: один список творів сягає кількох мільйонів рядків на мікроплівці.

Великий екран призначено для колективного перегляду, маленькі — індивідуальні. Досить набрати на дискові пульта перед кріслом шифр автобіба і твору, як на екранчику одразу ж з'явитьсяображення тексту книги чи кадри відеозапису.

Кухня «Ластівки» сяє склом та нікелем і нагадує лабораторію. Там встановлено найновітнішу електричну плиту (на жаль, з кібер-кухарем застарілої конструкції!), найсучасніший кухонний комбайн з найрізноманітнішим начинням, включно аж по герметичні каструлі з внутрішніми мішалками, — спеціально для умов невагомості. Тут же стоять два холодильники, вщерть наповнені трубами.

Поруч з кухнею міститься продуктовий склад, повний усіх консервів, — навіть з

першого погляду видно, що нам їх вистачить на багато-багато років,— а за ним — цілий ряд складських приміщень з інструментами, прератами, матеріалами, ліками. В кількох відсіках зберігаються всілякі механізми, починаючи з механічної пилки і кінчаючи гусеничним тягачем. Ми довго сушили мозок, як їх видобути звідти, коли «Ластівка» сяде на якусь планету, а тоді вирішили розв'язати це питання «потім». Ми вже багато чого відкладали «на потім», і Сабіна своїм дитячим почерком записує все це в спеціальний «напотімний» блокнот.

В одному зі складів ми виявили довжелезний ряд контейнерів з насінням різноманітних рослин. Якщо судити з написів, тут представлені майже всі рослини Землі — від редиски до сагової пальми. Тут я складаю зброю: мої знання в цій галузі вичерпуються кількома десятками назв.

Знайшли склад готового одягу й взуття, там же виявили швейну машину та великий запас тканин і шкіри. О, професор був передбачливий!

До приміщення з написом «Регенерація води та повітря» ми потрапили не змогли, двері замикав такий же шифрований замок. А втім, нам туди й не треба було заходити, бо всі системи діяли нормально.

День сьомий. Цю ніч всі спали як убиті. А зранку взялися за господарські справи: вивчали кухню, вчилися програмувати кіберкухаря.

Пишу «ніч», «ранок» тільки за звичкою. Хронометр на табло кают-компанії точнісінським

чином відлічує секунда по секунді, хвилину по хвилині. Через кожні двадцять чотири години на ньому з'являється шість нулів — «000000», — отже, почався новий день.

Будні

День десятий. Наш немудряцій побут поступово налагоджується. Розташувалися ми в двох каютах: в одній я з Мартіном, а в другій Марія, Сабіна та Джек. Я хотів забрати малого до себе, але він заперечив:

— Не хочу з вами жити, житиму з дівчатарами.

— Але ж ти — мужчина?

— Я ще малий мужчина, а коли виросту, то житиму в окремій каюті.

День починаємо з умивання — точніше, розтираємося мокрим рушником: воду ми економимо, хоч я й не певний, що це необхідно, бо в нас є регенераційна рівновага.

Після спіданку йдемо до бібліотеки. Джек, Марія та Сабіна залюбки дивляться всілякі мультфільми, а ми з Мартіном граємо в шахи або читаємо. Потім — обід, знову бібліотека, вечірня і сон.

День дванадцятий. Джек швидко розвивається, стає набагато допитливішим. Учора відбулась така розмова:

— Дядю Роб, а чому Сабіна бреце, що ми летимо?

— Ми справді летимо.

— А чому ж, коли ми з мамою летіли лі-

таком, дуже гуркотіло і хилитало, а тут нічого цього немає?.. Бреши Сабіша — стоймо па місці!

Сьогодні:

— Дядю Роб, а куди ми летимо?

— Далеко, друже! Шукати нову Землю...

— А навіщо?

Хотів би я сам знати, навіщо!

— Будемо там жити. Побудуємо хатину в лісі, пасадимо город. Ми з Мартіном оратимо землю отим трактором, що ти його бачив, а Марія з Сабіною хазяйнуватимуть... А ще треба буде ходити в ліс по дровам... Підеш?

— А вовки там будуть?

День п'ята дцятий. Сьогодні Джек розплакався в бібліотеці: «Де моя мама?.. Я хочу до мами!»

Я взяв його собі на коліна, довго втішав. Аби він заспокоївся, я сказав, що його мама незабаром нас наважене, а за тата буду йому я. Він страшенно зрадів:

— Сабіно! Сабіно! Ти чуєш — тепер дядя Роб буде моїм татом! Тато Роб! Тато Роб! — малій кинувся мене обімати.

— Якщо він твій тато, то і мій теж! — розвеселилась Сабіна і також помчала до мене.— Тату Роб, ти наш тато!

У мене аж сльози на очі навернулися: бідолашні діти!

Мартін посміхався, дивлячись на бурхливу радість малят, Марія, як завжди, була незворушна.

З годину, а то й більше, Джек гасав та вистрибував, а потім стомився, заліз мені на коліна і знову заплакав:

— Тату Роб, я хочу на сонце, я хочу на травичку, я хочу до річки!.. Тату Роб, годі вже летіти!

Ну, що я міг йому відповісти?

Зараз вони всі вже сплять, а я сиджу і думаю про те, що до нас лишиком підповзає найстрашніший ворог — нудьга. Уже й мультики дітям остобісли, а Мартінові активна діяльність просто необхідна, адже його організм бурхливо розвивається. Крім того, ми живемо в світі дуже малої сили штучного тяжіння, витрачаючи мізерно малу кількість енергії. Якщо так триватиме й далі, наші м'язи атрофуються, і коли ми й досягнемо якоїсь планети, то не зможемо на ній існувати: нас розчавить вага власних тіл.

З цього був єдиний порятунок: щодня займатися спортом, бо гра не давала потрібного навантаження.

Але стривай: який спорт можливий в світі малого тяжіння?! Стрибки в висоту? Так тут навіть Джек стрибає аж до стелі — вище не стрибнеш!.. Важка атлетика? Так навіть Джек у наших умовах піднімає двопудову гирю, немов яблуко...

А, згадав! Коли я вчився плавати, тренер змушував мене розтягувати гумові стрічки, аби розвинути м'язи. Отже, треба пошукати серед медичного обладнання, там мають бути гумові бинти.

З завтрашнього дня беремося до праці. Годі нудьгувати й лінуватися!

День вісім дцятий. День починається з зарядки. Мартін таки знайшов гумові еспандери,

їх причепили до скоб у коридорі, і всі, павіть Джек, виконують повний комплекс вправ. О, не легка це справа — в перші дні в мене болів кожен м'яз! Але самопочуття враз поліпшилося.

Ми з Мартіном демонтували тридцять амортизаційних камер, — досить з нас шістьох, — і цим вивільнили величезне приміщення для спортивних ігор. «Чоловіки» (включно до Джека) нині захоплюються настільним тенісом, «жінки» — Марія та Сабіна — гімнастикою.

Після спіданку починається навчання. На жаль, кіб-вихователь вийшов з ладу, як тільки його ввімкнули (я ж казав професорові, що кіби фірми «Даймон» — не надійні!), тому всі функції вчителя виконую я.

Джек ще малий, він у «шкільні години» що-небудь малює. Я ж не відходжу від дівчаток. Хоч Марія старша за Сабіну, рівень їхніх знань приблизно одинаковий, — якщо мати на увазі шкільну премудрість, а не життєвий досвід, звичайно: досвіду в Марії вистачить на двох міських дівчаток її віку. Дивує мене професор Мандер: не потурбувався навчити служницю хоча б читати!

На закінчення «уроків» я даю дівчаткам «домашнє завдання», перевіряю, як засвоїв матеріал Март і сідаю за підручники вже «як студент». Я не маю часу довго й пудно розжковувати елементарні істини: раптом натрапимо на якусь планету, а я не знаю навіть, як ввімкнути гальмівні двигуни, наприклад! Отож я поспішаю вперед і вперед, — добре, що в нашій бібліотеці є повний курс лекцій для політехнікумів.

Не знаю, чи вірно я роблю, але географію

та історію я виключив з програми начисто. Навряд чи вони нам придадуться.

День сороковий. З легкої руки Джека мене всі звуть «тато Роб», навіть Мартін. Мені дедалі більше подобається це кмітливе негреня. А Марія — непокоїть. Правда, вона вже не так пітиться. Сяк-так відповідає урок. Видно, що докладає зусиль, але... Чи то вона ще бентежиться, чи я надто запізнився з навчанням.

Адже то не жарт: навчати майже дорослу дівчину, яка ніколи в житті не вчилася! Математика, правда, дастесь їй легше за англійську мову.

День сортий. Вчора ввечері, роздягаючись, звернув увагу на свій костюм. І сорочка, і штаны геть подерлися до дірок. Не краще з одягом і у Мартіна. Як же я забувся: адже у нас на складі сила-силенна всякого одягу!

Сьогодні вранці побували на складі. Дійсність виявила не такою радісною, як уявлялася: так, одягу багато, але все — комбінезони; красиві, легкі, проте завеликі. На Мартіна ще так-сяк, а от на інших...

Я запитав у Марії, чи вміє вона шити?

— Вмію, тату Роб, місіс Мандер навчила мене.

Одну з вільних кают ми перетворили на «ательє мод», і Марія стала в ньому головною кравчинею, — я тільки відрегулював їй електричну швейну машину. На вечерю Марія з Сабіною з'явилися в гарних, добре прি�пасованих оранжевих комбінезонах, а Джек — у курточці

ї коротких пітаннях. Я радий: з Марії вийде справжнія господиня нашої невеликої сім'ї.

Мабуть, оцей перший успіх підбадьорив її. Сьогодні вперше вона зголосилася зіграти зі мною в теніс,— досі грала тільки з Сабіною та Мартіном,— і мені довелось докласти чимало зусиль, аби уникнути поразки. Порохлива покірність, набута за роки служницького життя, поступово покидає Марію. Вона відчула себе рівною серед рівних і вже тримається вільніше. З навчанням справа також поліпшилася. Вона вже перегнала Сабіну.

День сто сорок перший. За моїм розрахунком сьогодні на Землі Новий рік. Щоб хоч якось прикрасити наше однomanітне життя-буття, вирішили влаштувати свято.

Був справжній бенкет,— я навіть спорудив бісквіт, сяк-так запрограмувавши кібер-кухаря. Шкода тільки, що замість яєць довелося використовувати яєчний порошок.

Після бенкету почалася циркова вистава — «Дресировані звірі». Спочатку виступала приборкувачка з левом. Лев слухнино крутив сальто в повітрі, ходив по канату, стрибав через обруч, тільки обруч не горів, бо, по-перше, не слід даремно витрачати кисень (біс його знає, що там за система регенерації повітря!), а по-друге, можна опекніти. Як і личить цареві звірів, лев подеколи гнівався і голосно рикає; тоді приборкувачка ляскала бичем і владно наказувала: «Спокійно, Цезар!» Лев одразу ж заспокоювався і продовжував програму.

А потім по арені помчав скакун, а на ньому стояла гарненька вершиця, виконуючи всілякі

гімнастичні вправи. Правда, вона зірвалася з спини коня саме в ту мить, коли посылала глядачам повітряний поцілунок, але розумний кінь встиг підхопити її на руки. Коня теж виконував Мартін, а приборкувачкою лева і водночас вершицею була Сабіна, якій Марія пошила красивий цирковий костюм.

Відкриття

День вісімдесят восьмий. Сьогодні вранці, зайшовши до кают-компанії, я побачив Марію. Вона стояла перед лівими дверима, зосереджено дивлячись на кодові диски.

Ми з Мартіном не один раз гадали, що криється за цими дверима. Март запевняв, що професор що каюту облюбував під свій кабінет, отже, саме там і можна знайти всі потрібні нам креслення та розрахунки. Однак скільки ми не пробували, відчинити двері не вдалося, отож ми вирішили поки що не чіпати їх,— виламаємо пізніше, коли почнемо хоч трошки розумітися на небесній механіці та астронавігації. Тому-то я і здивувався, побачивши тут Марію.

— Що ти тут робиш? — запитав я.

— Я ніби пригадую, яке слово набирає на дисках професор,— відповіла вона заклопотано.— Навіть ні, було два слова... Пам'ятаю, він наспівував собі під носа: «Фью-фью.. фью-фью-фью». Не свистів, звичайно, а... А якось так: «Ю-їй... га-га-ї».

— Ану, повтори, повтори! — мені вчулося в цих звуках щось дуже знайоме.

— Ю-їй, га-гá-їн!
— Юрій Гагарін! — вигукнув я.
— Так, так! — радісно ствердила Марія.
— Та чи ти знаєш, хто це такий?!. Це...
А втім, я тобі про нього ще розповім! Давай-по
краці перевіримо, як вплине це магічне ім'я
на наш кодовий замок!

О, воло подіяло чудесно! Щойно я набрав
останню літеру, як дзенькнули засуви і двері
повільно одчинилися.

Так, це справді був кабінет професора: біля
стіни стояв величезний письмовий стіл з дик-
тографом, по праву руч — заповнені книжками
шапки з написами: «Астронавігаційна апарату-
ра», «Програмування кібер-штурмана», «Орбі-
тальний політ», «Дослідження планет», «Кон-
струкція корабля» і таке інше.

Я взяв у руки один із томів. То була не
книжка, а зшиті воєдино машинописні сторін-
ки. Я спробував читати текст — і в мене аж
мурашки по спині перебігли: та це ж справжня
китайська грамота!.. Ні-ні, написано було анг-
лійською мовою, і навіть математичні знаки
були мені знайомі, але я не розумів нічого.
Анічогісінько!

І все ж я радий: з'явилася цілком конкрет-
на, визначена мета; знайдено все, що потрібне
для мандрівників у Невідоме!

З завтрашнього дня візьмемося за навчання
ще наполегливіше. Чомусь переконаний, що
Мартін пезабаром не тільки наздожене, а й ви-
передить мене.

День двісті сорок дев'ятий. Сьогодні Джек зробив нам подарунок. Доки ми з Мар-

том вивчали схему пульту керування «Ластів-
кою», малий самостійно подався до бібліотеки,
щоб переглянути якийсь мультфільм. Гадаючи,
що мультфільмам відповідає літера «М», він
випадково набрав код симфонічної музики. По-
тужні акорди пролунали на весь корабель так
несподівано й велично, що мені аж моторопно
стало.

Ніколи раніше я не уявляв, що музика може
бути такою красивою! Досі я знав пісеньки-
шлягери типу «Крихітка Мері», танцювали не
тільки сучасний «Уа-уа», а навіть допотопний
твіст. Правда, я чув, що існує якась «серйоз-
на музика», проте навіть не зінав, що це
таке.

Ми з задоволенням прослухали всю річ,
а потім почали допитуватися у Джека, як вона
зветься. Він не пам'ятив. Понад годину ми на-
бирали код навмання, аж доки знову пролунали
урочисті акорди. Виявляється то був Пер-
ший концерт для фортепіано з оркестром Чай-
ковського у виконанні Ван Кліберна. Відтепер
будемо слухати музику щовечора.

День триста шістдесят п'ятий. Минув рік. Ба-
гато це чи мало? Не знаю. Для нас цей час ми-
нув швидко. Дітлахи стали моєю справжньою
сім'єю, я полюбив їх. Раніше я завжди непоко-
ївся, думаючи про майбутнє, побоююся й тे-
пер, але вже набагато менше. Навіть якщо зі
мною щось трапиться, Март (він уже вищер-
див мене з математики і почав вивчати астро-
номію) зуміє стати справжнім командиром ко-
рабля. Але це — в майбутньому, а зараз ми
все ще так і не знаємо, куди намірявся летіти

професор і куди ми летимо насправді, а головне — чому «Ластівка» стартувала передчасно.

Щоб розважити дітлахів, улаштували свято. Відтепер у нас буде власний Новий рік, «Ластівчин Новий рік».

День трисота вісімдесят дев'ятий. Джек тепер згадує про матір дедалі рідше. Тільки ось сьогодні перед вечерею сказав:

— А от коли май тато,— отой, що був на Землі,— виїздив куди-небудь, він завжди дзвонив по відеофону. Тату Роб, давай подзвонимо мамі, хай вона півидше нас наздоганяє.

Любе малятко, лазерний передавач «Ластівки» не працює, та навіть коли б я зумів його налагодити, рубіновий промінь навряд чи дійшов би до Землі — вона від нас дуже, дуже далеко. Та як і розшукати її в міжзоряному просторі?

День п'ятсот сорок восьмий. Після вечері ми з Мартіном засиділися в бібліотеці, розбираючи навігаційне рівняння орбітального польоту, і прогавили час ритуального «На добраніч!» Та все ж, проходячи повз «дівчачу» каюту, я тихенько відчинив двері. Почув Маріїне шепотіння:

— ...і ось люди вирішили зрубати те дерево, на якому тримається небо, щоб не було куди підпіматися сонечкові. Рубали-рубали, замалим не шерерубали, та й сіли спочити. А тим часом у дерева заросло все порубане, стало воно товстим, як і раніше...

— Ну, а коли б оті лихі люди перерубали дерево, що було б?

— Старі люди кажуть: був би кінець світу.
— А що таке — кінець світу? — допитувався Джек.

— Це — коли весь час темно і не буває сонця.

— Як у ілюмінаторі?

— Спи, дурненський! — втрутилася Сабіна.

— Ні, ти скажи, Маріє, ото за ілюмінатором і є кінець світу?

— Тато Роб говорить, що ми незабаром прилетимо до другого Сонця, дуже іскравого й веселого.

— І там буде початок світу?

— Спи, дурненський! Запитася у тата Роба!

— Але ж якщо є кінець, то має бути й початок!

Я нишком посміхнувся: логічне мислення у малого непогане! Я і сам хотів би запитати, бодай у будь-кого, яким же він буде, отої наш «початок»!

День шістсот тринацятий. Сьогодні нам стало відомо, чому наша «Ластівка» стартувала так несподівано.

Я вже писав про диктограф на столі в кабінеті професора. Чомусь ми раніше не згадалися прослухати, що там було записано. А сьогодні я звернув увагу: диктограф приєднано до УКВ-приймача і ввімкнено на автоматичний режим. Зацікавившись, я переставив слайдер на нульову поділку і натиснув на кнопку «звук».

Виявляється, диктограф автоматично записував усе, що говорилося в кабінеті його вілли біля підніжжя Тахумулька (це та гора, на

вершині якої монтувалася «Ластівка»). Я чув голоси професора Мандера і його дружини, інженера Селбі і майстра Кошлінга, старого Томаса і хихотливої Катрін,— одне слово, всіх тих, що липилися в далекому минулому і кого нам уже не судилося побачити.

В розмовах не було нічого цікавого, і я вже намрився вимкнути диктограф, аж раптом почув суперечку професора з інженером Селбі, його приятелем ще з часів нью-йоркських по невірянь.

Бесіда, мабуть, почалася в сусідньому приміщенні, бо спочатку я не міг розрізнати ні слова. Було ясно тільки, що професор чимось роздратований.

Та ось трюкнули двері, заскрипіло крісло і Селбі сказав:

— Ви мене не зрозуміли, сер!

— О, ні, я прекрасно вас зрозумів! Прекрасно! — саркастично відповів професор.— Ви пропонуєте мені продати «Ластівку»! І цим усе сказано. Я знаю, кому вона потрібна: тим, хто хотів би використати мій по-справжньому величний винахід тільки як смертоносну зброю небаченої могутності! О, ні! Не цьому я присвятив усе своє життя!

— Але ж, сер, у росіян уже... Та зрозумійте ж: наша країна мусить захищатися.

— Від кого — захищатися?.. Даруйте, але нашу країну треба захищати тільки від тих, хто послав вас сюди!.. Селбі, Селбі, як трапилася, що ви, кому я завжди вірив, як самому собі, виявилися зрадником?.. Чи то все була гра?

— Розчавлений вашими докорами, сер! —

глузливо сказав Селбі.— Так, то була гра, з вашого дозволу. І вона мені вже остоїсіла. Мене приставлено до вас ще десять років тому. Власне, я міг би викрасти всі ваші креслення й розрахунки ще тоді. Але ми вирішили зачекати, поки ви збудуете корабель. Так надійніше... До речі, ваш дядечко Майкл Паркінс ніколи не був мільйонером, він номер двадцять років тому в богадільні Мельбурна. А «спадщина», яку ви одержали, — завдаток вам від Пентагону... Зрозуміло?.. Отже, настав час розіплата. Нам потрібна «Ластівка», всі креслення й розрахунки.

— Нізацо в світі!

— А це ми ще побачимо! Солдати полковника Армаса,— сподіваюсь, ви знаєте, що цей авантюрист чхає на всі закони й заборони! — вже оточили гору і будуть тут за годину. Я гарантую вам повну безпеку і казкову винагороду. Треба тільки підписати попередню угоду. В противному разі... О, хлопчики полковника Армаса вміють переконувати впертих!

— Ні, Селбі, ви не одержите нічого!

— Геть від пульту!.. Геть, бо стрілятиму! Постріли. І хріпкий голос професора:

— Ні... ні... Не одержите!

І — тиша. Більше на кристалі записів не було.

Так ось чому «Ластівка» стартувала так несподівано! В останню мить свого життя професор послав її в космос, рятуючи і корабель, і нас.

Кілька хвилин ми з Мартом стояли мовчки, скиливши голови.

Потім я вимкнув диктограф.

Гідке каченя

День сімсот восьмий. Я прокинувся рано. Поглянув із своєї койки вниз. Мартін спав на спині, широко розкинувши руки. Джек, який уже з тиждень живе в «чоловічій» каюті, солодко позіхав і тер кулачками очі. Раптом він підвів голову і зашпакливав:

— Тату Роб, що таке гроші?

— А навіщо тобі це знати? — здивувався я.

— В усіх книгах і мультиках тільки й мови: «гроші... гроші... гроші». А я не знаю, що це таке.

— Гроші, це... — А справді, що таке гроші? Я ніколи не замислювався над цим питанням. — Знаєш, Джек, я поясню тобі пізніше.

— Сьогодні пізніше?

— Ні, за кілька днів. Мені самому треба розібратися, що це таке.

— Гроші — це така штука, якої завжди не вистачає, — сонним голосом сказав Мартін. — Скільки я пам'ятаю, у нас в домі їх ніколи не було. Мама завжди казала: «Знову немає грошей». Або: «Зачекай, зараз немає грошей».

— А чому в нас немає грошей? — допитувався Джек.

— Нам вони не потрібні, — відповів я.

— Чому?

— Джек, я сказав: поясню пізніше.

День сімсот двадцять другий. Ось уже тижнів зо два я шукаю відповідь на запитання Джека, — сиджу в бібліотеці до глупої ночі.

Починаю розуміти не тільки, що таке гроші, але й що таке «експлуатація», «криза», «демпінг», «безробіття»... Раніше я думав, що, коли людина не може знайти роботу, це просто не щастить. Тепер знаю, що все на світі скоріється політико-економічним законам. Мабуть, тепер я вже зможу відповісти на питання Джека... коли він підросте.

Напевне, я зробив помилку, виключивши з навчальної програми історію.

День вісімсот шістдесят пяті. Святкували день народження Сабіни. Ми з Мартом з допомогою кібер-кухаря зробили шоколадний торт з ананасною начинкою; я вручив Сабіні власноручно (і досить непогано!) змайстровану ляльку, Мартін — сплетений з кольорових дротиночок бич (вони все ще влавлюють «циркові вистави» і, треба визнати, досягли високої майстерності!), Джек — акварельний малюнок. А Марія подарувала їй сукенку — білу, грайливу, пишну, з такими собі гармошечками: звутся чи то пліссе, чи то гофре — не пам'ятаю. Сабіна страшенно зраділа і стрибала до стелі (що, треба сказати одверто, в наших умовах не важко).

Ми їли торт, пили вишневий сік і казали, що це — вино. (Діти навіть не уявляють, що це таке, та й я забув смак алкоголю і тютюну, бо їх на складах «Ластівки» немає).

День дев'ятсот дванадцятий. Я придумав справу для Марії. Власне, «придумав» — не те слово. Придумати можна таку справу, яка потрібна, аби людина не нудьгувала. «Я знаюшов?» Теж не воно. А втім, хіба важливо, як

назвати?.. Одне слово, я доручив їй нагляд за нашим «насінницьким фондом» і склав їй навчальну програму з агрономічним ухилем.

Гадаю, що роблю правильно. Мені вже пізно вивчати щось принципово нове,— з мене цілком досить буде обов'язків головного механіка. Мартін — природжений фізик-астронавт, природознавство його не цікавить. А з Марії вийде прекрасний біолог і агроном — адже більшу частину свого життя на Землі вона прожила в лісі, їй близький світ тварин і рослин. Сабіну ж треба заохотити до медицини, нам буде дуже потрібний лікар. Про Джека говорити ще зарано, а втім, почну схиляти його до хімії.

Перечитав написане і здивувався: вперше в моєму щоденнику з'явилися цілком оптимістичні плани на майбутнє.

День дев'ятсот вісімдесят перший. Мартін давно випередив мене в усіх галузях. Хлопець просто-таки талановитий! Він вільно володіє вищою математикою і розв'язує астронавігаційні задачі, а я ще й досі морочуся з інтегralами. Коли б Март мав змогу вчитися по-справжньому, у справжніх, досвідчених учителів, з нього вийшов би великий учений.

Щиро кажучи, останнім часом я охолов до математики і цікавлюсь, головним чином, соціальними науками. Як шкода, що на Землі я не був знайомий з комуністами — логіка і обґрунтованість їхніх тверджень мене вражася!

Написав це, та й подумав: а чи на Землі знайшовся б у мене час, щоб прочитати всі ці книги? Та й чи зацікавився б я ними?

День тисяча тридцять другий. Цей день я запам'ятаю на все життя, день народження Марії!

На святковий обід вона прийшла не в свою звичайному комбінезоні, а в чудесній рожевій сукні. І тут я вперше помітив, що це вже не дівчесько, а цілком доросла, дуже вродлива дівчина.

Всі були приголомшені. Навіть Март, який завжди ставився до неї так, ніби вона була хлопчиком, раптом став незвично шанобливим. Сабіна нестримно раділа з успіху своєї старшої подруги. А Джек дивився на неї сприймок розкритими очима, ще не розуміючи, в чому суть такого дивного перетворення.

Чорне, аж смолянє, волосся Марії було вигадливо зачісане, очі радісно блищали, рожеві уста посміхалися, показуючи разок бездоганних зубів... Красуня!

Я спіймав себе на тому, що поглядаю на неї, як на зовсім незнайому дівчину, яку побачив уперше.

День тисяча сороковий. З думки не йде Марія. Я почав цікавитися, що вона робить, як відповідає. Тобто я цікавився її раніше, але зараз почав приділяти їй особливу увагу.

Виявляється, вони вдвох з Сабіною захоплюються домашнім господарством — наполегливо вивчають кулінарні секрети, штудіють підручник модельера-закрійника. Жінки липшаються жінками! Але з таким же захопленням вони вивчають і біологію. Мені приємно відзначити, що Марія набагато наполегливіша в навчанні, аніж Сабіна. А втім, та ще мала.

День тисяча сорок четвертий. Я читав «Капітал» Маркса і так заглибився, що не почув, як до бібліотеки зайшла Марія.

— Тату Роб,— сказала вона.— Можна, я потурбую вас на часинку?

— Так, звичайно.

— Тату Роб, я вас образила чимось?

— Що за дивне питання? — обурився я.

— А чому ви мене уникаєте?.. Чому розмовляєте зі мною так сухо й неохоче?.. Мені дуже боляче!

Я рвучко повернувся до неї. Її широко розплющені очі були скорботні і... і... Ні, я не знаю, що в них ще було, але я дивився в них, забувши про все на світі. Я хотів її сказати, що вона вже — не та, що була раніше; що «гідик каченя» з Андерсенової казки перетворилося на сліпучко-красивого лебедя... Однак я не сказав цього, а насупив брови:

— Не вигадуй дурниць!.. Я тебе люблю, як і раніше... — і таки не стримався, додав: — Навіть ще дужче!

О, вона зрозуміла! Зрозуміла все, бо її обличчя враз прояснилося.

Я щасливий, як ніколи в житті!

День тисяча дев'яносто п'ятій. Відсвяткували Новий рік.

День тисяча чотирисота двадцятий. Майже рік не зазирав до щоденника.

Не було часу, хоч життя наше тече спокійно, без пригод.

Мартін повністю освоїв курс астронавігації і спробував скласти програму для кібер-штур-

мана. Коли він вклав її в аналітичний пристрій установки, машина промовила голосом професора:

— Програма складена без помилок, проте не може бути прийнята до викопання, бо не відповідає реальним зовнішнім умовам.

Кінець подорожі

День тисяча чотириста дев'яностий. Останнім часом ми рідко збиралися в кают-компанії, були зайняті головним чином у спортзалі, бібліотеці та Ідаліні. Тільки Мартін навідувався туди щодня. Саме він і виявив, що ми наближаемося до якоїсь великої зірки. Почувши таку новину, ми всі притильмо кинулися до кают-компанії.

— Ну, Март, сідай-по в командирське крісло! Відтепер воно твое по праву.

Він сприйняв мої слова, як належне (я навіть трохи позаздрив: відстав, старий, відстав!). Сів до пульта, почав чаклувати. І ось уже на екрані перед незліченних зірок виступила одна, пайаскравіша.

Вона була ще дуже далеко, проте чутливі прилади кібер-штурмана вже встигли зафіксувати її основні характеристики. Ця зірка належала до спектрального класу свіtil типу патого Сонця, але була дещо активніша. Дослідження поля її тяжіння показувало, що в ній може бути планетна система.

Майже місяць витратив Мартін, аби з допомогою електронно-обчислювальної машини розрахувати трасекторію нашого корабля,

а коли одержав остаточний висновок — прибіг до мене схвильований:

— Гальмування, та ще й на межі понад п'ять «же», треба почати не пізніше, як через три доби, бо інакше ми пройдемо мимо зірки.

— Гаразд, а якщо ми не знайдемо біля неї придатної для життя планети?.. Це ж великий ризик!

— Якщо ми проскочимо мимо, нам уже й рискувати не доведеться,— відповів Март.— Імовірність знайти ще одну зорю з планетами майже дорівнює нулеві. Ми і постаріємось, і помремо в нескінченому польоті. До того ж, вичерпається і пальне, і запас продуктів.

— Ну, а якщо планети не знайдемо? Хіба не все одно?

— Ні. Ми липнимося на планетарній орбіті, і, у всякому разі, будемо забезпечені сонячною енергією. Досить побудувати оранжерею — і ми одержимо невичерпну кількість їжі й кисню.

Розумний хлопець! Так, це й справді найкращий вихід!

— Не хочу оранжерею, хочу на планету! — запихав Джек.— Мені вже набрид космос! Хочу, щоб була травичка, ліс, річка!

Мені теж остобісів космос. Але де вона, ота наша планета, наша земля обітovan'a?

День тисяча чотирисота дев'яносто дес'ятого. Краще рискувати один раз, аніж підіти в опіх каютах і клясти себе за те, що не використали дей один-единий шанс! Чи зуміє Мартін вивести корабель до зорі, чи зуміє посадити його на планету, якщо ми таки її знайдемо? Риск величезний, і все ж ми на нього зважилися.

Ті дві з половиною доби, які ще лишалися в нас до початку гальмування, ми витратили на дбайливу підготовку: павели порядок на складах, перевірили закріплення меблів, констейнерів тощо. Мартін проконтроловав амортизаційні камери і лінії зв'язку.

І ось настало урочиста мить: Мартін вклав у приймальний блок кібер-штурмана складену програму і натиснув на кнопку. Хвилин п'ять падають на табло гарячково блимали індикаторні вогники — кібер старанно перевірив, чи не трапилася десь якась помилка. А потім з гучномовців пролунав усе той же знайомий голос професора.

— Програму прийнято. До початку гальмування лишається п'ять годин. Команді — пообідати і зайняти місця в амортизаційних камерах.

Любий професоре, коли б ви тільки знали, що ваша мрія здійснилася: ваш корабель підходить до визначеної вами мети!

Ми вже встигли забути, як лежали в камерах під час прискорення руху «Ластівки».

— А що там робити? — запитав Джек.

— Спатимеш, — відповів я.

Командирську камеру цього разу зайняв Мартін. Мабуть, він назавжди так і лягниться наймолодшим командиром міжзорянного корабля — йому тільки-тільки минуло шістнадцять років.

Перший день на планетарній орбіті. Ми знову втратили лік часу — ніхто не знає, скільки ми спали в камерах. І знову ми потрапили в світ

невагомості, проте набуті колись навички збереглися: пурхасмо в повітрі не гірше за пташок.

Після гальмування ми ще кілька днів рухалися по прямій лінії, але поступово тяжіння зорі викривило напів тракторію, аж доки не замкнуло її в еліпс.

Шістдесятій день на планетарній орбіті. Перша планета, яка потрапила в поле зору приладів «Ластівки», не потішила нас нічим: діаметр — вдвічі менший за діаметр Землі, середня температура поверхні — понад 100 градусів, атмосфера — вуглексий газ. Кисню і водяної пари не виявлено.

Не краща справа була і з двома наступними планетами: одна — надто близька, а друга — надто далека від центрального світила. Кисню і водяної пари не виявлено.

Ще три довжелезних місяці пробули ми па планетарній орбіті, аж доки патрапили на те, що потрібно. Діаметр цієї планети був не набагато більший, аніж у Землі, час обертання навколо осі — 26 годин 18 хвилин, середня температура поверхні — 19—20°, атмосфера складалася переважно з азоту та кисню. Навколо своєї зорі ця планета оберталася приблизно за чотириста днів, тобто її рік був трошки довший за земний. Так, це була, мабуть, схожа на Землю планета.

Але знаходилася вона ще дуже й луже далеко, ми бачили її простим оком тільки як блакитну зірочку.

Мартін обчислив, що ми зможемо підійти до цієї планети через сімдесят днів.

День останній, він же перший. Мені здається, що всі оті чотири з таком роки нашого польоту міжзорянним простором промчали швидше, аніж оці сімдесят днів. Але хай там як, та все вже позаду.

Мартін здійснив маневр наближення до планети блискуче. Цього разу ми до камер не лягали, бо гальмування було повільним.

Ось ми кружляємо над планетою на висоті близько двадцяти тисяч кілометрів. Два великі континенти, сила-силенна островів. Океани менші, аніж на Землі — вода вкриває менше половини поверхні. Забарвлення суходолів не милує око — дуже мало зелених тонів, здебільшого жовті та руді.

— Тату Роб, — поцікавився Джек, — а звідки ми дізнаємося, як звату нашу планету?

— Вона ще безіменна, — засміявся я. — Для нас це — «терра інкогніта», невідома земля.

— Ось ви її й назвали! — вигукнув Мартін. — Хай вона так і зветься: Терра!

Ми ще тиждень кружляли навколо Терри, вибираючи місце для посадки. Март хотів посадити «Ластівку» на континент, але я заперечив:

— Нам потрібен ізольований від тваринного світу острів. Він має бути не дуже далеко від континенту в зоні субтропіків, де не холодно і не жарко, та ще й досить великий.

Кінець кінцем такий острів ми визначили.

— Увага! Екстрений старт... тиху, тобто фініш! — скомандував Мартін і не витримав — зареготав. — Одне слово, сідайте в крісла та прив'язуйтесь якнайтісше!.. Ну, готові?

У відповідь залунало одностайнє: «Готові!»

— Увага!.. Вмикаю посадочний автомат!

Знову на груди навалився тягар. Знову перед очима пливуть барвиsti кола, а до горла пiдкочується нудота. Останнє, що пам'ятаю — напружене, зосереджене обличчя Мартiпа бiля командирського пульта.

Коли я прийшов до тiми, навколо було тiхо. Руки й ноги були чужими, важкими — то дiяла сила тяжiння планети.

Тож як ти зустрiенi пас, Терра, наша земле обiтovана?!

Леонiд САПОЖНИКОВ

ПАРІ

Боб Шоу вважав себе певдахом. Вiн навчився красиво повязувати краватки — і вони безшoвно вийшли з моди. Домiгся прихильностi головного редактора — і той поступився мiсцем кiбернетични мачинi. Правда, новий редактор також цiнував Боба, але не за швидкiсть реакцiї і кмiтливiсть — цим машину не здiвуеш. Шефовi iмпонували розгалуженi звязки Шоу в дiловому та науковому свiтi, якi вiн умiло налагоджував, пiжно вишевував і, наiголовнiше, вмiв використати в потрiону мить. Iм, цим звязкам, Боб оув зобов'язаний своїм польотом на Мiсяць і разочiм репортажем про небувалий моральний занепад на його зворотному боцi... Boni ж, цi звязки, дозволили йому — единому з журналiстiв — дiстати запрошення до професора Кувиркота на його новий експеримент.

У вiтальнi професора зiбралось невелике, але вишукане товариство: вiдомий психолог доктор Бодi, вiдомий промисловець мiстер Грейшфрут, невiдомий представник вiдомого мiнiстерства та ще з пiвдюжины обранцiв. Шоу пiдсiв до психолога:

— Вам, звичайно, вiдомо, докторе, що задумав старий?

— Маленьке парі,— посміхнувся Боді.— Якщо ви не боїтесь програти ящик шампанського, можете вийти зі мною в пай.

— Добре,— погодився Боб,— а які умови?

— О, умови зовсім незвичайні... А втім, он і професор, зараз він сам усе розповість.

Кувиркот, молодивий і підтягнутий, енергійно потиснув усім руки і жестом класика, який приніс видавцям свій найкращий роман, поклав на стіл тоненьку книжечку.

— А. М. Тьюрінг,— урочисто виголосив він.— «Чи може машина мислити?»

Шоу, не довіряючи кипшеньковому магнітофонові, старанно переписав прізвище автора в блокнот. Колись він умудрився переплутати Вольта з Вольтером і пам'ятав, як йому перепало.

— Ця праця,— вів далі професор,— написана видатним англійським ученим на світанні кібернетичної ери, коли перші електронні машини, машини-троглодити, машини-покручі, викликали у багатьох страх і ненависть. Гірші представники інтелігенції відчули в машині сильного конкурента і, враховуючи гіркий досвід середньовічних ткачів, спробували знищити її не фізично, але морально. Машину нагороджували образливими епітетами: «електронний бовдур», «електронний кретин», журнали рябіли авторитетними заявами типу: «Машини не думают і думати ніколи не будуть. Думати можуть лише комбінації з живих первових клітин, які утворюють людський мозок». І це писалось у той час, коли процес мислення був найбільшою загадкою для науки, коли тлумачні словники водили читачів по порочному колу:

«Мислити — значить міркувати, міркувати — значить мислити!»

Позиція, зайнята антимашиністами, викликала в людей неконсервативних рішучий протест, однак вони, як це часто буває, припустились іншої крайності, проголосивши машини новою расою, яка рано чи пізно прийде на зміну людству.

Доки обидві сторони батькували одна одну й насміхалися, кібернетики мовчали робили своє. Вдосконалювали машини-екзаменатори, машини-фельетоністи, машини-діагности. З'явилися кібернетичні воспачальники, кібернетичні юристи, кібернетичні директори. Відкрито сумнівалися у здібностях машин вже було небезпечно. Антимашиністи мусили піти в підпілля.

Та в їхніх руках, як і раніше, лишається старий засмальцюваній козир: досі так і не довоєно, що машина мислить.

Я ризикнув узятись за це завдання. Мною збудовано універсалний перетворювач інформації «Тьюрінг 14 000 000 000», який практично не відрізняється від мислячої людини!

Професор зробив ефектну паузу, доктор Боді загадково посміхнувся, півдюжини обранців зашепотіли, а Шоу подумав, що репортаж паневно ж «піде» і редактор буде дуже задоволений.

— Чому чотирнадцять мільярдів? — продовжував Кувиркот.— Бо така середня кількість нейронів людського мозку, того самого, що без єдиної білкової клітини продубльований у моїй машині.

Чому «Тьюрінг»? Бо саме йому належить

ідея експерименту, свідками якого я та мій колега доктор Боді запросили вас бути.

На цьому столику ви бачите телетайп, який забезпечує двосторонній зв'язок з кабінетом і Ідалнією. В одній із цих кімнат — лише я знаю в котрій, — знаходиться «Тьюрінг», у другій — спеціально підібраний посередницьким бюро і не відомий ні мені, ні будь-кому з присутніх типовий представник мислячих верств нашого суспільства.

Кожний кімнаті можна ставити запитання. Колега Боді запевняє, що досить п'ятьох.

Якщо, завдяки одержаним відповідям, буде виявлено, де машина, значить, питання про машинне мислення на сучасному етапі технічного розвитку вирішується негативно, і я презентую колезі Боді два ящики шампанського. Якщо ж таємницю кабінету та Ідалні вашими спільними зусиллями розгадати не вдастся, то машина на законних підставах потрапляє до класу гомо сапієс¹, а шампанське доктора Боді — до моого холодильника.

Отож, панове, хто бажає поставити запитання? Містер Шоу з «Вечірнього експресу»? Пропусти вас!

Боб сів за апарат і, не задумуючись, відстукав перше запитання:

— Скільки буде 46573 перемножити на 18348?

Минуло десять секунд, тридцять, сорок... За спиною чулося важке сопіння містера Грейпфрута.

На шістдесят першій секунді телетайп за-

працював: «Ідалнія: 854 521 404. Кабінет: 854 521 404».

Боб потилицею відчув насмішкуватий погляд Кувиркота. «Тьюрінг» не потрапив у пастку.

Головний редактор... Його Боб устиг вивчити в усіх деталях. Чудовий ерудит у галузі політики, науки, літератури, він поняття не мав про багато простих речей. Про поєдинки боксерів знає із Джека Лондона, про футбол — із статей в енциклопедії... А завтра на Центральному стадіоні — вирішальний матч чемпіонату.

— Як ви вважаєте, хто переможе: «Чорнобілі» чи «Тигри»?

Цього разу відповіді не примусили себе довго чекати: «Якщо Грівс переграє Фартінга, напізн зроблять із «Тигрів» мавпу. Ідалнія. Якщо Фартінг задушить Грівса, наші втопчуть їх у багнюку. Кабінет».

Заду захихкали, але Бобові було не до сміху. Він відчував, що тигри тиграми, а мавпу поки що зробили з нього.

— Заспокойтесь, Шоу, — торкнувся його плеча Боді. — Дозвольте, спробую я.

Доктор зайняв місце за телетайпом, проте не поспішав поки що ставити чергове запитання. Він був схожий на піаніста, який посилено зосереджується перед першим акордом.

Раптом він різко подався наперед, і тонкі пальці забігали по клавіатурі.

— Припустимо, що ви разом з іншим мисливцем вирішили зварити на вечерю кашу. Ви дали 400 грамів крупи, ваш напарник — 200 грамів. Щойно ви зварили кашу, коли підійшов третій мисливець. За свою частку каші

¹ Гомо сапієс (лат.) — «людина розумна».

він заплатив 15 грошів. Як ви повинні поділитися цими грошима з вашим напарником?

Не встиг доктор випрямитись, як з апарату поповзла стрічка з відповідю: «Дріб'язковість не прикрашає людину. Прошу передати мое співчуття авторові задачі. Ідалія». Друга відповідь надійшла через півхвилини: «Оскільки кожен з мисливців з'їв двісті грамів крупи, то третій їх мою крупу, отож усі п'ятнадцять грошів належать мені. Кабінет».

В кімнаті стало дуже тихо. Лише Боб шестів аркушами блокнота.

— Ви прогулюєтесь по набережній разом із шефом та його помічником,— вистукував Боді,— і несподівано обидва вони падають у воду. Кому ви кидаєте рятувальний круг?

«Тому з них, хто гірше плаває»,— відповіла Ідалія. «Сказати чесно? — спітав кабінет.— Шефу».

Боді всміхнувся тісю дивною посмішкою, яка,— Шоу тепер знов, називалася вольтерівською. Відтак уже з неохотою віддрукував останнє запитання:

— Уявіть собі, що ви йдете з жінкою і її ображають п'яні хулігани. Що ви зробите?

«Переламаю кістки найближчому із них. Ідалія».

«Скільки хуліганів? Кабінет».

Доктор підвісся, обірвав стрічку і акуратно згорнув її в рулон. Всі мовчки стежили за кожним його рухом.

— Професоре,— сказав він нарепті,— те, що ми побачили сьогодні, надзвичайне. Ви створили машину, людянішу за багатьох людей. Я сподіваюсь, вона не заперечуватиме,

якщо ми розійммо шампанське у вашій Ідалії?

Коли через дві години гості, вже добре посолові, залишали професорову квартиру, Шоу дочекався Боді і пішов поруч із ним.

— То що ж, докторе, виходить — мислить ця капосна машина чи ні?

Боді швидко підвів голову:

— А вам як хотілось би?

— Ну, ви ж знаєте мое становище. Написати, що не мислить,— редактор образиться...

— Пишіть так, як сподобається редакторові,— відповів Боді.— Даруйте, я поспішаю. Пропавайте, гомоsapієнс...

ХАЙ ТОРЖЕСТВУЄ ІСТИНА!

Сповідь неповнолітнього злочинця

Що я наробив?! Коли б ви тільки знали, що я наробив,— я, активний пioner і відмінник, майбутній астробіолог і поет, учень 5-Ж класу 228-ї середньої школи міста Києва громадянин Борис Іванович Ляпсус! Так-так, саме «громадянин», бо я втратив право називатися товарищем. Я вчинив злочин, страшний злочин!

Мене не притягнуть до картої відповідальності тільки через те, що я неповнолітній. Але я каратиму себе сам. Каратиму жорстоко. І, звичайно ж, не буду пі в якому разі захищати співучасника,— а точніше, організатора і патхненника! — мого злочину громадянина Дмитра Михайловича Книпа, учня того ж таки 5-Ж класу тієї ж таки 228-ї середньої школи м. Києва.

Слухайте ж, сучасники-однолітки, мою сумну сповідь!

Слухайте, аби не повторити мою трагічну помилку!

Рішуче відмежовуйтесь від таких, як ми, а особливо від таких, як гром. Дмитро Михайлович Книп!

Вічна ганьба тим, хто гальмує розвиток науки!

* * *

Я розповідатиму все до найдетальніших подробиць, нічого не приховуючи.

Почну в характеристики моого колишнього друга, а нині тільки співучасника і патхненника злочину.

Громадянин Дмитро Михайлович Книп (Митько, він же «Мезон») народився 21 червня 1969 року в м. Києві в родині письменника. Піонер (не активний). Нагороджений похвальною грамотою (за 2-й клас). Середня успішність — 3,59 бали. Недисциплінований (за останню чверть має 13 зауважень від кіберучителів та 5 — від наставника). Теж мріє бути астробіологом (але неподавно одержав двійку з органічної хімії!).

Я буду повністю об'єктивний: Митько (він же «Мезон») — взагалі хлопець непоганий. На-самперед, він хороший. Так, наприклад, коли здоровав Федір Квач («Піраміда») хотів мене побити минулого року, Митько став на мій захист і дав йому духонелів навіть без моєї підтримки. Потім: Митько не скрупий. Кажу це з повною відповідальністю, бо він віддав мені надзвичайно рідкісну марку «блакитної космічної серії» (зі штемпелем Північної обсерваторії Місяця!!!) Митько завжди готовий виручити товариша з біди: неподавно, коли я цілком випадково спалив у лабораторії мікроамперметр, він узяв прорину на себе і відремонтував прилад власноручно (правда, це для нього не складало труднощів, бо другою професією він обрав прецизійну радіоелектроніку).

Саме через ці якості Мезон (я зватиму його

так, як звав раніше) і став моїм другом. Однак — «ти друг мені, Мезон, та істина — дорожча!». Я не можу приховувати його вади, які й стали кінець кінцем підгрунтам для організованої ним злочинної змови!

Насамперед, Мезон — страшенно непосидючий (через це він і одержав таке прізвисько). Надзвичайно любить командувати, нав'язуючи свою волю. Так, наприклад, він торік майже силоміць затягнув мене купатися в забороненій зоні Дніпра. Абсолютно не визнає авторитетів. (Подумати тільки: заявив, що Ейнштейн — сам великий Ейнштейн! — своє твердження про неможливість перевищити швидкість світла висмоктав з пальця!) Несамокритичний: запевняє, що саме йому вдається виявити нові вищі форми життя у Всесвіті. Нечемний: завжди сперечастися із старшими від себе і визнає свою неправоту тільки тоді, коли вичерпає всі запереченні. Дуже нерозсудливий: завжди прагне робити те, що заборонено.

Щодо останнього пункту, можу навести яскравий приклад.

Всім нам відомо, що кібер-учителі — найпрогресивніше, найвеличніше досягнення світової педагогіки. Саме з їхньою допомогою ми, п'ятикласники 80-х років 20-го століття, вивчали ті предмети, які ще зовсім недавно вивчали в інститутах. Ми повинні бути безмежно вдячними за турботу про нас; ми повинні як зініцію ока берегти кожного кібер-учителя, бо це — надзвичайно складна і дорога електронно-обчислювальна установка. Що буде, коли кожен з учнів зіпсує по одному кіберові? Це буде лиху у всепланетному масштабі! Ось чому

учням середньої школи суворо заборонено совати носа в монтаж кібер-учителя (це має право робити тільки ремонтна бригада, членів якої особисто затверджує директор школи!)

Так от, послухайте, яку штуку встр угнув наш Мезон!

Місяць тому ми мали складати залік з першої частини математичного аналізу. Я, як звичайно, почав готуватися до заліку заздалегідь, а Мезон, — теж як звичайно! — лишив усе на останні дні. Я неодноразово нагадував йому, що тільки сумлінне й наполегливе навчання може забезпечити учнів глибокі знання, але він зневажливо відмахувався. Кінець кінцем я не втримався і, як аргумент, показав йому свій табель, де немає жодної оцінки меншої за «5». І що ви думаете? Мезон зухвало запевнив мене, що кібер поставить йому п'ять з плюсом, — і не за першу частину математичного аналізу, а за весь курс!

До заліку лишалося два дні, — цього не вистачило б навіть для побіжного перегляду контрольних питань. Отож, я й запропонував йому побитися об заклад на його «гагарінку» (перша марка, випущена на Місяці; надзвичайно рідкісна, єдиний примірник на всю нашу школу!), що п'ятірки він не одержить. Мезон погодився і сказав, що в разі моого програшу я маю віддати свою найціннішу марку. Я був настільки впевнений у перемозі, що пообіцяв віддати 15-центову «гвіану» — мрію всіх філателістів!.. Він підступно посміхнувся, перепитив ще раз, чи я не одмовлюся від своїх слів, а коли я обурено відкинув це образливе

припущення — заявив, що в такому разі дас слово честі а б с о л у т н о не готуватися до заліку.

Засвідчую: за ті два дні Мезон навіть не торкнувся підручника. Ми гарячково зубрили формули та товклися біля кібер-репетитора, а він з рапту до вечора морочився з саморобним портативним магнітофоном.

Уже весь наш клас склав залік (я, звичайно, складав перший і одержав п'ятірку!), коли кінець кінцем з'явився Мезон. Його зустріли іронічними вигуками. Слід віддати йому належне: він не розгубився і повторив, що справді одержить п'ятірку з усіх шести розділів вищої математики, але просить усіх вийти з класу — мовляв, інакше не зможе зосередитися.

Довелось погодитися на цю умову. І що ви думасте? Не минуло й п'яти хвилин, як на поrozі класу став усміхнений Мезон з табелем у руках. Ми кинулися до нього... та й отерли: наш суворий несхібний Кіб, який не дарував нікому ані найменшої помилки, поставив Мезонові зразу аж десять п'ятірок — за весь математичний аналіз! — а в графі «примітки» чітко надрукував: «Відзначається величезною пам'яттю, надзвичайно чіткою логікою і швидкістю рефлексів».

Це було неймовірно! Таку характеристику за весь час існування нашої школи одержав тільки Іван Радченко (тепер академік). Але ж то був Радченко, а не якийсь Мезон! Ми стояли як громом вражені. А він реготовав:

— Ну, що? Чи виконав я зобов'язання?.. — потім ляскнув мене по плечу.— Ну, Елісоїде

(це він так прозвав мене,— зовсім не влучно і не дотепно!), коли ти віддаси мені «гвіану»?

Важе не пам'ятаю, що я йому відповів. Для мене було цілком ясно, що Мезон нас обдурив. Я так йому й сказав про це.

— Звичайно, обдурив! — заявив він зухвало.— Але як?.. Як?.. Тому, хто розкриє мій секрет,— дарую «гвіану», яку я виграв у Елісоїда!

Як це вам подобається — дарувати марку, яка йому не належить! А однокласники — теж мені друзі! — ухопилися за ці слова. І почалось, і почалось! Один казав, що Мезон складав екзамени по шпаргалці; другий — що Мезон «підкупив» кібера обіцянкою дати йому підвищену напругу живлення; третій торочив, що Мезон засвоїв вищу математику під час сесісів гіпнотизму,— ну й інші безглузді припущення. Я, звичайно, висловив найвірогіднішу гіпотезу: Мезон скористався з надмініатюрної радіостанції, аби відповісти за підказкою свого старшого брата, професора математики. Але помилився і я — радіостанції у Мезона не було.

І тільки коли йому набридло кепкувати з нас, він розкрив свою «тасмницю».

Я навмисне взяв у лапки це слово. Теж мені «тасмниця»! Просто ніхто не міг припустити, що радянський учень, пionер, здатний на такий обман!

Ви тільки уявіть: Мезон з'єднав кабелями обох кібер-учителів — основного й резервного, вклав у контрольну щілину свій табель і натиснув на кнопку. А далі все пішло само собою: один кібер запитував, а другий негайно відповідав. Десять обов'язкових питань — де-

сить абсолютно правдильних відповідей; десять додаткових — те ж самісішке. Отже — п'ятірка, п'ятірка, п'ятірка!

Мої безпринципні товарищи вихвалили Мезона за вищадливість. І тільки я, як і личить пionерові, виступив проти таких пегідних методів одержання оцінок.

Буду об'єктивний: Мезон визнав мої критичні зауваження і сказав, що вважає ці оцінки недійсними. Він викликав наставника, розповів йому правду. Наставник спочатку розгніався за попсований табель, та коли виявилося, що Мезон справді не копирсався в електронній схемі кібера, — посміявся і дозволив скласти залік по-справжньому. Звичайно ж, Мезон одержав трійку. Я мав повне право заjadати програму ним «гагарінку» (адже пеremіг кінець кінцем я!), але великомудро не зробив цього.

Я міг би розповідати та розповідати про Мезонові витівки, але сподіваюсь, що досить і вищезгаданого. Кожен побачить, що легковажність та пустоті були притаманні гром. Книшеві Д. М. ще з дитинства; що саме ці риси мали неодмінно штовхнути його па злочинний шлях. На жаль, я усвідомив це надто пізно!

Громадянин Книш Д. М. почав схиляти мене до злочину ще рік тому, коли ми тільки закінчили 4-й клас. О, коли б ви знали, скільки атак мені довелося витримати, — адже Мезон надзвичайно настригливий, красномовний і підступний! Я опирався аж до... Але ні, я мушу розповісти про все докладно.

Так от, почалося все з незнаного: коли ми

скінчили 4-й клас, мій батько, професор І. М. Ляпсус, завідувач відділу мінералогії Київського музею астронавтики, запросив мене з Мезоном на відкриття нової експозиції.

Не буду розповідати, як ми зраділи такому запрошеню, — мабуть, ви всі вже побували в тому музеї і на власні очі побачили і вулканічні туфи Місяця, і криваво-червоні піщаники Марса, і поцятковані алмазами блакитні глини Венери, і райдужні силікопи з Меркурія, і таємничі електрети з кілець Сатурна. Тепер їх може бачити кожен, але тоді ми з Мезоном були першими хлопчаками, перед якими розкрилися всі опі неоціненні скарби.

Мій батько, — слід віддати йому належне, — людина дуже талановита, прекрасний організатор і вчений. Під його керівництвом працівники музею створили по-справжньому чарівну експозицію: кожній планеті Сонячної системи виділено окремий великий зал, де майже повністю відтворена ілюзія «дійсності» красивиду.

Заходиш — і аж моторошно стає: перед тобою розкривається незнаний казковий світ; ти можеш помацати рукою те каміння, яке ще зовсім недавно лежало на поверхні Місяця чи Венери, ти стоїш саме на тому ґрунті, на якому колись стояв кібер-розвідник, а стереоскопічне рухоме зображення довколишнього простору точно відповідає картині, яку зафіксували об'єктиви його гоніовізорів.

Особливо нас вразив Меркурій. Коли заходиш до того залу, то мимохітъ зачлющуєшся: освітлення там таке яскраве, що навіть темні окуляри мало допомагають. А коли очі дещо

призвичається — починає розрізнати деталі просто-таки фантастичного пейзажу.

Довкола бують фарби. Криваво-червона межеє з яскраво-синьою, абсолютно чорна — з сліпучо-білою. Пливуть над планетою отруйні фіалкові вишари, закручуються в смерчі, і тоді в густозоряному небі починає вихилитися неймовірно красне полярне сяйво. Поміж жовтих скель дзюрчить струмочок розплавленого олова. А на його «березі» просто на очах виростають химерно розгалужені «кущі». Тільки ні, то не рослинність. Це так утворюються кристали сульфідних сполук. Досягаючи певної висоти, «гілки» обламуються від власної ваги, падають і одразу ж розпливаються озерцем масляникуватої рідини, з якої знову підвідуться «пагінці». А на дальньому плані, «на обрії», весь час блукає марево — цей неазінний атрибут краєвидів Меркурія. Оптичні феномени там такі яскраві й реальні, що після Першої експедиції було навіть зроблено спробу шукати меркуріанські «міста» та меркуріанських «тварин». Звичайно ж, нічого не було знайдено. Меркурій — мертва планета.

І ось — ви тільки уявіть! — після перегляду меркуріанської експозиції Мезон нахабно заявив, що вчені помилюються: на Меркурії існує життя! Він торочив, що дуже уважно стежив за гоніознімками марева і повсякчас бачив над обрієм меркуріанських птахів — великих, з сріблястими крилами трикутної форми. Мовляв, марево не виникає з нічого: марево може тільки спотворити розмір та форму предметів, але ці предмети обов'язково повинні існувати! Чому не виявили тих птахів наші кібер-розвід-

ники? Та тому, що то — птахи, та ще й розумні, вони втікали геть при наближенні чужинців. Як можуть існувати ті птахи при температурі понад чотириста градусів за Цельсієм? Та дуже просто: меркуріанське життя базується не на вуглецевій основі, як у нас, а на кремній-органічній, а такі сполуки витримують купіль з розплавленого заліза!

Одне слово, Мезон говорив так гаряче й переконливо, що зацікавив навіть мене. Ми і вдруге, і втретє, і вчетверте проглянули всю програму експозиції (гоніографічна стрічка експонується 20 хвилин). Кажу цілком щиро: чи то на мене вплинуло переконання Мезона, чи, може, від перевтоми зору, але й я почав помічати отих його птахів. І — каюсь гірко! — це я, саме я, дурень, звернув увагу на елісоїдальний предмет «на обрії» експозиції.

— А поглянь-но,— сказав я Мезонові з посмішкою,— чи то часом не яйце меркуріанського «птаха»?

Звичайно ж, я гадав, що то — стереоскопічне зображення, відтворене гоніографом, але Мезон вміть помчав туди крізь уявні «скелі» та «олов'яні струмки».

— Не чіпай! — вигукнув я одчайдупно. Але було пізно: він уже підняв і крутив у руках оте «яйце». Воно за розміром і формою скидалося на дінно, тільки синюватого кольору.

— Ну що ти накоїв?! — дорікав я Мезонові.— Адже нас попередили: торкатися предметів абсолютно заборонено! Ти ж порушив експозицію — тепер зображення не компонуватиметься з реальними речами!

— Та не репетуй, Елісоїде! — grimнув він

на мене так, наче це я порушив правила поводження відвідувачів у музеї.— Сам того не знаючи, ти зробив надзвичайно важливе відкриття! Це таки справді яйце! І ми з нього виведемо меркуріанського птаха!

Ну от, бачите?! Мало того, що він порушив експозицію залу, так тепер йому ще й заманулося зіпсувати унікальний експонат (Інв. № М-2437/бп-1981), привезений з Меркурія Другою експедицією!

Я благав його покласти предмет на місце та й забути назавжди своє дурне припущення, яке абсолютно протистоїть тверезому глуздові і свідчить лише про механістичне розуміння процесу виникнення життя, але він уперто торочив своє і намовляв мене взяти отої експонат пішком, ви чуєте — и и ш к о м! — і дослідити в нашій школіній лабораторії. Кінець кінцем, мені довелось заявити, що я поскаржусь батькові.

Ми посварилися тоді з Мезоном і кілька тижнів не розмовляли. Згодом стосунки наші відновилися, і я, певно, назавжди забув би ту прикруюючу в музеї, коли б не захоплення Мезона меркурографією та меркурологією. Він годинами просиджував перед кіб-репетитором, перечитуючи на його екрані звіти обох експедицій на Меркурій, виписував у свій товстолезний зашморганий блокнот фізико-хімічні характеристики основних кліматичних зон цієї планети, наполегливо вивчав хімію кремній-органічних сполук. Про «яйце» Мезон не загував, тому я побажливо ставився до його нового захоплення — хай собі мріє про нові, неземні форми життя!

Проте навіть я, колишній найближчий друг Мезона, не зінав, на яку підступність він здатний! О, громадянин Книш Д. М. заздалегідь розпланував все до найдрібніших деталей! І почав він з того, що прикинувся дурником: мовляв, чи не допоможеш ти, Елісоїде, розібратися в ось такому й такому питанні, адже ти у нас відмінник, а я з трійок не вилажу? Звичайно ж, я, як і личить піонерові, почав сумлінно йому допомагати. І вже не знаю, як воно так сталося, проте з часом уже не я, а він заперечував можливість існування життєздатних кремній-органічних структур. Його заперечення були найвними, елементарно простими, я громив їх з легкістю, однак він завжто спречався, доводячи мене до нестяги своєю тупістю. Так тривало місяців зо два, аж раптом після однієї дуже гострої дискусії Мезон заявив, що складас зброю, бо я переконав його, отож і підтримує мою думку дослідити «меркуріанське яйце», бодай побіжно.

Ви розумієте, як повернув справу гром. Книш Д. М.? Мовляв, я не я і хата не моя!.. Та хіба ж я хоч словом прохопився про намір зазіхнути на рідкісний експонат музею?! Я так йому й сказав.

Але у Мезона де й уязлася надзвичайна красномовність! Він торочив, що саме я перший помітив «меркуріанське яйце», що саме мені може належати честь відкрити кремній-органічну форму життя, що саме я довів можливість дослідження предметів без щонайменшого порушення їх структури. Він виспівував, як соловей, а на закінчення дифірамбів заявив, що, цінуючи мою безкорисливу допомогу

в розв'язанні найскладніших питань, дарує мені свою «гагарінку».

Тепер я розумію: то був хабар. Звичайній хабар! А я, дурень, тоді не усвідомлював цього, сприйняв той дарунок як вияв вдячності. І це було початком моєго гріхопадіння.

Ні, того дня ми ще не вчили злочину. Громадянин Книш Д. М., посплявшись на мій роликний зв'язок з проф. Ляпсусом І. М., памовив мене попросити дозволу бувати в Меркуріанському залі тоді, коли він зачинений для відвідувачів,— нібто для детального вивчення експозиції. Товариш Ляпсус І. М. дав згоду, навіть не підозрюючи, що таким чином стає співучасником майбутнього злочину. Втім, цього не підозрював і я: Мезон запропонував усюго лише обміряти й зважити оте «яйце», що ми й зробили.

Однак наступного ранку він примчав до мене з палаючими очима і заявив, що «яйце» треба негайно дослідити з допомогою нейтронного інтроскопа. Мовляв, його «жива» природа доведена повністю. Мовляв, про це свідчить «крутильний момент».

Якщо ви ще не вивчали теоретичної механіки, я поясню вам, у чому справа. Крутність варене куряче яйце — воно обертається дуже довго, а сире — загальмовується враз, бо всередині в ньому — рідина з великим коефіцієнтом внутрішнього тертя. Отак і з «яйцем» меркуріанським: розрахунки показали, що воно загальмовується швидше, аніж мусило б, якби було повністю суцільним; виходило, що в ньому є своєрідна «шкаралупа» і «путроці». Розбіжність складала якісь частки процента, але

так і мало бути, бо «путроці» отого «яйця», мабуть, скидалися своєю в'язкістю па шевську смолу, яка при звичайній температурі розпливається дуже повільно, а під удару розколюється, немов кристалічне тіло.

І знову, не знаю, як сталося, але доводив ці твердження вже не Мезон, а я. Він слухав дуже уважно, підтакував, а па закінчення по-здоровив мене з величезним відкриттям і подарував справді упікальну марку — «бригантишу» 1959 року!

Як бачите, я абсолютно щирій у своїй сповіді. Ота «бригантина» теж була хабарем,— гром. Книш Д. М. скотився навіть до таких негідних засобів! — і мене винімав хіба те, що я завжди був непоправним ідеалістом, нездатним приписати людині підступних намірів. Але що ж — злочин лишається злочином. Того вечора ми з громом. Книшем Д. М. низком винесли з Меркуріанського залу експонат, зареєстрований як № М-2437/бп-1981, і вранці дослідили його з допомогою нейтронного інтроскопа.

Так, перші ж знімки показали, що я мав рацію: «меркуріанське яйце» було неоднорідне за своєю структурою. Під дуже твердою «шкаралупою» завтовшки 8 міліметрів залягав шар пружної шпаруватої речовини, а в центрі еліпсоїда містилося якесь кулясте тіло з кристалічною структурою. Хімічний аналіз «шкаралупи» показав, що вона складається з двоокису кремнію, типу звичайного земного кварцу, проте з домішками високомолекулярних галогід-сиданів. Порушувати цілісність «шкаралупи» задля дослідження «путроців» ми не паважились.

Ось на цьому й слід було б поставити крапку та й віднести експонат до музею. Потім я надіслав би до Академії наук СРСР коротке повідомлення про своє відкриття, і авторитетна комісія дослідила б «феномен Бориса Ляпусса», який став би основою моєї майбутньої кандидатської дисертації. Таке розв'язання справи було б абсолютно законним і науково обґрунтованим.

Але гром. Клиш Д. М. такий варіант аж ніяк не влаштовував! Він почав торочити, що в Академії наук на «повідомлення» (він так і сказав: «повідомлення в лапках!») п'ятикласника ніхто не зверне уваги; а якщо звернуть, то доручать зробити перевірку якому-небудь аспірантові, який ніякого «феномена Бориса Ляпусса» не помітить; а якщо й помітить, то назве своїм іменем і зробить основою для власної кандидатської дисертації.

Чи ви бачите, якими методами впливав на мене гром. Клиш Д. М., вербуючи собі спільнника для здійснення злочину?! Він апелював і до логіки, і до почуття обов'язку, і до притаманного кожному майбутньому вченому прагнення пріоритету в дослідженнях!.. Звичайно, я довго опирався його намовлянням і склав зброю аж тоді, коли Мезон, так би мовити, «довів», що експонатові ми не запшодимо в принципі.

Власне, Мезон тільки натякнув, а ідею я розвинув самостійно. Справді: експонат № М-2437/бц-1981, еліпсоїдальне тіло вагою 4 025,693 грама, ще два роки тому перебувало на поверхні Меркурія в точці, де, згідно з повідомленням кібер-розвідника, температура ста-

новила 432°C, а «атмосфера» складалася з розріджених випарів олова при абсолютній відсутності кисню. За таких фізико-хімічних умов вищезгадане тіло, певно, перебувало довгий час, отож логічно було припустити, що такі ж умови не запшодять йому й нині.

Не знаю, яким уже там чином Мезон випросив у наставника дозвіл скористатися вакуум-термостатом шкільної лабораторії (мабуть, збрехав, як завжди!), та це й несуттєво. Головне, що ми того ж таки вечора почали наш так званий «експеримент».

Ну, що ми могли побачити?! Що?!.. Розплвилися шматки олова в чаші термостата, перетворилися на блискуче озерце. Напізванурене, плавало на його поверхні «яйце». Та й усе. Збігала година по годині, проте нічого — ну нічогісін'ко! — не змішувалось.

Звичайно ж, нетерплячий Мезон почав співати найнайвищі, найбезглазіші припущення: а може, мовляв, потрібний «меркуріанський птах», аби висидіти оте «яйце»? А може, не вистачає якихось каталізаторів? А може, ми не повністю відтворили умови тієї зони Меркурія?.. Мовляв, ми не зважили на те, що там діє надзвичайно активне ультрафіолетове випромінювання Сонця.

Буду об'єктивний: хоч Мезонові і бракує глибоких, ґрунтовних знань, але саме через хаотичність свого мислення він часом цілком випадково висловлює думку, варту уваги. Ну, а мені досить натяку, щоб одразу ж проаналізувати бодай найполохливіше припущення, науково обґрунтувати його і перетворити на гіпотезу, а пізніше й на теорію.

Так і цього разу. Я негайно провів необхідні обчислення і доручив Мезонові випросити ти для дослідження вогнестійкай випромінювач ультрафіолетових променів високої потужності. Слід віддати йому належне: завдання він виконав успішно.

Проте не допоміг і ультрафіолет. Тільки й того, що «яйце» на поверхні розтопленого олова відтепер фосфоресціювало блакитно-зеленим сяйвом, а ми дивилися на нього крізь кварцовий ілюмінатор і тамували подих, чекаючи на чудо.

Чуда не було. А дні минали. На щастя, ми розпочали свій експеримент напередодні капікул, отже, нам ніхто не заважав. Але я вже почав непокойтися: батько сказав, що пе пізніше першого вересня почнеться реконструкція Меркуріанського залу — експозицію поповнюють предметами, які ційно привезла Третя експедиція. Звичайно ж, відсутність експоната № М-2437/бц-1981 буде помічено враз. Що робити?

Мабуть, найрозумініше було б припинити нашу витівку та й покласти експонат на місце. Проте Мезон затяvся: мовляв, хто ж витягає з інкубатора яйце передчасно? Мовляв, коли вже почали «висиджувати» отого «меркуріанського птаха», то треба довести справу до кінця, бо інакше «зародок» загине. А коли я запитував його, скільки ж можна чекати, він відповідав, що не більш як меркуріанський рік — тобто 88 земних діб.

Як не дивно, але він мав рацію. Трагічний фінал нашої злочасної акції настав учора, 29 серпня 1982 року, о 17.35 за московським

часом. Ні, я не можу писати про це спокійно, мені треба відпочити.

Отже, продовжую. Вчора ще зранку в мене було тривожно на серці. Я заявив Мезонові, що всі терміни збігли, отож досить грatisя в учених. Він удав, що не чує, а коли я хотів вимкнути термостат — брутально відштовхнув мене від пульта і заявив, що наб'є мені пижу в разі повторення такої спроби. Мені довелось скоритися.

Півдня ми просиділи, втушивши погляд в ілюмінатор термостата, надуті, немов сичі. Признаюсь щиро: я був роздратований вкрай, отож кінець кінцем і почав підшпигувати Мезона каверзними запитаннями. Мовляв, навіщо отим «меркуріанським птахам» крила, якщо там немає повітря, а отже, й літати не можна? Чому з такого «яйця» має вилупитися «птах», а не «меркуріанський крокодил», скажімо? Чому, на його думку, «тварини» на Меркурії існують, а «рослинні» — ні?

В нього на все була готова відповідь. У «меркуріанських птахів» оті трикутні площини — зовсім не крила, а фотоелементи, які переходять енергію Сонця; літати «птахи» можуть на реактивному принципі, як напівзвичайні йонолъоти; «крокодили» на Меркурії абсолютно тодожні з «птахами», бо мусять мати однакові «крила»; «меркуріанські тварини» якраз і є в нашему розумінні «рослинами», бо живуть за рахунок безпосереднього використання променістої енергії Сонця.

Звичайно ж, ніяких Америк він не відкривав, так самісінко міг би відповісти йому і я.

Але побачили б ви, з яким пихатим виглядом він проголошував оці башальні істини! Ну просто тобі професор, який рече перед першокурсниками!

— Ну, гаразд,— сказав я спокійно, уриваючи потік його красномовства.— Ти торочиш тільки про енергетику. Але ж для земних рослин потрібні не тільки сонячні промені, а й «будівельні матеріали», — вуглексий газ, вода, мінеральні солі. Скажімо, «вилупитися» твоя «пташка». То що ж вона істиме?

Ой, крапще б я не промовляв цієї фрази! Почувши її, Мезон аж підскочив. Він довго дивився на мене, ніби вперше побачив, а потім сказав:

— А ти знаєш, Еліпсоїде, часом навіть у тебе з'являються проблиски розуму! Хвалю!

Чи ви чуете?! Незмінний трісчник Мезон побажливо похвалив мене, відмінника, в якого не було жодної оцінки меншої за «5»! Проте не встиг я відкрити рота, щоб відновісти гостро й влучно, як Мезона раптом наче вітром змело з кімнати. Він повернувся хвилиною через десять і почав вивантажувати з кишень слойки з реактивами.

— Молодець, Еліпсоїде,— мимрив він так наче мене тут зовсім не було.— Правильно запропонував: для «пташенятка» потрібна їжа. Чистий кремній?.. Годиться. Ну, і германій, звісно. Для фотоелементів... І кристалічна сірка, звичайно,— адже для поверхні Меркурія характерні сульфідні сполуки... Для смаку дадамо трошки рідкоземельних металів... А от вуглецю — побільше: він саме й змінить кремнійорганічні ланцюжки...

Тільки аж тепер я збагнув: Мезон вирішив засипати всю оту суміш у розжарений термостат!.. Хто міг би поручитися, що не трапиться вибух? А головне, де гарантія, що при цьому не зруйнується рідкісний експонат, вкраїдений нами з Музею астронавтики?!

Я благав його не робити дурної спроби, доводив її небезпечність, заклинив не робити злочину перед науковою, але добився тільки того, що він силоміць посадив мене на стілець перед термостатом і наказав пильно стежити за отим «яйцем».

Доки насоси висмоктували повітря із шлюзової камери, я ще кілька разів намагався вплинути на гром. Книща Д. М., проте він мені навіть не відповідав. А точно о 17.35 на тиснув на кнопку і хрипко вигукнув:

— Пильнуй!

Я встиг помітити тільки те, що в чащу термостата згори щось посыпалося, а потім в ній спалахнуло полум'я, заклубочив дим, який безперервно мінівся в кольорах і вирував, немов підхоплений смерчем. А коли той дим поступово почав розвіюватися, я зойкнув: на біляжчому до нас кінці «яйця» з'явилася кілька тріщин. Мало того: тріщини поглиблювалися, перетворювалися на розколини, а звідти виштовзalo щось схоже на шматки пожмаканого блакитного оксамиту. Потім «шкаралупа» почала обсипатися з усіх боків, і разом з тим на поверхні розплавленого олова, тепер уже засмічені всілякими часточками домішок, почало вимальовуватися щось схоже на живу істоту. Живу?.. А як же інакше сказати, коли оте «щось» сіпалося й коливалося, поступово

набуваючи форми вузькогорлого глечика з приспособами до нього пожмаканими «крилами».

— Дивись! Дивись! — репетував Мезон так, ніби я сидів не поруч нього, а принаймні в протилежному кінці лабораторії. — Воно — єсть!

Справді, «воно», — отої блакитний «глечик з крилами», без щонайменшого натяку на очі, вуха та лапи, — видовжило свою «шию», схилило її вниз, щось всмоктало в себе, — видно було, як по «горлу» прокотився клубочок у «чрево». І одразу ж «крила» почали випростовуватися, набувати трикутної форми. Їм уже не вистачало місця в термостаті; вони загиналися донизу, і це, мабуть, дратувало того «птаха» чи як там його назвати, бо все його «тіло» почало гарячково смикатися. Наче відчувши спрагу, «птах» ще раз схилив свою безголову «шию» і почав пожадливо ковтати розплавлене олово. Його «тулуб» наповнювався, гладшав, і це ніби додавало «птахові» сили. Він борсався щодуху; видається, ось зараз-зараз він змахне «крилами» і полетить...

І раптом сталося несподіване: луснула «шкіра» на його «чреві», полилося звідти рідке олово, засмічене різнобарвними шматочками якоїсь речовини, а сам «птах» почав опадати й моргнитись, як гумова надувна кулька, з якої виходить повітря. В останньому пароксизмі заметлялися «крила» та й упали, розплівлися сірою плівкою. Розплівся й «глечик». І все це відбулося так швидко, що ми навіть не встигли ввімкнути кіноапарат.

Мені відібрало мову. Я ладен був чи битися головою об стіну, чи гамселити кулаками

Мезона,— адже здійснено неймовірний злочин! Хто засвідчить, що вдастся бодай у далекому майбутньому знайти ще хоч одне таке «яйце»? І що я скажу батькові, який повністю відповідає за кожен експонат музею?! Майже з непавистю я подивився на Мезона. А той сидів, обхопивши голову руками, і шепотів, дивлячись на мене:

— Дурень!.. Який несосвітений дурень!

— Сам дурень! — цілком справедливо гrim-нув на нього я.— Коли б ти не...

— А, замовкни! — махнув він рукою байдуже.— Ти був, є і будеш носієм залізобетонного розуму! Дурень — я, бо це ж мені слід було зважити, що на Меркурії сила тяжіння в кілька разів менша, аніж на Землі! Бідолашше пташенятко було просто розвачлене власною вагою. Зрозумів, телепнію?.. Воно загинуло, і вбив його я. Все. Вимикай термостат!

Чи ви бачили? «Все! Вимикай!» Добре, хоч визнав, що саме він був організатором злочину! Але я теж не знімаю з себе відповідальності, ні. Ми обидва винні і обидва будемо відповідати.

Яка ганьба! Яка ганьба!

Це сталося вчора. Сьогодні, 30 серпня, я написав оцю сповідь, в якій не приховав нічого.

Завтра я віддам її батькові. Або ні, надішлю просто на адресу Президії Академії наук СРСР, бо професор Ляпус І. М. пі в чому не винен.

А ще я перед тим дам прочитати написане гром. Книшеві Д. М., аби не почути від нього пізніше закидів про нечесні методи.

* * *

Того ж таки 30.08.82 р., 21.30. Щойно від мене пішов гром. Книш Д. М. Ви тільки уявіть: прочитавши мою піциру сповідь, він довго сидів мовчки, дивлячись на мене знецависними очима, а потім процідив крізь зуби: «Яка ж ти гнида, Борис!» Я стримано порадив йому вибирати вирази, але він зловтішно повторив: «Яка ти страшна гнида! Втім, я додумувався, що так і буде, тому засталегідь написав заяву. Читай та дякуй мені, що пику тобі не набив. Гидро!»

Ні, ви розумієте, який нахаба?! Сам винен, та ще й ображає мене найостаннішими словами?!

А заяву його я переписую про всяк випадок, аби лишилась копія.

«До директора Київського музею астронавтики
учня 5-Ж кл. 228 с.ш.
Дмитра Кшиша

Заява

Цим ставлю Вам до відома, що 29 травня цього року під час відвідин Меркуріанського залу Вашого музею я, не питуючи дозволу, взяв експонат № М-2437/бп-1981 (еліпсоїдальне тіло вагою більше 4 кілограмів) і під час експериментів розіславив його у вакуум-термостаті. Злочин я вчинив сам один і готовий дістати за це покарання.

30 серпня 1982 р.

(Підпись).

Ну, то які коментарі ще потрібні?!

* * *

12.09.82. Од батька мені перепало добряче, але Мезонові — гірше. Його виключили з піонерів!

Мама збирається написати заяву до Спілки письменників, щоб вилинули на Мезонового батька. Я не раджу цього — Мезонів батько тут пі до чого.

* * *

17.12.83. Я весь тремчу від обурення: де справедливість?! Ні, ви уявіть: у грудневому номері журналу «Наука и жизнь» опубліковано статтю Дмитра Книпа під претензійною назвою «Кремнійорганічне життя на Меркурії». Наш чесний-пречесний Мезон на шести сторінках розписує проведений нами дослід, зовсім не посилаючись на мене. Тільки аж наприкінці він милостиво повідомляє, що в експерименті йому допомагав Б. Ляпсус. Ви розумієте — «допомагав»?!

Батько радить пегайно написати до редактора журналу. Так і зроблю.

* * *

1.07.87. Так ось куди ви цілили, вельминешавновий громадянине Книш! Так он заради чого ви давали мені хабарі, підлещувалися до мене, прикидалися дурником! В усіх газетах і журналах зараз тільки й мови, що про «феномен Книша»! Мезонові ж тільки вісімнадцять років; він ще ж тільки скінчив перший курс університету, а його вже включили до складу групи, яка буде досліджувати «мерку-

ріанське яйце», неподавно знайдене Четвертою експедицією! О, звичайно ж, він «захистить» кандидатську дисертацію! Так-так, «захистить», бо буде давати хабарі всім, од кого буде залежати!

Зараз сідаю писати заяву до Президії Академії наук. Треба гнати геть мерзотників, які, прикриваючись пишними фразами, дбають тільки про себе!

В науці нема місця для підліх егойстів!

ОСТАННІЙ ЧВАК

Коли я дізнався, що в черговий політ нам доведеться взяти пасажира, на моєму обличчі, м'яко кажучи, не було захоплення. Секретарка Зоя, яка оформляла льотні документи, співчутливо подивилась на мене:

— Не гнівайтесь, Панасе. Скандали марні. Візу наклав сам Архангел.

З начальником Бази Архангельським сперечатись було справді даремно. Він аж пік не вергав громів і блискавок — навпаки, терпляче вислуховував і дивився майже лагідно, а коли ви вичерпували свої гнівні докази, турботливо казав:

— Щось у вас, товариш пілот-космонавт, перви розходились. Чи не перевести вас на рік-півтора із загону пошуку космічних цивілізацій у загін вантажоперевезень?

Після цього найзапальнішого сперечальника як вітром здувало.

Знаючи це, я бессило дивився, як Зоя красиво вписує в графу «Склад експедиції»: «Бернард Білонух, космобіолог». Я механічно відкинув у думці дві перші літери прізвища, і серце в мене стислося від зовсім уже недобрих передчуттів.

Космобіолог з'явився на стартовий майдан-

чик у чорному костюмі і з портфелем. У накрохмаленому комірці вільно вертілась довга веснянкувата шия. Знайомлячись, він соромився, намагався виставити запалі груди і човгав ногою в лакованому черевику. Ми із Сашеком лише мовчки перезирнулися.

— Готовати вміте? — спитав я, ховаючи неясну надію знайти пасажирові бодай якесь заняття.

— Лише вегетаріанські страви, — скромно відповів він. — Я прихильник безубійного харчування.

Першого дня польоту ми не бачили пасажира. Рух в околицях Бази був як на Хрещатику в години пік, і вести корабель доводилось удвох. За цілий день Білонух дав знати про себе лише одного разу: він викликав мене по радіотелефону якраз у ту мить, коли нам треба було розминутись із зустрічним рудовозом та безпілотним поштовиком, що йшов напереріз.

— Даруйте за турботу, — забурмотів він конфузливо, — мені, далебі, страх незручно відволікати вас від роботи...

— Коротше! — гаркнув я не своїм голосом.

— Де у вас гігієнічні пакети?

...Вдосвіта я пішов на камбуз, щоб приготувати собі і Сашекові яечню з консервованою шинкою. Бернард, ще блідіший, ніж на передодні, місив якийсь фарш із спаржі та зеленого горошику.

— Чого це вас так скрутило? — запитав я співчутливо. — Морська хвороба на космічному кораблі — випадок, що не кажіть, унікальний.

— Все лихо в моїй клятій уяві, — похмуро

відповів Бернард.— Я так яскраво уявив собі безодню під ногами...

Поступово ми примирiliсь із присутністю пасажира. Поводився він тихо й ненав'язливо: цілими днями щось роздивлявся у свій мікроскоп або читав. Крім довідників та наукових монографій, він узяв з собою десятка п'ятого книг із «Бібліотеки жахів», обкладинки яких рябіли закривленими кінджалами, павуками-гігантами та подібною нечистю. Щовечора перед сном він боязко розгортав одну із них і пробігав ошаліми очима кілька сторінок.

Потім у темряві його наелектризований страхом чуб випромінював легке сяйво на зразок полярного.

Загалом життя на борту проходило в межах норми. Корабель без усіх пригод просувався до своєї мети — планети Супремум, на якій телепінелектрометр Бази виявив досить потужне інтелектуальне поле. По дорозі ми мали встановити причину дивного мовчання колонії землян на Ейвілеусі: вона утворилася двадцять років тому й відтоді не подавала ніяких ознак життя. В службовому додатку до Зорянного реєстру вказувалось, що сто шість чоловік, які переселились на Ейвілеус, були особами без певних занять.

...Якось уночі я прокинувся від того, що хтось полоскотав мою ногу. У тьмяному свіtlі недалекого вже Ейвілеуса я побачив величезного тигра, який по-господарському принюхувався до моєї висунutoї з-під ковдри ноги. Із швидкістю блохи я відстрібнув подалі в куток і прикрився подушкою, немов щитом. Тигр по-

хмуро дивився на мене бурштиново-зеленими очима. Я гарячково намагався пригадати які-небудь придатні в цій ситуації відомості про тигрів, але в голові внерто спливала одна і та ж фраза: «Особливо ціняться їхні колінні чашечки, з яких готують активні ліки від подагри».

За дверима каюти почулися кроки Сташека: його чергування скінчилось, і він ішов будити мене. Мое заціпеніння одразу пройшло. Однією рукою я ввімкнув верхнє світло, а другою звойничим криком пожбурив подушку в нахабну морду володаря джунглів. Здивований Сташек завмер на порозі:

— Що сталося, старий?

— Тигр! — відповів я, нишпорячи очима по каюті.— Обережно! Він щойно був тут!

Губи Сташека розтяглися у розуміючій усмішці.

— Смугастий? — діловито спитав він.

— А який же іще!..

— А може, в клітишку?

Я розлютився:

— Бортіжнепере Заремба, облипте непотрібні жарти! На борту корабля знаходитьться тигр! Негайно озбройте особистий склад імпульсаторами!

Сташек демонстративно виструнчився:

— Дозвольте доповісти, товариш командир корабля, імпульсатори не заряджені!

— В такому разі,— вигукнув я, відчайдушно борючись із близкавкою комбінезона,— оголопшу вам за халатність догану із занесенням у бортовий журнал!

— Дозвольте вам нагадати,— ехидно повів брововою Сташек,— що, згідно інструкції номер

двадцять-бе, імпульсатори належить ставити на зарядку за годину до початку посадочного маневру.

— Гаразд, твоя взяла,— махнув я рукою.— Але тигр був. Ти ж знаєш, комари мене по почах не переслідують.

— Здається, в усьому винен я,— почувся з верхньої полиці тихий голос космобіолога.

— Ви?!

Бернард не жартував. Він дивився на нас з біlosніжного простирадла сумовитими лагідними очима.

— Чи не хочете ви сказати,— почав я, холонучи від страшної підохри,— що звір з'явився на борту завдяки вам?

— Боюся, що саме так,— піросердно відповів Бернард.

— Звичайно, він потрапив до вашого біологочного вантажу помилково. Ви переплутали його з каністрою формаліну або з рентгенівською установкою. Тепер, оскільки нічого вже не зміниш, він прикрасратиме нам життя і створюватиме затишок. Буде терпісь об коліна й муркотіти... Чи знаєте ви, як офіційно зветься ваш вчинок?

— Космічна контрабанда підвищеної небезпечності! — жваво підказав Сташек.

Бернард застогнав від жаху:

— Ви мене неправильно зрозуміли! Не брав я його з Землі, ось вам слово честі!

Я подивився на космобіолога м'яким батьківським поглядом.

— Якщо ви зараз скажете, що впустили тигра в корабель під час польоту, то мені доведеться оголосити себе Гасм Юлієм Цезарем.

Доручивши Сташеку провести розслідування, я пішов до кабіни, де комп'ютер пронизливими давінками вимагав до себе уваги. Я проглянув три варіанти посадки, які він рекомендував, і лишився нездоволений; потім змінив вихідні обмеження і дав команду розі'язувати задачу напово. В моїй голові паморочилося від голоду. Я дуже яскраво уявив собі панину традиційну яечину з рожевими кусочками шинки, і раптом... На пульті комп'ютера, мов на скатертині-самобранці, з'явилася сковорідка з яичною. З'явилась нізвідки, з повітря, з близьку зірок. Краї яєчні були апетитно підрум'янені, а жовтки загусли саме як треба.

Я міцно зажмурився, розшиючив очі — ві, видіння не зникло. Більше того, сковорідка тихенько потріскувала. Я боязно доторкнувся до неї і відчув під пальцями гарячий мотал. В кабіні привабливо запахло камбузом.

Комп'ютер знову задзвінів. «Задача не має розв'язання,— горіло на табло.— Посляб обмеження».

— І ти Брут! — гірко сказав я комп'ютеру. День починаєвся препогано.

Покінчивши паренші з непокірною задачею, я скоса зиркнув на яечину, в душі чекаючи якоїсь каверзи. Мої передчуття збулися: яечини безслідно зникла. Втім, слід лишився: на світло-зеленому пластикові пульта красувалась випадена сковорідкою пляма.

«Здається, в усьому винен я», — прозвучало в мене у вухах зінання Бернарда. Невже фокус із яечину — теж діло його рук? Може, він фокусник? Ілюзіоніст-аматор, який спеціалізується по тиграх і яечнях? Однак пляма на

пластикові беззаперечно доводила, що припаймні сковорідка була реальною.

— Алло, Панасе! — обірвав мої роздуми збуджений Сташеків голос.— Постараїся прийти в каюту, тут...

Його слова заглушив грізний рев.

Помчавши кулею в каюту, я побачив дивну картину: скуювождений Бернард підстрибував то на лівій, то на правій нозі, вигукуючи надтриступим голосом якісь імена, а Сташек, без краватки, в змокрілій від поту білій сорочці, енергійно діригував його стрибками.

— Придумай що-небудь,— благально вигукнув Сташек,— довго він так не витримає! Головне — відволікти його уяву, щоб він не думав! I-i-i — жіноче ім'я! I-i-i — чоловіче! I-i-i — раз! I-i-i — два!

— Тоня! Коля! Галя! Петя! — вигукував Бернард, чесно витанцюючи перед Сташеком.

— Що тут кoйтися? — ошелешено спітав я.— Про що він не повинен думати?

— Про тигра! Варто йому уявити тигра — і той тут як тут. За Мак-Корміком... Ну, вище! Голосніше! Три-чотири!

Я стукнув себе по лобі: як же я одразу не згадався! Та ще ж із студентської лави була відома гіпотеза Мак-Корміка про те, що в деяких районах Всесвіту можливий «феномен матеріалізації ідей» — перетворення енергії в матеріальні об'єкти під дією інтелектуального поля особи. Гіпотезу цю багато хто вважав курйозом, тим паче, що Мак-Кормік не міг конкретно вказати, в яких районах Всесвіту вона має шанси підтвердитись.

І ось ми, здається, потрапили саме в такий район. Уявлення тут стає на якийсь час реальністю... Я згадав книжку, яку читав перед тим увечері Бернард. Вона звалася «В пазурах тигра-людоїда» чи щось подібне. Принаймні з її обкладинки люто позирав хижак, точно сінько такий, як наш інчний гість. Я чітко уявив його ікла і, спохопившись, швидко озирнувся навколо.

Тигр, на щастя, не з'явився.

— Я... більше... не можу... — видушив із себе Бернард, катастрофічно послаблюючи темп стрибків.— Залиште швидше цю каюту, замкніть мене, а то я вже бачу Його вуса!

Сташек ледве не застогнав у відчай.

— Нема ніяких вусів! — категорично заявив він, дивлячись на Бернарда очима гіпнотизера.— Я їх поголив! Сядьте в крісло. Розслабтеся. Вам добре й спокійно. Ви тримаєте в руці щось зовсім невинне — наприклад, склянку з холодним молоком.

— Я вас благаю,— стрепенувся Бернард, впustивши па підлогу матеріалізовану склянку,— не давайте мені поживи для небезпечних асоціацій! Молоко п'ють коти, а Він же із сімейства котячих!

— Ви маєте рацію, молока нема,— поквапливо погодився Сташек.— У вас у руці квітка клеверу, ви вдихаєте його тонкий аромат...

Бернард із жахом пожбурив квітку:

— Ви штовхаєте нас на загибел! Це ж простий ланцюжок: клевер-бджоли-ведмідь, а звідси до Нього один крок!

— Відпочинь, Сташеку! — рішуче втрутися я.— А вам, Бернарде, теж не треба себе

мучити. Уявляйте собі на здоров'я вашого тигра, тільки он у тому кутку каюти.

Я показав Бернардові вільний куток і якогома швидше уявив собі там клітку з легірованої сталі. Через кілька хвилин мій розрахунок виправдався: непокірна уява космобіолога матеріалізувала тигра саме в тому кутку. Жахливе ревіння струснуло каюту, але товсті прути клітки надійно захистили нас — при наймі на якийсь час. Сташек, що втратив мову від надміру вражень, радісно ляснув мене по спині.

— Даруйте, — повернувшись я до космобіолога, який винувато кліпав очима, — але буде краще, якщо ваші розважальні книги поки що полежать у мене. Замість них можу запропонувати «Геометрію чотиримірного простору» — чтиво безпечне і корисне.

Додатково відгородивши тигра стінкою із броньованого скла, я повернувся до кабіни. Ейвілеус, поки я був відсутній, помітно збільшився і витіснив з поля зору останні зірки. Його поверхня була забарвлена в основному у два кольори — жовтий та голубий. Пустелі і моря! Сто шість чоловік, які вибрали таку далеку й безрадісну планету місцем постійного проживання, мабуть, мали для цього достатньо підстав...

Автопілот почав виконувати посадочний маневр. Корабель мав приземлитись у приморській оазі — єдиній зеленій плямоочі на видимій частині планети. За даними Зоряного реєстру, колонія «Люкс» знаходилася саме там.

Однак стрілка бортового інтелектрометра, націленого на оазу, твердо стояла на нульеві.

Ознаки розумного життя в місці постанування колонії були відсутні. Це починало мене непокоїти.

...Ми приземлились у центрі оази, на квітучій лузі. Я ретельно обнішорив інтелектрометром все поле обзору — розкішні, вище пояса, трави, кущі кучерявих дерев, синюваті пагорби вдалини. Але стрілка приладу навіть не ворухнулася.

Треба було шукати. Бернард висловив пальке бажання взяти участь, і я вирішив дати згоду. Тигр безслівно дематеріалізувався і більше йому не докучав. Та все ж залишати Бернарда в кораблі наодинці з буйною уявою здавалось мені надто ризикованим.

Ми одягли реактивні жилети і один за одним злетіли над оазою. Бернардові я виділив для прочісування найлегшу ділянку — берег моря, а решту території ми поділили із Сташеком.

Описуючи широкі кола, я летів у напрямку до пагорбів. Оранжеве сонце стояло низько над обрієм, і луку перетинали фантастично довгі тіні від дерев. Ні будівлі, ні антени, під навіть купи сміття — хоч я вдивлявся в окуляри-бінокль до болю в очах.

«Кавказ піді мною, один в вишині...» — неслодівано прозвучало у мене в навушниках. Захоплений польотом, космобіолог потихеньку мугикав.

— Алло, Бернарде, як ідуть пошуки?

— Чудово! Я відчуваю себе птахом! А коли заплющаю очі...

Я тільки тяжко зіткнув.

— Алло, алло, всі до мене! — заглушив

Бернарда схвильований голос Сташека.— Курс на сигнальну ракету!

Через хвилину ми стояли поряд із Сташком перед безладно розкиданими металевими контейнерами. Їх було понад півсотні. «Розбірний будинок», «Електростанція», «Інструменти»,— з подивом читав я на їхніх сріблястих боках. Переважну більшість контейнерів ніхто не відкривав — вони були запломбовані.

— Ти що-небудь розумієш? — спитав я Сташека.

— Н-ні, а ти?

Ми обережно ходили поміж контейнерами, наче між поснулими бугаями. На кожному з них стояло тавро: «Колонія «Люкс».

Що тут сталося? Чому переселенці не скористалися зі свого вантажу?

— Можна подумати,— тихо промовив Бернард,— що на них хтось напав.

— Це неможливо,— заперечив я,— на планеті нема розумних істот.

— Могли напасті звірі,— підтримав Бернарда Сташек.

— Не допускаю. Ви звернули увагу, що порожні лише продовольчі контейнери? Назвіть мені тварину, яка зуміла б їх розізнанти і відкрити!

— Це могли бути морські павукоподібні,— замислено пробурмотів космобіолог.— О, ви не знаєте, на що вони здатні!

Його погляд розгорявся пекельним вогнем, віщуючи швидке побачення з павуками.

— Дурниці! — пеканілово вигукнув я.— Казки братів Грімм: Паша гіпотеза так схожа на істину, як... як верблюд на їжака!

Я крадькома підморгнув Сташку: підтри-
май, мовляв, мене для загального добра, та він
уже скіпів і не помітив моого сигналу.

— Чи не зволите ви,— вишукано носитав
він,— викласти нам свою близьчу до їжака
версію?

— Зараз ви її почуете,— у відчай пообіцяв
я, відчуваючи в голові цілковиту порожнечу.—
Але смершу давайте попоїмо — давно вже час.

Я відстебнув свою планшетку і уявив на
ній, наче на підносі, три чашки какао з верши-
ками та шість бутербродів із сиром. Це давало
мені невелику відсторочку.

Ми з деяким острахом съорнули по ковтку
какао. Вого виявилось цілком нормальним. Бу-
терброди теж не тайли в собі піяких несподі-
ванок.

— Отже? — вимогливо сказав Сташек, до-
жковуючи сир.— Кажи, ми уважно слухаємо.

Я матеріалізував собі стільчик і стомлено
присів. Бернард очікувально дивився на ме-
не,— забуи, хвали сузір'ям, про своїх павукопо-
дібних. Але відступати пізно. Доведеться ви-
словити якуюсь гіпотезу. І тут мені близнула до
смішного проста думка.

— Всі ці речі їм просто не потрібні,— за-
явив я урочисто.— Феномен Мак-Корміка —
ось задля чого вони сюди прилетіли! Навідо-
монтувати будинок, водогін, електростанцію,
коли житло, воду, світло і тисячу інших речей
можна одержати тут з цічого, просто уявини
їх собі на хвилинку! На Ейвілеусі не треба пра-
цювати — це ідеальне місце для безтурботно-
го життя, щастя і процвітання ледарів.

Сташек подивився на мене з недовірою.

— Якось дивно ти говориш...

— Заспокойся, друже, я тут ні до чого. Так міркували ті, кого ми шукаємо. Згадай: у Зоряному реєстрі вони значаться людьми без певних занять. Інакше кажучи, дармодами. Не станете ж ви заперечувати, що на Ейвілеусі для них просто рай?

— Казки дідуся Панаса! — вибачливо посміхнувся Сташек.

— Як це казки?! — обурився я.

— А так. Дивись, що в тебе виходить. Дармоди пронюхали, що на Ейвілеусі проявляється феномен Мак-Корміка. Діставши сюди, вони кинули свій вантаж, взятий про людське око. Але продуктами чомусь не потрібували, вийняли їх із контейнерів, понесли з собою, хоч у будь-яку хвилину, не ворухнувшись пальцем, можуть одержати найвищуканішу страву. Де ж тут, даруй мені, логіка?

Сонце, лишаючи по собі криваво-червоний слід, поповзло за обрій. Зразу стало темно і холодно.

— Повертаймося до корабля,— сказав я.— Пошуки й суперечки продовжимо завтра.

В кораблі Бернард повідомив нас, що йому зовсім не хочеться спати. Ми можемо лягати, а він почергувє. Сташек мерцій скористався з цієї пропозиції. Я ж, ляючись у душі і стримуючи позіхання, запропонував Бернардові пограти в шахи: в мене не було ані найменшого бажання прокинутись в обіймах павука. Шахи, як мені здавалося, спрямують Бернардову уяву по найбезпечнішому для панного життя руслу...

Після сніданку (два матеріалізовані битки

для мене із Сташеком і томатне пюре для Бернарда) ми знову вилетіли на пошуки. Ранкова оаза не мала мертвого вигляду. Кілька разів від мене цурхали якісь пташки, двічі я наполохав на схилах горбів невеликих звірят, схожих на наших зайців. Для космобіолога на Ейвілеусі було депо цікаве, а от для нас із Сташеком.... Колонія «Люкс», заради якої ми сюди прилетіли, позла, не залишивши по собі ніяких слідів.

В середині дня Сташек скінчив прочісувати свою зону і подався допомагати Бернарду. В мене справи йшли значно повільніше: доводилося оглядати то пагорби, то яруги. Сонце нестерпно прицікало. Реактивний жилет душив плечі, наче свинцевий. Я пив величими склянками сітро, хлібний квас і взагалі всі прохолодні напої, які тільки міг собі уявити.

Коли з'явилися Бернард і Сташек, мені залишалось прочесати пе більше чверті квадрата. З пагорба, на якому ми присіли відпочити, було вже видно пустелю.

— Може, вони вирішили жити в пісках? — невпевнено промовив Бернард, але замовк і почервонів під нашими виразними поглядами. Зніяковілий, він погнався за «зайцем», що промайнув у ярусі, зробив кілька двадцятиметрових стрибків і раптом... провалився крізь землю — в починому розумінні слова.

— Алло, Бернарде, що з вами? — злякано крикнув я в мікрофон.

— Тут якась печера,— відповів космобіолог слабким голосом.— Зовсім темно... Я, здається, вивихнув собі ногу...

Ми підлетіли до місця, де раптою зник

Бернард. Вхід у печеру загороджували брили синюватої глинистої породи.

— Алло! Ваше падіння спричинило невеликий обвал! Потерпіть кілька хвилин: ми розчистимо вхід! Матеріалізуйте собі поки що ліхтар.

Ми скинули реактивні жилети і взялися до роботи. Схил яру над нами бувувесь у небезпечних тріщинах, що вимагало великої обережності.

— Алло, алло, я бачу прозорі ящики! — почувся в навушниках збуджений голос Бернарда. — З маслом, сиром, ковбасою... Два штабелі до самої стелі. Між ними прохід. Послухайте, там далі хтось є! Я щойно бачив тінь... вогнисті очі...

— Спокійно, ми вже поряд! — крикнув я, підіймаючи тришудову брилу. — Це світлячки, чи варто про них думати?

— Е-е... Ні, справді, воно наближається!

Ми із Стапеком дружнім зусиллям відкотили вбік останню брилу. Бернард, забувши про ушкоджену ногу, прожогом вискочив назовні. Можна було подумати, що за ним же нестеться банда Алі-Баби у повному складі. Але з печери показалася хирлява, обросла волоссям істота у вельветових штанях із заклепками та в одятненій просто на голе тіло дамській горжетці. На ший на срібному ланцюжку телепалась жовте ікло якоїсь тварини.

Істота зажмурилась, почухала фіолетовими нігтями труди і тричі чхнула — мабуть, від свіжого повітря. Потім грайливо підморгнула нам.

— Хелло, чваки! Пошмалити?

Ми ввімкнули обладнані в наших шоломах універсальні космічні транслятори. Вони з'явились із бортовим комп'ютером, який миттєв переклав:

— Хелло, чуваки! Привіт, хлопці! Чи нема закурити?

— Ми не куримо,— відповів я.— Як вас звати?

Чвак гордовито тицьнув себе пальцем у груди:

— Боб.

— Ви з колонії «Люкс»? А де реєстра?

Чвак склав два пальці у вигляді хреста. В його нахабнуватих очах промайнуло щось схоже на смуток.

— Ви хочете сказати, що вони загинули? — вигукнув я.— Але чому?

Боб нічого не відповів.

— Віскі? — спітав він, цмокнувши язиком.— Жуйка? Нвихи?

— Чи є у вас віскі, жувальна гумка, дівчата? — монотонно переклав комп'ютер.

Одергавши негативну відповідь, чвак втратив до нас будь-який інтерес і зник у своїй печері.

— Ну й тип! — покрутів головою Сташек.— Просто не віриться. Чи не витвір це уяви нашого шаповного Бернарда?

— Що ви! — обурився космобіолог.— Нічого подібного я не зміг би собі уявити!

— Хлопці,— попросив я,— облиште емоції. Якщо ми хочемо дізнатися, що сталося з колонією, треба сподобатись Бобу. У вас, Бернарде, має бути спирт. Чи не погодитесь ви пожертвувати півсклянки?

— Не чіпляйся даремно до людини, — сказав осудливо Сташек.— Ти забув, де знаходишся?

Він зробив рукою кілька пасів і жестом фокусника підніс мені пляшку з безбарвною рідиною:

— Можеш не нюхати. Ректифікат.

— Тъху ти, до дідька,— пробурмотів я, памагаючись приховати ніяковість,— все не можу звикнути до тутешнього солодкого життя...

— Може, бажаєте жувальну гумку? — нахненно продовжував Сташек.— Будь ласка! Ця з лимонним присмаком, а ця — з м'ятним. Що ж до цигарок, то наша фірма пропонує вибір з кількох сортів...

— Досить! — благадільно вигукнув я.— Скажи мені краще, навіщо Бобові клянчти? Адже науявляти собі вдосталь цигарок чи жуйки — просто дурниця. Може, ви, Бернарде, допоможете розгадати таємницю?

— Спробую, — сказав, замислившись, Бернард.— Та для цього нам доведеться... — він з огидою подивився на печеру, — поговорити з Бобом ще раз.

Чвак сидів навпочіпки біля підніжжя своїх продовольчих пірамід і вминає кільце копченої ковбаси.

При нашій появі він глухо загарчав і напружився, наче перед стрибком.

— Приємні новини, Бобе! — миролюбно крикнув я, показуючи пляшку.— Ми донца даєте знайшли.

— Ві-іскі! — простогнан чирак, дивлячись на пляшку, як зачарований.

— Вгадали! Ви його одержите. Але спершу

розважайтесь нам про решту колоністів. Що їх згубило? Хвороба? Хижаки? Стихійне лихо?

Чвак, не зводячи очей з пляшки, знову став наминати ковбасу.

— Мені здається, ви переоцінюєте його можливості, — сказав Бернард. — Для людини, яка дводцять років сприймала дійсність лише язиком і підпебінням, ці поняття надто складні. Спробуйте почати з яскравого гастрономічного образу, щоб викликати в його голові хоч якийсь процес мислення. А я, щоб відключити свою уяву, даруйте, заткну вуха.

Я покопався в пам'яті.

— Як там у Чехова? «Якщо взяти молоду качку, яка тільки-но в періпі морози льодку вхопила, та спекти її на декові з картоплею, та щоб картопля була дрібно покришена, та піддум'янилася б, та щоб качиним жиром просочилася...» Ось вам тарілка, Бобе, уявіть на ній усе це. Думайте, думайте сильніше! Ви бачите форму, колір, відчуваєте апетитний запах... До віскі потрібна добра закуска, уявіть же її, до дідька!

Чвак старанно зморщив лоба, але тарілка залишилась порожньою.

— Не виходить? Тоді уявіть, що можете. Шматочок сиру, ковбаси... Черствий сухар, напроті. Уявіть — і пляшка ваша!

Чвак ів тарілку очима. На її порцеляновій поверхні виникали неясні третміліві тіні і тут же танули, як дим. Чвак пожбурив тарілку і встав.

— Віскі! — вимогливо сказав він і простяг до мене руку.

— Ви не виконали умови, Бобе.

— Віскі! — погрозливо повторив він і раптом вихопив з кипені ножка.

Я не встиг зреагувати на витівку чвака: Сташек відгородив його, як тигра, сталевими гратами:

— Посидьте, Бобе, трохи, заспокойтесь. Шкода, що до пайближчого зоопарку так далеко...

Ми вийшли з печери. Нам услід нісся каламутний потік вигуків. Комп'ютер-перекладач зняковіло мовчав.

— Стривайте! — зупинився Сташек. — Я, здається, зрозумів, куди поділися чваки. Вони просто перерізали одне одного.

— Ви помилистесь, Станіславе Андрійовичу, — заперечив Бернард. — Ніхто нікого не вбивав. Точіше, їх усіх убило повне безділля.

— Безділля?

— Так. Цо був їхній ідеал. Уява багато років постачала їх усім необхідним, і вони розраховували, що так буде вічно. Але уява — не просто дар природи, вона передусім дар праці. Вона все мешче підкорялася чвакам, і одного разу...

Бернард, незвичний до довгих монологів, закашлявся і матеріалізував собі склянку води.

— ...і одного разу, — підхопив я, — вони змогли уявити собі не більше, ніж мумія в єгипетському саркофазі.

— А як же вижив Боб? — спитав, помовчавши, Сташек.

— Він виявився пронозливішим за інших і вчасно приховав узяті з Землі продукти. Цього запасу йому вистачить на все життя...

Бернард глянув на сонце:

— Скоро вечір. Чи не допоможете ви мені
половити представників місцевої фауни?

...Після зльоту ми зі Стапеком кинули жеребок. Перше чергування дісталось йому. Я влігся на койці, тішачись наперед чотиригодинним сном. Перед очима промайнули сценки минулого дня: голубі пагорби, лабіринт яруг, нейлонова мережка із звіриною дрібнотою, плямкаюча чвакова пика... Відігнавши від себе набридливі видовиська, я безтурботно зітхнув. Вперше за три доби можна поспати спокійно.

— Папасе Миколайовичу, — пошепки озвався з верхньої койки Бернард. — Ви звернули увагу, які в Боба руки? Великий палець майже не відрізняється від решти. А щелепи!?

— Бернарде, — сказав я якомога спокійніше, — щось мені не спиться. Чи не зіграти нам у шахи? Цур, білі мої...

З М І С Т

Василь Бережний. ФЕНОМЕН ПООСФЕРИ	5
Юрій Герасименко. ЕЛЬФИ ДОКТОРА ШТИЛЛЕРА	13
Анатолій Стась. ВУЛИЦЯ ЧЕРВОНИХ ТРОЯНД	45
Володимир Красников. ТАЄМНИЦЯ КОРЛІВСЬКОГО СТОЛА	89
Василь Бережний. САКУРА	103
Кім Пушкарьов. ТРИДЦЯТИЙ ВАРИАНТ	131
Микола Дацкієв. ЕЛІКСИР ЖИТТЯ	177
Юрій Забєло. ПОДОРОЖ У НЕВІДОМЕ	193
Леопід Саножников. ПАРИ	231
Микола Дацкієв. ХАЙ ТОРЖЕСТВУЄ ІСТИНА!	238
Леопід Саножников. ОСТАННІЙ ЧВАК	264

ДЛЯ СЕРЕДНЬОГО ШКОЛЬНОГО ВІКУ

ЭЛИКСИР ЖИЗНИ

Научно-фантастические рассказы
Сборник.

(На украинском языке)

Редактор І. В. МАЦЕНКО.

Художний редактор М. С. ПІПІНКА.

Технічний редактор Ф. Н. РЕЗНИК.

Коректор В. В. БОГАЕРСЬКИЙ.

Здано на виробництво 10. VIII. 1972
Підписано до друку 5. X. 1972 р. Формат
70×90 $\frac{1}{2}$. Папір № 1. Фіз. друк. арк. 9,5.
Обл.-вид. арк. 10,24. БФ 35338. Умовн.
друк. арк. 10,53. Тираж 30 000. Зам. № 839.
Ціна 45 коп.

Видавництво «Веселка», Київ, Басей-
на, 1/2. Друкарська фабрика «Атлас»
Державного комітету Ради Міністрів
УРСР у справах видавництв, поліграфії
і книжкової торгівлі. Львів, Зелена, 20.

45 коп.

